

**В.Ю. НЕСТЕРЕНКО
Т.В. ДЕДІЛОВА
О.В. ЮРЧЕНКО
І.І. ТОКАР**

ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА

Навчальний посібник

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНІЙ
УНІВЕРСИТЕТ

В.Ю. НЕСТЕРЕНКО
Т.В. ДЕДІЛОВА
О.В. ЮРЧЕНКО
І.І. ТОКАР

ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА

Навчальний посібник

2021

УДК 658(075.8)

*Рекомендовано до видання рішенням Вченої ради
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
(Дозвіл № 35/21/5.5 від 28.05.2021 р.)*

Рецензенти:

Токмакова І.В. д-р екон. наук, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту.

Швіндіна Г.О., д-р екон. наук, завідувач кафедри управління імені Олега Балацького Сумського державного університету.

Калачевська Л.І., д-р екон. наук, професор кафедри публічного управління та адміністрування Сумського національного аграрного університету.

Дмитрієва О.І. д-р екон. наук, завідувач кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Нестеренко В. Ю., Деділова Т. В., Юрченко О. В., Токар І. І. Економіка будівництва : навчальний посібник. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2021. 224 с.

Розглянуто теоретичні та практичні основи функціонування підприємства будівельної галузі на засадах комерційного розрахунку та забезпечення ефективності використання стратегічних ресурсів.

Рекомендовано для наукових і практичних працівників, які досліджують питання економіки та управління підприємством, викладачів, аспірантів і здобувачів закладів вищої освіти спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія».

УДК 658:005.332.4 (075.8)

ISBN 978-617-7879-90-8

© Нестеренко В.Ю., Деділова Т.В., Юрченко О.В., Токар І.І.
© ХНАДУ, 2021

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1. Формування виробничої програми будівельної організації	8
1.1 Виробнича програма підприємства та її показники	8
1.2 Обґрунтування виробничої програми підприємства	11
<i>Питання до самостійного розгляду</i>	13
<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт</i>	13
<i>Практичне завдання</i>	14
<i>Питання до самоконтролю</i>	17
<i>Комплексне контрольне завдання за темою</i>	18
Розділ 2. Основні фонди будівельних організацій	23
2.1 Поняття та склад основних фондів підприємства будівельного підприємства	23
2.2 Методи оцінки основних фондів підприємства будівельного підприємства	26
2.3 Знос та амортизація основних фондів	27
2.4 Показники руху та ефективності використання основних фондів	30
2.5 Виробнича потужність будівельного підприємства та методи її визначення	33
<i>Питання до самостійного розгляду</i>	34
<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт</i>	35
<i>Практичне завдання</i>	35
<i>Питання до самоконтролю</i>	37
<i>Комплексне контрольне завдання за темою</i>	38
Розділ 3. Оборотні фонди підприємства	43
3.1 Поняття оборотних фондів та оборотних коштів будівельного підприємства	43
3.2 Показники ефективності використання оборотних коштів будівельного підприємства	45
3.3 Нормування оборотних коштів будівельного підприємства	47
<i>Питання до самостійного розгляду</i>	50
<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт</i>	50
<i>Практичне завдання</i>	51
<i>Питання до самоконтролю</i>	51
<i>Комплексне контрольне завдання за темою</i>	52
Розділ 4. Персонал підприємства та нормування праці	58
4.1 Персонал будівельного підприємства та його класифікація	58
4.2 Продуктивність праці та її планування	61

4.3	Фактори й резерви підвищення продуктивності праці.....	62
4.4	Нормування праці та планування чисельності працівників на будівельному підприємстві.....	65
	<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	67
	<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	68
	<i>Практичне завдання.....</i>	68
	<i>Питання до самоконтролю.....</i>	75
	<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	76
	Розділ 5. Оплата праці на підприємстві.....	81
5.1	Поняття та види заробітної плати	81
5.2	Організація оплати праці на будівельному підприємстві.....	82
5.3	Форми та системи оплати праці в будівництві.....	83
5.4	Система надбавок, доплат та премій працівникам будівельних підприємств.....	85
	<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	85
	<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	86
	<i>Практичне завдання.....</i>	86
	<i>Питання до самоконтролю.....</i>	90
	<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	91
	Розділ 6. Витрати та собівартість продукції будівельного підприємства.....	96
6.1	Поняття витрат та собівартості продукції в будівництві.....	96
6.2	Класифікація витрат і структура собівартості.....	97
6.3	Калькуляція собівартості продукції.....	98
6.4	Види та склад собівартості в будівництві.....	100
	<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	102
	<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	102
	<i>Практичне завдання.....</i>	103
	<i>Питання до самоконтролю.....</i>	105
	<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	106
	Розділ 7. Теоретичні та методичні основи аналізу економічної ефективності будівництва.....	111
7.1	Поняття економічної ефективності будівництва.....	111
7.2	Загальні показники оцінки ефективності діяльності будівельного підприємства.....	113
7.3	Ефективність управління витратам будівельних підприємств.....	118
7.4	Ефективність інвестиційних проєктів будівельних підприємств.....	119
	<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	125

<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	125
<i>Практичне завдання.....</i>	126
<i>Питання до самоконтролю.....</i>	127
<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	128
Розділ 8. Вартість і собівартість робіт у будівництві.....	133
8.1 Економічний зміст, функції та класифікація цін.....	133
8.2 Методи ціноутворення в ринкових умовах.....	134
8.3 Особливості ціноутворення в будівництві, договірної ціна.....	136
8.4 Види інвесторської кошторисної документації і порядок їх складання.....	138
<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	140
<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	140
<i>Практичне завдання.....</i>	141
<i>Питання до самоконтролю.....</i>	146
<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	147
Розділ 9. Прибуток і рентабельність підприємств, податки та обов'язкові платежі.....	151
9.1 Економічна сутність доходу будівельного підприємства.....	151
9.2 Сутність прибутку будівельного підприємства, його види.....	152
9.3 Напрями формування і використання прибутку будівельного підприємства.....	154
9.4 Рентабельність будівельного підприємства.....	157
<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	159
<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	159
<i>Практичне завдання.....</i>	160
<i>Питання до самоконтролю.....</i>	161
<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	162
Розділ 10. Аналіз виробничо-господарської діяльності будівельних організацій.....	166
10.1 Особливості діяльності будівельного підприємства на підрядному ринку.....	166
10.2 Аналіз та оцінка конкурентоспроможності будівельних підприємств	172
10.3 Загальні питання аналізу фінансового стану підприємства.....	178
10.4 Аналіз фінансового стану підприємства методом фінансових коефіцієнтів.....	182
<i>Питання до самостійного розгляду.....</i>	190
<i>Рекомендовані теми аналітичних робіт.....</i>	190
<i>Практичне завдання.....</i>	191
<i>Питання до самоконтролю.....</i>	194

<i>Комплексне контрольне завдання за темою.....</i>	195
Глосарій.....	199
Рекомендована література.....	211
Додаток А.....	214

ВСТУП

Вивчення курсу «Економіка будівництва» має суттєве значення для підготовки фахівців спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія». Без детального вивчення дисципліни та формування відповідних знань неможливим є прийняття обґрунтованих та кваліфікованих інженерних рішень в умовах сучасного підприємства, головним аспектом діяльності якого є самоокупність та максимально ефективного використання ресурсів. Саме на формування економічних та управлінських якостей спрямовано даний посібник, в якому в стислій формі викладено інформацію стосовно головних аспектів функціонування підприємства за умов ринкової економіки. Навчальний посібник є спробою системного подання теоретико-методичних основ економіки будівництва, які враховують специфіку вітчизняної будівельної галузі.

Виходячи зі змісту навчальної дисципліни «Економіка будівництва», даний навчальний посібник покликаний допомогти здобувачам набутти відповідних компетентностей в межах освітньої програми підготовки фахівців шляхом поєднання теоретичних знань і практичних навичок в засвоєнні основних тем курсу.

З метою більш детального висвітлення змісту курсу його тематику доповнено питаннями до самостійного розгляду, темами аналітичних робіт та завданнями практичної спрямованості, виконання яких дозволить закріпити отримані знання та розширити економічний кругозір. Питання для самоконтролю дозволять оцінити поточні результати із засвоєння курсу.

Навчальний посібник організовано за вимогами стандартів вищої освіти, згідно яких всі теми курсу завершуються виконанням комплексного контрольного завдання та спрямовані на отримання певних фахових компетентностей.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ БУДІВЕЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1 Виробнича програма підприємства та її показники

1.2 Обґрунтування виробничої програми підприємства

1.1 Виробнича програма підприємства та її показники

Виробнича програма підприємства – це система планових завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості у встановлені строки згідно угодам постачання.

Номенклатура – перелік назв окремих видів продукції, асортимент – різновиди виробів в межах даної номенклатури.

Виробнича програма підприємства є планом виробництва та реалізації продукції та основним розділом плану господарсько-фінансової діяльності підприємства. Вона визначає:

- обсяги випуску продукції;
- номенклатуру продукції;
- асортимент продукції;
- кількість;
- якість;
- строки;
- вартість продукції.

Задачі розроблення виробничої програми на підприємстві наступні:

- найбільш повне використання виробничих потужностей та ресурсного потенціалу підприємства;
- забезпечення стійких темпів зростання випуску продукції як у вартісних, так і у натуральних показниках;
- формування номенклатури та асортименту, підвищення якості продукції з урахуванням попиту та дій конкурентів.

Показники виробничої програми підприємства можна поділити на дві головні групи:

- якісні (сортність, марка, частка продукції, що відповідає світовим стандартам тощо);
- кількісні:

1) натуральні показники;
2) трудові показники – використовуються для оцінки трудомісткості продукції;

3) вартісні показники – необхідні для узагальненої оцінки обсягів діяльності підприємства, для співставлення витрат та отриманого прибутку, оцінки ефективності діяльності підприємства.

Розглянемо вартісні показники виробничої програми більш ретельно, бо саме вони є універсальними показниками в системі оцінки обсягів виробництва. До них належать наступні:

- товарна продукція;
- валова продукція;
- реалізована продукція;
- внутрішньозаводський оборот;
- валовий оборот;
- чиста продукція,
- умовно-чиста продукція.

Товарна продукція – характеризує обсяг готової продукції, напівфабрикатів, призначених для реалізації стороннім організаціям, а також робіт і послуг промислового характеру, що виконані для інших підприємств.

Показники об'єму товарної будівельної продукції застосовуються для оцінки кінцевого результату виробничої діяльності будівельних організацій.

Обсяги товарної продукції визначаються за наступною формулою:

$$ТП = ГП + ПФ + П_{\pi} + O_{\phi}, \quad (1.1)$$

де ГП – готова продукція, грн.;

ПФ – напівфабрикати, що реалізуються стороннім споживачам, грн.;

P_{π} – роботи промислового характеру, що виконуються для інших підприємств, грн.;

O_{ϕ} – вартість обробки продукції з давальницької сировини, грн.

Під готовою продукцією будівельної організації розуміється об'єм продукції, створеної в результаті основної діяльності цієї організації за певний період.

Товарна будівельна продукція є обсягом будівельно-монтажних робіт за договірними кошторисними цінами на закінчених об'єктах будівництва і зданих в звітному періоді в установленому порядку.

Валова продукція – характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт та послуг, виконаних на підприємстві за певний період часу у незмінних (порівняних) цінах.

$$ВП = ТП - (НЗВ_{\Pi} - НЗВ_{\kappa}) - (I_{\Pi} - I_{\kappa}), \quad (1.2)$$

де $НЗВ_{\Pi}$, $НЗВ_{\kappa}$ – вартість залишків незавершеного виробництва відповідно на початок та на кінець періоду, грн.;

I_{Π} , I_{κ} – вартість інструменту для власних потреб, відповідно, на початок та на кінець періоду, грн.

Валова продукція будівельного підприємства оцінює обсяги будівельно-монтажних робіт з врахуванням поточних обсягів незавершеного будівництва.

Валовий оборот характеризує загальні обсяги продукції та робіт, що виготовлені на підприємстві всіма його підрозділами, незалежно від призначення – для власних цілей чи реалізації на сторону – за певний період.

$$ВО = ВП + ВЗО, \quad (1.3)$$

де ВЗО – внутрішній оборот, грн.

Внутрішній оборот – це та кількість продукції підприємства, що використовується всередині нього для подальшої переробки.

Реалізована продукція – це товарна продукція, яку фактично відвантажено або здано замовнику та оплачено споживачем за певний період.

$$РП = ТП + (\Gamma_{\Pi} - \Gamma_{\kappa}) + (З_{\Pi} - З_{\kappa}), \quad (1.4)$$

де Γ_{Π} , Γ_{κ} – залишки готової нереалізованої продукції на початок та кінець періоду, грн.;

$З_{\text{п}}$, $З_{\text{к}}$ – залишки відвантаженої продукції, за яку термін сплати ще не настав, і продукції на відповідальному зберіганні у покупців на початок та кінець періоду, грн.

Під обсягом реалізованої будівельної продукції розуміється товарна продукція, прийнята замовником по акту. Показник відображає результати виробничо-господарської діяльності будівельної організації. Це кошторисна вартість будівельно-монтажних робіт щодо зданих замовнику об'єктів, комплексів, спеціальних будівельних і монтажних робіт в звітному періоді.

Чиста продукція – характеризує додаткову вартість, що створена на підприємстві за певний період.

$$\text{ЧП} = \text{ТП} - \text{МВ} - \text{А}, \quad (1.5)$$

де МВ – матеріальні витрати на виробництво продукції, грн.;

А – сума амортизаційних відрахувань за період, грн.

Умовно-чиста продукція:

$$\text{УЧП} = \text{ЧП} + \text{А} \quad \text{або} \quad \text{УЧП} = \text{ТП} - \text{МВ}. \quad (1.6)$$

Показники чистої та умовно-чистої продукції відображають частину кошторисної вартості будівельно-монтажних робіт будівельної організації, яка є результатом власних зусиль її працівників зі створення будівельної продукції.

1.2 Обґрунтування виробничої програми підприємства

Виробнича програма підприємства повинна бути обґрунтована наявними виробничими ресурсами (виробничими фондами, трудовими та матеріальними ресурсами), а також виробничою потужністю підприємства.

Виробнича програма будівельної організації визначається по потужності провідних виробничих будівельних підрозділів, ділянок або агрегатів, тобто по потужності провідних виробництв. Ведучими вважаються підрозділ, ділянка, агрегат, які виконують основні і наймасовіші операції і в яких зосереджена переважаюча частина устаткування.

Основними чинниками, які визначають величину виробничої програми будівельного підприємства, є:

- склад і кількість машин, механізмів, агрегатів і т.д.;
- техніко-економічні норми використання машин, механізмів, агрегатів і др.;
- ступінь прогресивності техніки і технології будівництва;
- фонд часу роботи устаткування;
- рівень організації виробництва і праці;
- планова номенклатура і асортимент продукції, які безпосередньо впливає на трудомісткість виробництва продукції.

Обґрунтований обсяг виробництва будівельної продукції може бути визначений наступним чином:

- 1) відповідно до наявних виробничих фондів:

$$\text{ВП(ТП)} = \text{ОФ} \times \Phi_{\text{о}}, \quad (1.7)$$

де ОФ – вартість основних виробничих фондів, грн.;

$\Phi_{\text{о}}$ – фондвіддача.

- 2) відповідно до наявних трудових ресурсів:

$$\text{ВП(ТП)} = P \times \text{ПП}, \quad (1.8)$$

де P – чисельність працюючих на підприємстві, люд.;

ПП – продуктивність праці, грн./люд.

- 3) відповідно до проєктної потужності підприємства:

$$\text{ВП} = \text{ПрП} \times K_{\text{вик}}, \quad (1.9)$$

де ПрП – проєктна потужність підприємства, грн.;

$K_{\text{вик}}$ – коефіцієнт використання проєктної потужності підприємства.

Якісно обґрунтована виробнича програма підприємства є резервом підвищення ефективності використання його виробничих потужностей, що є однією з головних задач комерційного підприємства. Виконання цієї задачі є шляхом збільшення обсягів виробництва продукції та послуг, підвищення віддачі виробничого

потенціалу, зниження собівартості продукції, зростання рентабельності підприємства.

Питання до самостійного розгляду

1. Виробничий процес і його зв'язок з виробничою системою будівельного підприємства.

2. Фази процесу будівництва та їх зв'язок з реальними та номінальними благами.

3. Критерії побудови обсягів виробничої програми будівельного підприємства.

4. Виробничі функції як індикатор характеристики ефективності та виробничих можливостей підприємства.

5. Обґрунтування обсягів введених до виробництва благ (теорія витрат).

6. Планування оптимальних та допустимих обсягів виробництва будівельного підприємства.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Сукупне планування виробничої діяльності підприємства.

2. Розробка й визначення показників виробничої програми будівельного підприємства.

3. Планування й оцінка виконання виробничої програми будівельної організації.

4. Планування ресурсного забезпечення виробничої програми будівельного підприємства.

5. Удосконалення складу й структури виробничої програми будівельного підприємства.

6. Виробнича потужність будівельного підприємства і її динаміка.

7. Управління виробничою потужністю на підприємстві.

8. Аналіз виробничого потенціалу будівельного підприємства.

9. Виробнича стратегія й конкурентоспроможність будівельної організації.

10. Визначення спільних рис й протиріч між виробничою й маркетинговою стратегіями будівельного підприємства.

Практичне завдання

Задача 1

За даними таблиці 1.1 (дані наведені в тис. грн.) обчислити основні вартісні показники виробничої програми будівельного підприємства. Залишки обсягів готової продукції підприємства: на початок року – 800 тис. грн., на кінець року – 245 тис. грн.

Таблиця 1.1

Вихідні дані для розрахунків

Підрозділ-виготовлювач продукції	Підрозділ -споживач продукції							Відпуск продукції на сторону	Залишок незавершеного виробництва	
	Підрозділ №1	Підрозділ №2	Підрозділ №3	Підрозділ №4	Підрозділ №5	Підрозділ №6	Всього		На початок року	На кінець року
Підрозділ №1	-	100	800	-	50	60	1010	50	80	90
Підрозділ №2	-	-	250	-	-	5	255	20	10	12
Підрозділ №3	-	-	-	3500	40	60	3600	80	300	170
Підрозділ №4	-	-	-	-	-	-	-	5900	580	490
Підрозділ №5	60	50	80	45	-	30	265	60	15	12
Підрозділ №6	60	180	260	60	35	-	595	95	70	75

Задача 2

Обсяг товарної продукції підприємства в гуртових цінах становить 5,2 млн. грн., у тому числі вартість основних матеріалів, спожитих при виробництві продукції – 2 млн. грн., купованих напівфабрикатів і комплектуючих виробів – 1,5 млн. грн., амортизаційні відрахування – 0,618 млн. грн. Визначити обсяг чистої та умовно-чистої продукції підприємства.

Задача 3

Зробити обґрунтування виробничої програми будівельного підприємства відповідно до забезпеченості матеріалом, якщо на плановий період підприємством затверджено контракти на

постачання матеріалу обсягом 9 тон, а середній показник використання матеріалу на одиницю продукції складає 0,95 кг. Коефіцієнт використання матеріалу 0,72. Також 30% відходів матеріалу можуть повторно використовуватися у виробництві. Визначити, чи достатніми є обсяги укладених угод на постачання матеріалу для виконання запланованих обсягів виробничої програми в розмірі 7500 одиниць будівельної продукції.

Задача 4

Машино-дорожній загін виконує роботи зі зведення земляного полотна. Переміщення ґрунту обсягом 100м^3 здійснюється за допомогою двох бульдозерів ДЗ-186. Ущільнення ґрунту обсягом 1500м^3 виконується одним котком ДУ-31А. Технічні характеристики дорожньо-будівельних машин представлені у табл. 1.2 та 1.3.

Таблиця 1.2

Технічні характеристики бульдозеру ДЗ-186

Показники	Значення
1	2
Довжина відвалу (l_B), м	2,52
Висота відвалу (H_B), м	0,5
Коефіцієнт використання бульдозера за часом протягом зміни (K_{EF})	0,85
Коефіцієнт, що враховує вплив ухилу (K_U)	1,1
Коефіцієнт, що враховує втрати ґрунту при переміщенні бульдозера (K_{BT})	0,8
Тривалість зміни (T_{3M}), год. (базовий варіант)	8,5
Коефіцієнт тертя ґрунту об ґрунт (μ)	1,05
Коефіцієнт розпушування ґрунту (K_P)	1,2
Довжина шляху різання (l_P), м	15
Довжина шляху переміщення ґрунту (l_{II}), м	70
Довжина шляху холостого ходу (l_X), м	85
Швидкість різання ґрунту (V_P), м/с	0,15
Швидкість переміщення ґрунту (V_{II}), м/с	0,3
Швидкість холостого ходу (V_X), м/с	0,35
Час на перемикання передач (t_{III}), с	2
Час на установку відвалу (t_B), с	3
Кількість проходів бульдозеру (n), од.	3

Таблиця 1.3

Технічні характеристики котка ДУ-31А

Показники	Значення
1	2
Ширина смуги ущільнення (в), м	1,92
Ширина перекриття суміжних смуг (а), м	0,2
Довжина гону котка (l_{Γ}), м	80
Товщина шару ущільнення (h), м	0,35
Коефіцієнт ущільнення ґрунту ($K_{ущ}$)	1,1
Коефіцієнт використання котка за часом протягом зміни ($K_{ЕФ}$)	0,8
Тривалість зміни ($T_{зм}$), год. (базовий варіант)	8,5
Робоча швидкість котка (V_p), м/с	0,15
Витрати часу на розворот (t_{p3}), с	18
Кількість проходів котка по одному сліду (n), од.	6

Встановити нормоване завдання на зміну та розрахувати нормоване завдання у нормо-годинах на виконання всього обсягу робіт.

Порядок виконання

1. Нормоване завдання на зміну може бути встановлене при розрахунку змінної продуктивності дорожньо-будівельної техніки. Змінна продуктивність бульдозера ДЗ-186 (W_B) та котка ДУ-31А (W_K) визначається за формулами 1.7-1.8 та 1.9 відповідно:

$$W_B = \frac{3600 \cdot l_B \cdot H_B^2 \cdot K_{ЕФ} \cdot K_{ВТ} \cdot K_y \cdot T_{зм}}{t_{цб} \cdot \mu \cdot K_p}, \quad (1.10)$$

$$t_{цб} = \frac{l_p}{V_p} + n \cdot \frac{l_{\Pi}}{V_{\Pi}} + \frac{l_X}{V_X} + t_{\Pi\Pi} + t_B, \quad (1.11)$$

$$W_K = \frac{3600 \cdot T_{зм} \cdot (b - a) \cdot l_{\Gamma} \cdot h \cdot K_{ущ} \cdot K_{ЕФ}}{\left(\frac{l_{\Gamma}}{V_p} + t_{p3} \right) \cdot n} \quad (1.12)$$

2. Нормоване завдання для кожного типу дорожньо-будівельної машини у нормо-годинах на виконання всього обсягу

робіт визначається як частка від ділення обсягу робіт на годинне нормоване завдання.

3. Норма тривалості виконання всього обсягу робіт з переміщення та ущільнення ґрунту розраховується як сума нормованої тривалості виконання завдання усіх задіяних дорожньо-будівельних машин.

Питання до самоконтролю

1. Дайте визначення виробничої програми підприємства та охарактеризуйте особливості її формування.

2. Які основні правила розробки діють відносно розробки виробничої програми промислового підприємства?

3. Охарактеризуйте номенклатуру та асортимент продукції як складових виробничої програми підприємства.

4. Охарактеризуйте основні методи вимірювання, які використовуються під час розробки виробничої програми підприємства.

5. Наведіть приклади натуральних показників вимірювання виробничої програми підприємства.

6. Розкрийте зміст та головне призначення вартісних показників вимірювання виробничої програми.

7. У чому полягають відмінності між чистою та умовно-чистою продукцією підприємства?

8. Які показники використовуються для обґрунтування виробничої програми підприємства?

9. Що являє собою валова продукція підприємства?

10. Що являє собою товарна продукція підприємства?

11. У чому полягають відмінності між валовою і товарною продукцією підприємства?

12. Охарактеризуйте внутрішній заводський оборот в структурі валового обороту підприємства.

13. Яким чином визначається розмір реалізованої продукції підприємства?

14. Які елементи входять до складу ресурсного забезпечення виробничої програми підприємства?

15. Які відносні показники використовуються під час формування та реалізації виробничої програми підприємства?

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Виробнича програма підприємства.
2. Номенклатура продукції підприємства.
3. Асортимент продукції підприємства.
4. Валова продукція підприємства.
5. Реалізована продукція підприємства.
6. Валовий оборот підприємства.
7. Чиста продукція підприємства.
8. Умовно-чиста продукція підприємства.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. Задачами розроблення виробничої програми підприємства є...
2. Існують наступні кількісні показники виробничої програми підприємства...
3. Обґрунтування виробничої програми підприємства може бути реалізоване за наступними напрямками...
4. До вартісних показників виробничої програми підприємства належать...
5. Існують наступні якісні показники виробничої програми підприємства...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Однією з задач розроблення виробничої програми підприємства є найбільш повне використання виробничих потужностей.	ТАК	НІ
---	---	-----	----

2	Внутрішній оборот – це та кількість продукції, яка використовується для реалізації стороннім організаціям.	ТАК	НІ
3	Сортність продукції є якісним показником виробничої програми підприємства.	ТАК	НІ
4	Формування номенклатури та асортименту не є однією з задач розроблення виробничої програми підприємства.	ТАК	НІ
5	Чиста продукція характеризує додаткову вартість, що була створена на підприємстві.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Виробнича програма підприємства – це:

- а) це техніко-економічне обґрунтування діяльності підприємства в ринкових умовах, програма його діяльності;
- б) система планових завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості у встановлені строки згідно угодам постачання;
- в) це система адресних завдань по випуску продукції певної номенклатури, асортименту, відповідної кількості і якості;
- г) немає правильної відповіді.

2. Виробнича програма підприємства визначає:

- а) асортимент та номенклатуру продукції;
- б) вартість продукції;
- в) рівень попиту на продукцію;
- г) споживчі характеристики продукції.

3. Асортимент продукції виробничого підприємства – це:

- а) перелік найменувань виробів, послуг, завдання з випуску яких передбачається планом виробництва продукції;
- б) розрахунковий, максимально можливий річний (добовий) випуск продукції або обсяг переробки сировини;
- в) кількісний показник продукції, що визначають, виходячи

з потреб ринку, та на підставі якого складають план збуту продукції;

- г) набір різних груп, видів і сортів товарів, об'єднані за споживчою, торговою або виробничою ознакою, які реалізуються суб'єктом господарювання.

4. Номенклатура продукції підприємства – це:

- а) перелік найменувань виробів, послуг, завдання з випуску яких передбачається планом виробництва продукції;
- б) розрахунковий, максимально можливий річний (добовий) випуск продукції або обсяг переробки сировини;
- в) кількісний показник продукції, що визначають, виходячи з потреб ринку, та на підставі якого складають план збуту продукції;
- г) набір різних груп, видів і сортів товарів, об'єднані за споживчою, торговою або виробничою ознакою, які реалізуються суб'єктом господарювання.

5. Виробнича потужність підприємства – це:

- а) перелік найменувань виробів, послуг, завдання з випуску яких передбачається планом виробництва продукції;
- б) розрахунковий, максимально можливий річний (добовий) випуск продукції або обсяг переробки сировини;
- в) кількісний показник продукції, що визначають, виходячи з потреб ринку, та на підставі якого складають план збуту продукції;
- г) набір різних груп, видів і сортів товарів, об'єднані за споживчою, торговою або виробничою ознакою, які реалізуються суб'єктом господарювання.

6. В загальному випадку показники виробничої програми підприємства можна поділити на:

- а) плановані та позапланові;
- б) прямі та зворотні;
- в) кількісні та якісні;
- г) усі відповіді правильні.

7. До вартісних показників виробничої програми належать:

- а) товарна та валова продукція;
- б) внутрішньозаводський оборот;
- в) запаси на складі;
- г) реалізована продукція.

8. Товарна продукція підприємства – це:

- а) продукція, яка характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт та послуг, виконаних на підприємстві за певний період часу у незмінних (порівняних) цінах;
- б) продукція, яка характеризує обсяг готової продукції, напівфабрикатів, призначених для реалізації стороннім організаціям, а також робіт і послуг промислового характеру, що виконані для інших підприємств.;
- в) продукція, яка характеризує загальні обсяги продукції та робіт, що виготовлені на підприємстві всіма його підрозділами, незалежно від призначення;
- г) продукція підприємства, що використовується всередині нього для подальшої переробки.

9. Валова продукція підприємства – це:

- а) продукція, яка характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт та послуг, виконаних на підприємстві за певний період часу у незмінних (порівняних) цінах;
- б) продукція, яка характеризує обсяг готової продукції, напівфабрикатів, призначених для реалізації стороннім організаціям, а також робіт і послуг промислового характеру, що виконані для інших підприємств.;
- в) продукція, яка характеризує загальні обсяги продукції та робіт, що виготовлені на підприємстві всіма його підрозділами, незалежно від призначення;
- г) продукція підприємства, що використовується всередині нього для подальшої переробки.

10. Реалізована продукція підприємства – це:

- а) товарна продукція, яку фактично відвантажено та оплачено споживачем за певний період;
- б) товарна продукція, яку фактично відвантажено споживачу за певний період;
- в) товарна продукція, яку вже фактично відвантажено, а її оплата споживачем відбудеться у майбутньому періоді;
- г) усі відповіді правильні.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ФОНДИ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

2.1 Поняття та склад основних фондів будівельного підприємства

2.2 Методи оцінки основних фондів будівельного підприємства

2.3 Знос та амортизація основних фондів

2.4 Показники руху та ефективності використання основних фондів

2.5 Виробнича потужність будівельного підприємства та методи її визначення

2.1 Поняття та склад основних фондів будівельного підприємства

Головною метою функціонування підприємства в ринкових умовах є отримання прибутку шляхом створення додаткової вартості за рахунок об'єднання виробничих фондів та праці.

Тобто всі виробничі сили підприємства можна поділити на два блоки, які наведені на рис. 2.1.

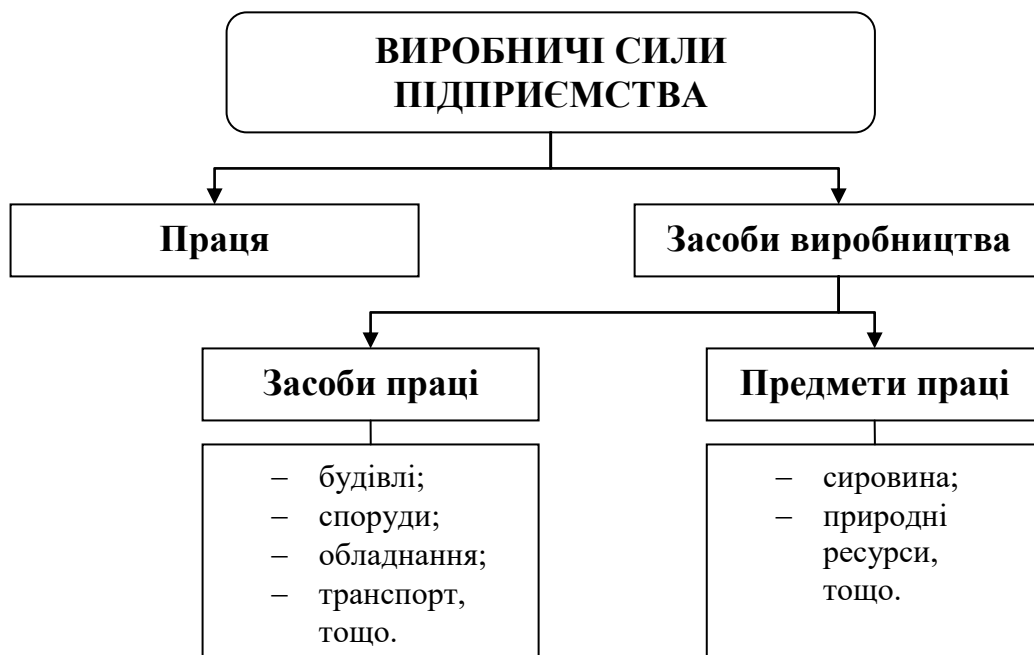

Рис. 2.1. Виробничі сили підприємства

В умовах підприємства, з економічної точки зору, засоби виробництва прийнято називати також виробничими фондами, засоби праці – основними фондами, предмети праці – оборотними фондами.

Розглянемо відмінність між основними та оборотними фондами підприємства (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Порівняльні особливості основних та оборотних фондів підприємства

Основні фонди	Ознака	Оборотні фонди
тривалий час	тривалість функціонування	участь тільки в одному виробничому процесі
частково	ступінь використання у виробничому процесі	повністю
поступово	перенесення вартості на вартість виготовленої продукції	повністю
зберігають	зміна натурально-речовинної форми	змінюють

Основні фонди підприємства – засоби праці, які функціонують в процесі виробництва тривалий час (більш 365 днів), зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а свою вартість переносять на вартість виготовленої продукції поступово по мірі використання.

Для більшого розуміння природи та ролі основних фондів на підприємстві розглянемо їх класифікацію. Існують наступні класифікаційні ознаки основних фондів підприємства:

– *участь у виробничому процесі:*

1) виробничі – обслуговують господарську діяльність підприємства та створюють умови для її здійснення;

2) невиробничі – призначені для рішення соціальних завдань (житлові будинки, комунальні споруди, будинки медичного призначення, дитячі садки, тощо);

– *ступінь участі у виробничому процесі:*

1) активна частина – основні фонди, які використовуються для безпосереднього впливу на предмети праці (машини, обладнання, інструмент);

2) пасивна частина – забезпечують функціонування та здійснення процесу виробництва (будівлі, споруди, інвентар);

– залежно від прав власності:

1) власні;

2) орендовані;

– за цільовим призначенням (відповідно до Податкового Кодексу України):

група 1 – земельні ділянки;

група 2 – капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом;

група 3 – будівлі, споруди, передавальні пристрої;

група 4 – машини та обладнання;

група 5 – транспортні засоби;

група 6 – інструменти, прилади, інвентар (меблі);

група 7 – тварини;

група 8 – багаторічні насадження;

група 9 – інші основні засоби;

група 10 – бібліотечні фонди;

група 11 – малоцінні необоротні матеріальні активи;

група 12 – тимчасові (нетитульні) споруди;

група 13 – природні ресурси;

група 14 – інвентарна тара;

група 15 – предмети прокату;

група 16 – довгострокові біологічні активи.

Для будівельних підприємств надзвичайно важливим в процесі управління основними фондами є питання формування ефективної їх структури за показником участі у виробничого процесу. Це пояснюється тим, що на ефективність функціонування будівельного підприємства істотно впливає частка виробничих основних засобів в їх загальному обсязі, а саме частка будівельних машин та механізмів, які характеризуються надзвичайно високою вартістю та, в сучасних умовах організації процедури отримання контрактів на виконання будівельних робіт, визначають конкурентні переваги будівельного підприємства при отриманні замовлень.

2.2 Методи оцінки основних фондів будівельного підприємства

Як вже зазначалося, основні засоби будівельного підприємства характеризуються високою вартістю та значним ступенем впливу на виробничий процес та ефективність його функціонування. Це обумовлює необхідність ведення обліку основних фондів на будівельному підприємстві.

Облік основних фондів на підприємстві ведеться у двох напрямках:

а) у натуральному виразі – здійснюється для визначення технічного складу основних фондів, виробничої потужності підприємства, ступеня використання обладнання;

б) у вартісному виразі – необхідна для визначення загального обсягу, динаміки, структури основних фондів, розрахунку економічної ефективності вкладень, тощо.

Головним елементом обліку основних фондів у вартісному виразі є їх оцінка, тобто визначення їх вартості в грошовому вимірі. Розрізняють такі види вартості основних фондів:

1) **первісна вартість** – фактична вартість основних фондів на момент введення їх в дію або придбання:

$$V_{\text{перв}} = V_{\text{придб}} + V_{\text{транс}} + V_{\text{монт}} + V_{\text{інш}}, \quad (2.1)$$

де $V_{\text{придб}}$ – вартість придбання основних фондів, грн.;

$V_{\text{транс}}$ – транспортні витрати на доставку, грн.;

$V_{\text{монт}}$ – витрати, пов'язані з монтажем, грн.;

$V_{\text{інш}}$ – інші витрати, пов'язані з введенням основних фондів в дію, грн.

2) **залишкова вартість** – реальна вартість основних фондів на певний момент часу, ще не перенесена на вартість готової продукції:

$$V_{\text{зал}} = V_{\text{перв}} - V_{\text{зн}}, \quad (2.2)$$

де $V_{\text{зн}}$ – вартість зносу (амортизації), грн.

3) **ліквідаційна вартість** – вартість основних фондів, яку підприємство очікує отримати від їх ліквідації (продажу) по

закінченню терміну корисного використання за мінусом витрат, що пов'язані з процесом ліквідації.

4) **амортизована вартість** – вартість спрацювання основних фондів:

$$B_{\text{ам}} = B_{\text{перв}} - B_{\text{лікв}}. \quad (2.3)$$

5) **середньорічна вартість** – вартість основних фондів з урахуванням строку їх фактичної експлуатації протягом року:

$$O\bar{\Phi} = O\Phi_{\text{п}} + \frac{\sum O\Phi_{\text{вв}} \times T}{12} - \frac{\sum O\Phi_{\text{виб}} \times T}{12} \quad (2.4)$$

де $O\Phi_{\text{п}}$ – вартість основних фондів на початок року, грн.;

$O\Phi_{\text{вв}}$ – вартість основних фондів, введених в експлуатацію протягом року, грн.;

$O\Phi_{\text{виб}}$ – вартість основних фондів, що вибули з експлуатації протягом року, грн.;

T – відповідна кількість місяців.

2.3 Знос та амортизація основних фондів будівельного підприємства

В процесі експлуатації основних фондів підприємства постійно відбувається їх знос, та, відповідно, втрата ними вартості. Розрізняють два види зносу основних фондів:

1) **фізичний знос** – втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження, тощо;

2) **моральний знос** – знецінення вартості основних фондів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Говорячи про основні фонди, які використовуються будівельними підприємствами, традиційно вважається, що переважна частина серед них є пілеглою впливу насамперед фізичного зносу. Однак стрімкий процес модернізації будівельних технологій поширює тенденції розповсюдження швидких темпів морального зносу і на будівельні організації. Це пов'язане з тим, що в сучасному будівельному процесі використовується все більше

будівельних машин і механізмів з програмним керуванням, а самі будівельні технології та машини, що їх обслуговують, постійно та стрімко модернізуються.

Показниками ступеня зносу основних фондів підприємства є наступні:

а) **коефіцієнт зносу** – характеризує ступінь зносу та відшкодування витрат на формування основних фондів:

$$K_{\text{зн}} = \frac{C_{\text{зн}}}{B_{\text{перв}}}, \quad (2.5)$$

де $C_{\text{зн}}$ – сума зносу основних фондів, грн.

б) **коефіцієнт придатності** – відображає можливість подальшого використання основних фондів, ступінь невідшкодування витрат на формування основних фондів:

$$K_{\text{прид}} = \frac{B_{\text{зал}}}{B_{\text{перв}}}. \quad (2.6)$$

Відшкодування зносу основних фондів відбувається шляхом здійснення амортизаційних відрахувань.

Амортизація – процес поступового перенесення вартості основних фондів на вартість готової продукції з метою нагромадження коштів для повного їх відновлення. Грошовим виразом розміру амортизації є амортизаційні відрахування.

Задля визначення розміру амортизаційних відрахувань встановлюється норма амортизації.

Норма амортизації – відношення річної суми амортизації до вартості основних фондів, виражене у відсотках, показує яку частку своєї вартості щорічно переносять засоби праці на створену ними продукцію.

Норма амортизації визначається за допомогою одного з методів нарахування амортизації. *Існують наступні методи нарахування амортизації:*

1) **прямолінійний метод** – щорічно протягом усього терміну функціонування основних фондів амортизаційні відрахування розраховуються за однією нормою від первісної вартості:

$$H_a = \frac{B_{\text{перв}} - B_{\text{лікв}}}{B_{\text{перв}} \times T_{\text{сл}}} \cdot 100\%, \quad (2.7)$$

де $B_{\text{перв}}$ – первісна вартість основних фондів, грн.;

$B_{\text{лікв}}$ – ліквідаційна вартість основних фондів, грн.;

$T_{\text{сл}}$ – термін служби основних засобів.

Сума амортизаційних відрахувань (A) визначається наступним чином:

$$A = \frac{B_{\text{перв}} \times H_a}{100}. \quad (2.8)$$

2) метод зменшення залишкової вартості – використовується норма амортизації, розрахована за формулою 3.9, але амортизаційні суми обчислюються не від початкової, а від залишкової вартості основних фондів.

$$H_a = \left(1 - \sqrt[T_{\text{сл}}]{\frac{B_{\text{лікв}}}{B_{\text{перв}}}} \right) \cdot 100\%, \quad (2.9)$$

3) метод прискореного зменшення залишкової вартості – використовується норма амортизації, розрахована за прямолінійним методом, збільшена в 2 рази, амортизаційні суми обчислюються від залишкової вартості основних фондів.

4) кумулятивний метод – характеризується більш високими нормами амортизації на початку амортизаційного періоду та поступовим їх зниженням в його закінченні. Визначення річних сум амортизації здійснюється в декілька етапів:

- визначається сума значень років експлуатації;
- обчислюється дріб від ділення років експлуатації до суми їх значень в зворотному порядку;
- відповідний дріб для кожного року перемножується на вартість основних засобів.

5) виробничий метод – заснований на тому, що функціональна корисність основних фондів залежить не від часу, а від результатів їх використання. При цьому строк корисного функціонування

визначається обсягом продукції, який підприємство планує виготовити з використанням цих засобів праці.

Норма амортизації визначається наступним чином:

$$H_a = \frac{V_{\text{перв}} - V_{\text{лікв}}}{Q_{\text{пл}}}, \quad (2.10)$$

де $Q_{\text{пл}}$ – загальний обсяг продукції, який підприємство планує виготовити з використанням цих засобів праці, одиниць.

Сума амортизаційних відрахувань:

$$A = Q_{\text{ф}} \times H_a, \quad (2.11)$$

де $Q_{\text{ф}}$ – фактичний обсяг продукції, який підприємство виготовило з використанням основних фондів.

Отже, при аналізі ефективності використання різних методів нарахування амортизації в умовах будівельного підприємства слід зауважити, що існує певна особливість - при нарахуванні амортизації на групу машин та механізмів, переважно використовується виробничий метод, який реалізується через розподілення суми амортизаційних відрахувань на кожен машино-годину експлуатації машин та механізмів. Однак разом з технологічним прогресом, який все більше поширюється на будівельні підприємства, відбуваються і зміни у використовуваних методах нарахування амортизації в бік тих з них, які враховують пришвидшені темпи морального застарювання будівельних машин та механізмів.

2.4 Показники руху та ефективності використання основних фондів будівельного підприємства

Протягом року на підприємстві відбувається постійний процес оновлення та вибуття з експлуатації основних фондів. Від синхронності цих процесів між собою значною мірою залежить ефективність функціонування підприємства та кількість виготовленої ним продукції.

Розглянемо головні показники руху основних фондів на підприємстві:

1) коефіцієнт оновлення – відображає питому вагу основних фондів, введених в експлуатацію протягом року, у їх загальному наявному обсязі, показує ступінь оновлення основних фондів на підприємстві:

$$K_{\text{онов}} = \frac{ОФ_{\text{вв}}}{ОФ_{\text{к}}}, \quad (2.11)$$

де $ОФ_{\text{к}}$ – вартість основних фондів на кінець періоду, грн.

2) коефіцієнт вибуття – відображає питому вагу основних фондів, що вибули з експлуатації протягом року, в їх загальному обсязі, показує ступінь втрати підприємством основних фондів:

$$K_{\text{виб}} = \frac{ОФ_{\text{виб}}}{ОФ_{\text{п}}}. \quad (2.12)$$

3) коефіцієнт приросту – характеризує загальні тенденції руху основних фондів на підприємстві:

$$K_{\text{прир}} = \frac{ОФ_{\text{вв}} - ОФ_{\text{виб}}}{ОФ_{\text{п}}}. \quad (2.13)$$

Головною метою управління основними фондами на підприємстві є підвищення ефективності їх використання, тобто збільшення кількості продукції, що виготовляється за допомогою засобів праці, зменшення часу їх простою.

Ефективність використання основних фондів підприємства характеризується наступними показниками:

1) фондівіддача – показник відображає скільки грн. готової продукції приносить підприємству експлуатація основних фондів вартістю 1 грн.:

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{Q}{ОФ}, \quad (2.14)$$

де Q – обсяг продукції, виготовленої за рік, грн.

2) фондоємність – характеризує вартість основних засобів, які було задіяно підприємством задля виготовлення продукції вартістю 1 грн.:

$$\Phi_{\text{ем}} = \frac{O\bar{\Phi}}{Q}, \quad (2.15)$$

3) фондоозброєність – відображає вартість основних засобів в розрахунку на одного працівника промислово-виробничого персоналу:

$$\Phi_{\text{озбр}} = \frac{O\bar{\Phi}}{Ч_{\text{пвп}}}, \quad (2.16)$$

де $Ч_{\text{пвп}}$ – чисельність промислово-виробничого персоналу, чол.

Говорячи про показники руху та ефективності використання основних фондів будівельних підприємств, слід зауважити існування певних особливостей:

- для недопущення скорочення виробничих потужностей будівельного підприємства слід чітко синхронізувати процеси оновлення та вибуття основних засобів;

- традиційно будівельна галузь характеризується високими показниками фондоємності продукції та вимагає високих показників фондоозброєності, що пов'язане з високою вартістю машин та механізмів, які використовуються в сучасному будівельному процесі.

Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів в будівництві можна досягти при засвоєнні резервів по наступних чинниках:

1) чинники, що відображають рівень безпосереднього використання діючих основних фондів за часом і продуктивністю:

- підвищення змінності будівництва;
- зниження внутрішньо змінних простоїв;
- збільшення коефіцієнта змінності роботи будівельних машин і механізмів;
- скорочення холостих пробігів автотранспорту;
- підвищення продуктивності будівельної техніки;

- поліпшення технічного стану основних виробничих фондів.

2)чинники, що відображають соціальні і економічні умови працюючих в будівництві:

- підвищення рівня кваліфікації робочих, обслуговуючих будівельну техніку;
- поліпшення виробничих умов для виконання будівельних робіт;
- поліпшення побутових умов будівельників;
- матеріальне стимулювання робітників за краще використання основних фондів.

3)чинники, що виражають вплив оновлення основних виробничих фондів в процесі їх відтворювання:

- вдосконалення структури основних фондів;
- прискорення темпів оновлення основних фондів;
- підвищення фондовіддачі.

4)чинники, що відображають вплив технічного прогресу в будівництві:

- вдосконалення об'ємно-планувальних і конструктивних рішень об'єктів, що будуються;
- вживання нових будівельних матеріалів;
- підвищення рівня індустріалізації будівництва;
- запровадження прогресивних технологій будівельного виробництва;
- вживання нової будівельної техніки і транспортних засобів.

2.5 Виробнича потужність будівельного підприємства та методи її визначення

Виробнича потужність підприємства – це максимально можливий випуск продукції підприємством за певний період часу (змину, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі та асортименті під час повного завантаження обладнання та виробничих площ.

Виробнича потужність підприємства класифікується за наступними ознаками:

– *за рівнем розрахунку:*

- 1) виробнича потужність одиниці устаткування або його групи;
- 2) підрозділу;
- 3) підприємства в цілому.

– *за видами:*

1) проектна – потужність, що визначається в процесі реконструкції або будівництва підприємства;

2) поточна – визначається періодично у зв'язку зі змінами умов виробництва або перевищенням проектних показників;

3) резервна – повинна формуватись в певних галузях економіки (електроенергетика, газова промисловість, тощо) для покриття пікових навантажень.

– *залежно від періоду виміру:*

1) вхідна виробнича потужність – потужність на початок року, яка характеризує якими виробничими можливостями володіє підприємство на початку планового року;

2) вихідна виробнича потужність – потужність на кінець року, зумовлена рухом виробничих фондів протягом року;

3) середньорічна виробнича потужність – потужність з урахування руху та тривалості експлуатації виробничих фондів підприємства.

Питання до самостійного розгляду

1. Похідна ціна фірми (гудвіл) та застосування цього поняття до українських підприємств.

2. Методи планової амортизації та шляхи зменшення ставки амортизації.

3. Можливість розширеного відтворення основних фондів на підприємствах України.

4. Позапланові амортизаційні відрахування та можливість їх виникнення в Україні.

5. Закордонний досвід амортизаційних нарахувань та принципу торгової ставки згідно з Торговим кодексом.

6. Удосконалення амортизації з урахуванням продуктивності (виробітку).

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Основні фонди підприємства і їх статистичне вивчення.
2. Аналіз наявності, руху та ефективності використання основних фондів підприємства.
3. Економічний аналіз основних виробничих фондів.
4. Вивчення й оцінка основних фондів підприємства.
5. Шляхи й джерела відновлення основних виробничих фондів
6. Особливості обліку основних фондів підприємства.
7. Сучасні методи нарахування амортизації основних фондів.
8. Амортизація як категорія обліку зношування основних фондів.
9. Показники наявності й структури основних виробничих фондів.
10. Єдина видова класифікація основних фондів як основа вивчення структури й динаміки основних фондів галузей матеріального виробництва.

Практичне завдання

Задача 1

Визначити головні види вартості основних фондів будівельного підприємства, якщо ціна придбання обладнання 350000 грн., транспортні, монтажні та супутні витрати – 3%, норма амортизації 12% за рік, строк експлуатації обладнання 7 років. (Для залишкової вартості строк експлуатації основних фондів прийняти рівним 3-м рокам).

Задача 2

Визначити норму амортизації та суму щорічних амортизаційних відрахувань різними методами, якщо первісна балансова вартість одиниці устаткування складає 140 тис. грн, а строк корисної експлуатації 8 років. Планові обсяги будівництва 3500 тис. грн. Фактичний обсяг будівельних робіт в році, що аналізується, складає 220 тис. грн. Ліквідаційна вартість обладнання прийняти рівною 2% від первісної вартості.

Задача 3

Вартість основних фондів будівельного підприємства на початок року склала 6000 тис. грн. Протягом року введено в експлуатацію обладнання: лютий – 800 тис. грн.; червень – 110 тис. грн.; листопад – 600 тис. грн.

Протягом року вибуло з експлуатації обладнання вартістю: травень – 400 тис. грн.; серпень – 900 тис. грн.; грудень – 140 тис. грн.

Визначити показники оцінки руху основних фондів будівельного підприємства: вартість основних фондів на кінець року; середньорічну вартість основних фондів; коефіцієнти оновлення, вибуття, приросту

Задача 4

Середньорічна вартість основних фондів будівельного підприємства складає 7300 тис. грн. За результатами року було виконано будівельні роботи вартістю 23500 тис. грн. Чисельність промислово-виробничого персоналу складає на підприємстві 255 осіб.

Визначити показники ефективності використання основних фондів: фондоемність, фондовіддачу, фондоозброєність.

Задача 5

Порівняти показники ефективності використання основних фондів на двох підприємствах будівельної галузі та зробити висновки.

Підприємство 1. Вартість основних фондів підприємства на начало року склала 5500 тис. грн. Протягом року в експлуатацію було введено наступне обладнання: березень – 700 тис. грн.; липень – 200 тис. грн.; жовтень – 250 тис. грн., а вибуло з експлуатації: травень – 550 тис. грн.; вересень – 900 тис. грн. Чисельність промислово-виробничого персоналу на підприємстві складає 155 осіб. За результатами року було виконано будівельні роботи вартістю 21000 тис. грн.

Підприємство 2. Вартість основних фондів підприємства на начало року склала 20000 тис. грн. Протягом року в експлуатацію було введено наступне обладнання: березень – 100 тис. грн.;

вересень – 140 тис. грн., а вибуло з експлуатації: липень– 150 тис. грн. Чисельність промислово-виробничого персоналу на підприємстві складає 203 осіб. За результатами року було виконано будівельні роботи вартістю 36000 тис. грн.

Розрахувати показники: вартість ОФ на кінець року, середньорічну вартість ОФ, коефіцієнти оновлення, вибуття, приросту, фондоємність, фондівіддачу, фондоозброєність.

Питання до самоконтролю

1. Розкрийте сутність основних фондів підприємства?
2. Розкрийте економічний зміст категорій «засоби праці» й «предмети праці».
3. У чому полягають відмінності між основними та оборотними фондами підприємства?
4. Наведіть перелік основних фондів підприємства відповідно до їх класифікації за участю у виробничому процесі.
5. Наведіть перелік основних фондів підприємства відповідно до їх класифікації за ступеню участі у виробничому процесі.
6. Наведіть перелік основних фондів підприємства відповідно до їх класифікації за цільовим призначенням.
7. Розкрийте особливості обліку основних фондів на підприємстві.
8. Які вартісні показники використовуються для оцінки основних фондів на підприємстві?
9. За допомогою яких показників визначається ступінь зносу основних фондів підприємства?
10. Розкрийте сутність амортизації основних фондів підприємства з точки зору економічного та облікового аспектів.
11. Які методи нарахування амортизації основних фондів застосовуються в практиці діяльності українських підприємств?
12. Надайте економічну характеристику основних показників оцінки ефективності використання основних фондів підприємства.
13. Охарактеризуйте взаємозв'язки між показниками фондівіддачі, продуктивності праці та фондоозброєності підприємства.

14. Які головні показники руху основних фондів використовуються на підприємстві?

15. Надайте характеристику основних принципів розрахунку виробничої потужності підприємства.

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Основні фонди підприємства.
2. Ліквідаційна вартість основних фондів підприємства.
3. Амортизація основних фондів підприємства.
4. Знос основних фондів підприємства.
5. Прямолінійний метод нарахування амортизації.
6. Норма амортизації основних фондів підприємства.
7. Виробничий метод нарахування амортизації.
8. Середньорічна вартість основних фондів підприємства.
9. Виробнича потужність підприємства.
10. Первісна вартість основних фондів підприємства.
11. Залишкова вартість основних фондів підприємства.
12. Амортизована вартість основних фондів підприємства.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. За ступенем участі у виробничому процесі основні фонди підприємства поділяються на...
2. Залежно від прав власності основні фонди підприємства поділяються на...
3. Існують наступні методи нарахування амортизації...
4. До виробничих сил підприємства належать...
5. До четвертої групи основних фондів належать...
6. За участю в процесі виробництва основні фонди підприємства поділяють на...
7. До першої групи основних фондів належать...
8. До показників руху основних фондів відносяться...

9. За цільовим призначенням основні фонди підприємства поділяють на...

10. До показників ефективності використання основних фондів підприємства відносяться...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	До основних фондів підприємства належать сировина та матеріали.	ТАК	НІ
2	Ліквідаційна вартість основних фондів – це їх вартість на момент придбання підприємством.	ТАК	НІ
3	Середньорічна вартість основних фондів – це їх вартість на початок звітного періоду.	ТАК	НІ
4	Моральний знос основних фондів – це їх знецінення в результаті експлуатації.	ТАК	НІ
5	Фондовіддача характеризує вартість основних фондів, які були задіяні підприємством для отримання 1 грн. продукції.	ТАК	НІ
6	До предметів праці відносяться сировина та природні ресурси.	ТАК	НІ
7	Фондоємність характеризує вартість основних фондів, які були задіяні підприємством для отримання 1 грн. продукції.	ТАК	НІ
8	Чим триваліший строк експлуатації основних фондів, тим більша норма амортизації.	ТАК	НІ
9	Фондоозброєність є показником руху основних фондів.	ТАК	НІ
10	Середньорічна вартість основних фондів – це їх вартість на початок звітного періоду.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Основні фонди підприємства – це:

- а) частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції і повністю переносить свою

- вартість на вартість цієї продукції.;
- б) засоби праці, які функціонують в процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а свою вартість переносять на вартість виготовленої продукції поступово по мірі використання;
 - в) сукупність матеріальних і грошових ресурсів, цінних паперів, які створюються і використовуються у процесі його розширеного відтворення для забезпечення його життєдіяльності;
 - г) це сукупність усіх засобів, які обслуговують сферу обігу.

2. Згідно класифікації за цільовим призначенням до 4 групи основних фондів підприємства відносяться:

- а) інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- б) будівлі, споруди, передавальні пристрої;
- в) машини та обладнання;
- г) транспортні засоби.

3. Середньорічну вартість основних фондів підприємства визначають за наступною формулою:

а)
$$\text{ОФ} = \text{ОФ}_{\text{п}} + \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{вв}} \times T}{12} - \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{виб}} \times T}{12};$$

б)
$$\text{ОФ} = \text{ОФ}_{\text{п}} + \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{вв}}}{12} - \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{виб}}}{12};$$

в)
$$\text{ОФ} = \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{вв}} \times T}{12} - \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{виб}} \times T}{12};$$

г)
$$\text{ОФ} = \text{ОФ}_{\text{п}} + \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{вв}} \times T}{12} + \frac{\sum \text{ОФ}_{\text{виб}} \times T}{12}.$$

4. Норма амортизації основних фондів за прямолінійним методом визначається наступним чином:

а)
$$H_a = \frac{V_{\text{перв}}}{V_{\text{перв}} \times T_{\text{сл}}} \times 100\%;$$

$$\text{б)} \quad H_a = \frac{B_{\text{перв}} - B_{\text{лікв}}}{T_{\text{сл}}} \times 100\%;$$

$$\text{в)} \quad H_a = \frac{B_{\text{перв}} - B_{\text{лікв}}}{B_{\text{перв}}} \times 100\%;$$

$$\text{г)} \quad H_a = \frac{B_{\text{перв}} - B_{\text{лікв}}}{B_{\text{перв}} \times T_{\text{сл}}} \times 100\%.$$

5. Коефіцієнт оновлення основних фондів підприємства визначається за наступною формулою:

$$\text{а)} \quad K_{\text{онов}} = \frac{ОФ_{\text{вв}} - ОФ_{\text{виб}}}{ОФ_{\text{п}}};$$

$$\text{б)} \quad K_{\text{онов}} = \frac{ОФ_{\text{вв}}}{ОФ_{\text{к}}};$$

$$\text{в)} \quad K_{\text{онов}} = \frac{ОФ_{\text{виб}}}{ОФ_{\text{п}}};$$

$$\text{г)} \quad K_{\text{онов}} = \frac{ОФ_{\text{к}}}{ОФ_{\text{вв}}}.$$

6. Коефіцієнт приросту основних фондів підприємства визначається за наступною формулою:

$$\text{а)} \quad K_{\text{прир}} = \frac{ОФ_{\text{вв}} - ОФ_{\text{виб}}}{ОФ_{\text{п}}};$$

$$\text{б)} \quad K_{\text{прир}} = \frac{ОФ_{\text{вв}}}{ОФ_{\text{к}}};$$

$$\text{в)} \quad K_{\text{прир}} = \frac{ОФ_{\text{виб}}}{ОФ_{\text{п}}};$$

$$\text{г)} \quad K_{\text{прир}} = \frac{ОФ_{\text{к}}}{ОФ_{\text{вв}}}.$$

7. Основними показниками ефективності використання основних фондів підприємства є:

- а) фондівіддача та фондоємність;
- б) фондоозброєність;
- в) коефіцієнт придатності;
- г) усі відповіді правильні.

8. Фондоємність підприємства – це показник, який:

- а) відображає, скільки грн. готової продукції приносить підприємству експлуатація основних фондів вартістю 1 грн.;
- б) відображає вартість основних засобів в розрахунку на одного працівника промислово-виробничого персоналу;
- в) характеризує загальні тенденції руху основних фондів на підприємстві;
- г) характеризує вартість основних засобів, які було задіяно підприємством задля виготовлення продукції вартістю 1 грн.

РОЗДІЛ 3. ОБОРОТНІ ФОНДИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Поняття оборотних фондів та оборотних коштів будівельного підприємства

3.2 Показники ефективності використання оборотних коштів будівельного підприємства

3.3 Нормування оборотних коштів будівельного підприємства

3.1 Поняття оборотних фондів та оборотних коштів будівельного підприємства

Для функціонування будівельного підприємства та здійснення виробничого процесу окрім основних фондів йому необхідні також предмети праці, з яких буде виготовлятися будівельна продукція, тобто підприємству необхідні так звані оборотні фонди.

Оборотні фонди – це частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції та повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції.

До складу оборотних фондів будівельного підприємства відносяться:

– виробничі запаси – необхідні для забезпечення процесу виробництва сировиною та матеріалами;

– незавершене виробництво – предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки, тобто це будівельна продукція, яка є незавершеною частиною будівельного виробництва, без якої процес виробництва не може відбуватися безперервно, тобто роботи по конструктивним елементам та видам будівельно-монтажних робіт, які ще не можуть бути включені до актів прийомки виконаних робіт;

– витрати майбутніх періодів – витрати на підготовку та освоєння нової будівельної продукції, що мають місце в даний період, але будуть погашені в майбутньому, наприклад витрати на розробку та освоєння в будівельному процесі нових видів будівельних матеріалів.

Окрім процесу виробництва продукції, який потребує вкладень в оборотні фонди, на будівельному підприємстві існує також процес реалізації продукції, який також потребує певних капіталовкладень, наприклад, на організацію процесу здачі об'єктів будівництва замовнику, тощо. Кошти необхідні для здійснення процесу реалізації продукції формують фонди обігу. Разом оборотні фонди та фонди обігу формують оборотні кошти підприємства (рис 3.1).

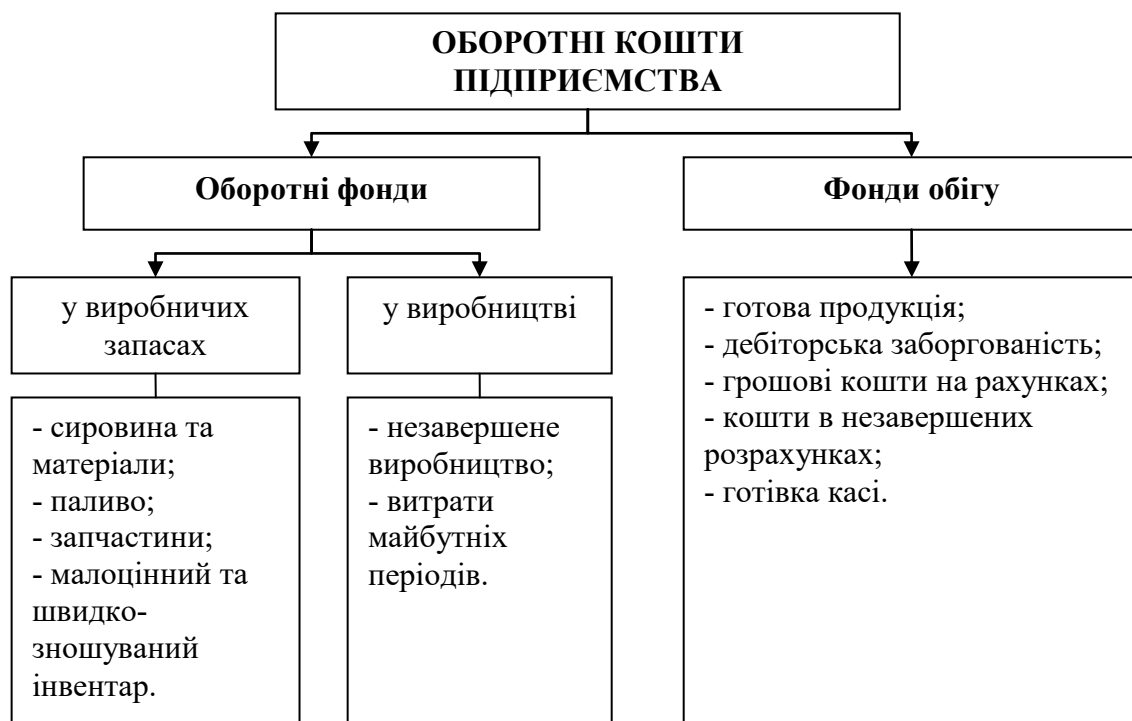

Рис. 3.1. Склад оборотних коштів підприємства

Розглянемо головні класифікаційні ознаки оборотних коштів підприємства:

– за місцем та роллю в процесі виробництва:

- 1) оборотні фонди;
- 2) фонди обігу;

– за джерелом формування:

- 1) власні;
- 2) позикові;
- 3) запозичені;

– за засобами планування та нормування:

- 1) нормовані;

2) ненормовані.

Важливою особливістю оборотних коштів будівельного підприємства є їх значні обсяги. Це пов'язане зі значною тривалістю будівництва окремих об'єктів, які вимагають тривалого вкладення коштів з відтермінованими строками компенсації цих витрат замовниками.

3.2 Показники ефективності використання оборотних коштів будівельного підприємства

Головним питанням управління оборотними коштами будівельного підприємства, як і у випадку з основними фондами, є підвищення ефективності їх використання, тобто отримання максимального результату з мінімальними вкладеннями в оборотні кошти.

Ефективне використання оборотних коштів – це таке їх функціонування, під час якого забезпечується стійкий стан фінансових ресурсів та досягаються найвищі результати діяльності при найменших витратах підприємства.

Головним показником ефективності використання оборотних коштів є оборотність. Для кращого розуміння змісту поняття розтанемо, що з себе представляє оборот оборотних коштів (рис. 3.2).

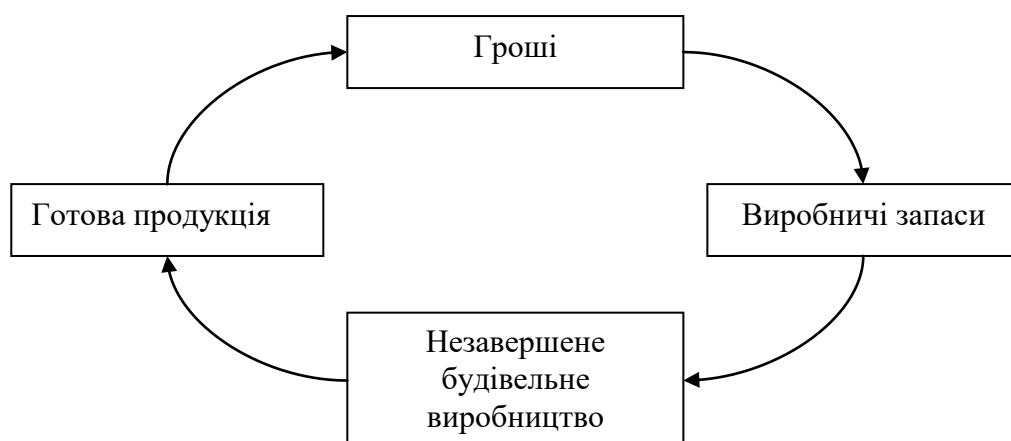

Рис. 3.2. Оборот оборотних коштів на підприємстві

Оборот оборотних коштів – це тривалість повного обігу засобів з моменту придбання оборотних коштів до виходу та реалізації готової продукції.

Говорячи про оборот оборотних коштів будівельного підприємства, слід зауважити його обґрунтовано дуже значну в окремих випадках тривалість, яка визначається самим технологічним процесом проведення будівельних робіт. Однак, навіть в таких умовах, головною задачею управління оборотними коштами будівельного підприємства є максимально можливе скорочення тривалості їх обороту, через те, що від тривалості обороту оборотних коштів залежить величина необхідних підприємству коштів для здійснення процесу виробництва та реалізації продукції та необхідність залучення позикових коштів на реалізацію будівельних робіт.

Показники оборотності оборотних коштів:

1) коефіцієнт оборотності – показує скільки оборотів можуть зробити оборотні кошти за певний період часу:

$$K_{об} = \frac{РП}{З_c}, \quad (3.1)$$

де РП – реалізована за період продукція, грн.;

$З_c$ – середньорічний залишок оборотних коштів, грн.

2) коефіцієнт завантаження – показує скільки оборотних коштів підприємства приходить на 1 грн реалізованої продукції:

$$K_3 = \frac{З_c}{РП}, \quad (3.2)$$

3) тривалість одного обороту (у днях):

$$T_{об} = \frac{360}{K_{об}}. \quad (3.3)$$

де $З_i$ – середні залишки оборотних коштів, грн.

В результаті прискорення оборотності оборотних коштів відбувається:

а) збільшення обсягу виробленої продукції на кожну грошову одиницю поточних витрат підприємства;

б) вивільнення частини коштів з обороту при збереженні обсягів виробленої продукції та створення за їх рахунок додаткових резервів для розширення виробництва.

Обсяг вивільнених за рахунок скорочення обороту оборотних коштів можна визначити наступним чином:

$$\Delta Z_c = \frac{РП_3}{360} \times (T_6 - T_3), \quad (3.4)$$

де $РП_3$ – обсяг реалізованої продукції в звітному році, грн.;

T_6, T_3 – середня тривалість одного обороту оборотних коштів у базовому та звітному роках, дні.

Підвищення ефективності використання оборотних коштів будівельного підприємства можливе за рахунок таких заходів:

а) скорочення строків будівництва в результаті механізації робіт, удосконалення технологічних процесів, ліквідація простоїв;

б) зменшення обсягів виробничих запасів за рахунок поліпшення організації матеріально-технічного постачання, зменшення дальності їх транспортування;

в) економія матеріальних ресурсів, їх краще зберігання, суворе дотримання норм витрат;

г) удосконалення розрахунків із замовниками, поліпшення фінансової та платіжної дисципліни.

3.3 Нормування оборотних коштів будівельного підприємства

Нормування оборотних коштів – це визначення раціонального розміру оборотних коштів, які необхідні для забезпечення безперервного та нормального функціонування виробництва.

Існують наступні методи нормування оборотних коштів:

а) аналітичний метод – аналіз наявних товарно-матеріальних запасів та їх коригування і вилучення надлишків;

б) коефіцієнтний – у нормативи звітного року вносяться поправки на зміну обсягу виробництва і прискорення оборотності оборотних коштів;

в) метод прямого розрахунку – розрахунок нормативу щодо кожного елементу оборотних коштів в умовах досягнутого рівня виробництва.

Основним методом нормування оборотних коштів є метод прямого розрахунку. Відповідно до нього формуються наступні норми запасу оборотних коштів будівельного підприємства:

- норматив оборотних коштів у виробничих запасах;
- норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві;
- норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів.

Норматив власних оборотних коштів у виробничих запасах визначається наступним чином:

$$H_{\text{вир.зап}} = D \times Z_{\text{дн}}, \quad (3.5)$$

де D – денна потреба у певному виді ресурсу, натур. один. або грн.;
 $Z_{\text{дн}}$ – норма відповідного запасу у днях.

Існують наступні види виробничих запасів залежно від їх призначення:

1) транспортний запас ($Z_{\text{тр}}$) – запас ресурсу на час знаходження товарно-матеріальних цінностей в дорозі від постачальника до споживача;

2) підготовчий запас ($Z_{\text{підг}}$) – запас на час приймання, перевірки якості і складування сировини і матеріалів;

3) технологічний запас ($Z_{\text{техн}}$) – запас на час підготовки сировини і матеріалів до виробничого споживання;

4) поточний запас ($Z_{\text{поточн}}$) – запас для забезпечення безперебійного процесу виробництва матеріальними ресурсами між двома черговими поставками, який враховує в собі попередні три види запаси, у разі наявності, та періодичність замовлення:

$$Z_{\text{поточн}} = D \times T_{\text{пост}}, \quad (3.6)$$

де $T_{\text{пост}}$ – період поставки матеріалу, дні.

5) страховий запас ($Z_{\text{стр}}$) – мінімальний запас на випадок непередбачених перебоїв у постачанні:

$$Z_{\text{стр}} = D \times T_{\text{зрив.пост}}, \quad (3.7)$$

де $T_{\text{зрив.пост}}$ – період зриву поставки, дні.

6) максимальний виробничий запас (Z_{max}) – максимальний економічно обґрунтований розмір запасу ресурсу:

$$Z_{\text{max}} = Z_{\text{поточн}} + Z_{\text{стр}}. \quad (3.8)$$

7) мінімальний запас (Z_{min}):

$$Z_{\text{min}} = Z_{\text{поточн}}. \quad (3.9)$$

Шляхом формування на підприємстві оптимальних економічно обґрунтованих розмірів запасів досягається безперервність виробничого процесу, економія поточних витрат та оборотних коштів в цілому.

Норматив оборотних коштів по незавершеному виробництву будівельно-монтажних робіт визначається в залежності від прийнятої форми розрахунків із замовником – за етапи, комплекси робіт або цілі будинки, споруди, що здаються в експлуатацію, та визначається наступним чином:

$$H_{\text{нзв}} = \frac{C_p \times T_{\text{ц}} \times K_{\text{нв}}}{360}, \quad (3.11)$$

де C_p – середня величина витрат на об'єктах, що вводяться в плановому році, грн.;

$T_{\text{ц}}$ – середня тривалість будівництва, дні;

$K_{\text{нв}}$ – коефіцієнт наростання витрат, або коефіцієнт готовності об'єкта, що визначається за формулою:

$$K_{\text{нв}} = \frac{M + 0,5C_1}{C_1}, \quad (3.12)$$

де M – матеріальні витрати на виробництво одиниці будівельної продукції, грн.;

C_1 – собівартість одиниці будівельної продукції без матеріальних витрат, грн.

Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів розраховується виходячи з залишків коштів на початок періоду і суми витрат, які необхідно здійснити в плановому періоді.

Питання до самостійного розгляду

1. Можливість застосування принципу мінімальної оцінки та оцінки без витрат на підприємствах України.
2. Метод середньозваженої вартості та методи його удосконалення за рахунок визначення ковзаючої середньої ціни.
3. Проблеми та шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах України.
4. Визначення вжитку в умовах різної динаміки цін в Україні та за кордоном.
5. Ресурсозбереження як механізм удосконалення діяльності підприємства та шляхи її здійснення.
6. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Класифікація оборотних коштів підприємства.
2. Загальна характеристика кругообігу оборотних коштів підприємства.
3. Ефективність використання оборотних коштів підприємства.
4. Управління товарно-матеріальними запасами на підприємстві.
5. Логістичні принципи управління сучасним підприємством.
6. Управління фінансовими ресурсами підприємства.
7. Показники обсягу, структури й використання запасів матеріальних цінностей.
8. Теоретико-методичні засади управління запасами на підприємстві.
9. Принципи й методи нормування оборотних коштів.
10. Джерела формування оборотних коштів.

Практичне завдання

Задача 1

Обґрунтувати потребу будівельного підприємства у матеріалах та розміри поточного, страхового та максимального запасів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Показники потреби підприємства в матеріалі

Будівельна продукція	Норма витрати, кг	Обсяги виготовлення, од.	Термін постачання, д.	Період зриву поставки, д.
Продукція 1	0,8	300 000	30	3
Продукція 2	0,6	450 000	20	2
Продукція 3	0,5	600 000	15	2

Задача 2

В плановому періоді час одного обороту оборотних коштів буде доведено до 58 днів. В базовому періоді обсяг реалізованої продукції склав 32 млн. грн., а середньорічний залишок нормованих оборотних коштів – 5,5 млн. грн. Визначити на скільки днів скоротиться період обороту оборотних коштів та абсолютну суму вивільнення оборотних коштів.

Задача 3

В базовому періоді обсяг реалізованої продукції склав 2700 тис. грн., при цьому середньорічний залишок оборотних коштів склав 390 тис. грн. У плановому році планується збільшення обсягів реалізації продукції до 3200 тис. грн., при цьому середньорічний залишок оборотних коштів не повинен перевищувати 398 тис. грн. Визначити на скільки повинна скоротитися тривалість обороту оборотних коштів, щоб підприємство досягло поставленої мети (через коефіцієнт оборотності).

Питання до самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «оборотні фонди підприємства».

2. Охарактеризуйте структуру оборотних фондів підприємства.

3. Визначте відмінності між оборотними фондами та оборотними коштами підприємства.

4. Назвіть основні класифікаційні ознаки, за якими поділяються оборотні кошти підприємства.

5. Наведіть перелік оборотних коштів підприємства відповідно до їх класифікації за місцем та роллю в процесі виробництва.

6. Наведіть перелік оборотних коштів підприємства відповідно до їх класифікації за джерелом формування.

7. Охарактеризуйте, що представляє собою оборот оборотних коштів на підприємстві?

8. Наведіть основні показники оборотності оборотних коштів підприємства?

9. Що показує тривалість одного обороту оборотних коштів?

10. Надайте характеристику матеріалоемності як одного з показників ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

11. За рахунок яких заходів можливе підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства?

12. Які з методів нормування оборотних коштів підприємства є найбільш поширеними у сучасній практиці господарювання?

13. Наведіть перелік та дайте характеристику основних видів виробничих запасів на підприємстві.

14. Які норми запасу оборотних коштів підприємства встановлюються за методом прямого розрахунку?

15. Яким чином визначається норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві?

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Оборотні фонди підприємства.

2. Оборот оборотних коштів підприємства.

3. Ефективне використання оборотних коштів підприємства передбачає.

4. Нормування оборотних коштів.

5. Вивільнення оборотних коштів підприємства.

6. Результати прискорення обороту оборотних коштів підприємства.

7. Оборотні кошти підприємства.

8. Фонди обігу підприємства.

9. Витрати майбутніх періодів.

10. Незавершене виробництво підприємства.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. За джерелом формування оборотні кошти підприємства поділяються на...

2. До складу оборотних фондів підприємства відносяться...

3. До оборотних коштів підприємства у виробництві належать...

4. До показників оборотності оборотних коштів відносяться...

5. Існують наступні норми запасу оборотних коштів...

6. За джерелом формування оборотні кошти підприємства поділяються на...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Головна ціль управління оборотними коштами підприємства – це прискорення темпів їх оборення.	ТАК	НІ
2	Виробничі запаси –це предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки.	ТАК	НІ
3	До оборотних фондів підприємства належать будівлі, транспорт ті передавальні пристрої.	ТАК	НІ
4	Дебіторська заборгованість належить до оборотних коштів підприємства.	ТАК	НІ

5	До предметів праці відносяться сировина та природні ресурси.	ТАК	НІ
6	Незавершене виробництва належить до фондів обігу підприємства.	ТАК	НІ
7	Оборотні кошти є складовою частиною оборотних фондів.	ТАК	НІ
8	Коефіцієнт оборотності тим більший, чим менша тривалість обороту оборотних коштів.	ТАК	НІ
9	Оборотні кошти є більш широким поняттям ніж оборотні фонди.	ТАК	НІ
10	Дебіторська заборгованість належить до оборотних коштів підприємства.	ТАК	НІ
11	Виробничі запаси – це предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки.	ТАК	НІ
12	Оборотні кошти є більш широким поняттям ніж оборотні фонди.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Оборотні фонди підприємства – це:

- а) частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції і повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції;
- б) засоби праці, які функціонують в процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а свою вартість переносять на вартість виготовленої продукції поступово по мірі використання;
- в) сукупність матеріальних і грошових ресурсів, цінних паперів, які створюються і використовуються у процесі його розширеного відтворення для забезпечення його життєдіяльності;
- г) це сукупність усіх засобів, які обслуговують сферу обігу.

2. До складу оборотних фондів підприємства відносяться:

- а) витрати майбутніх періодів;
- б) незавершене виробництво;

- в) виробничі запаси;
- г) усі відповіді правильні.

3. До складу оборотних коштів підприємства відносяться:

- а) основні та оборотні фонди;
- б) оборотні фонди;
- в) оборотні фонди та фонди обігу;
- г) фонди обігу.

4. Тривалість повного обігу засобів з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини) до виходу та реалізації готової продукції – це:

- а) коефіцієнт оборотності;
- б) оборот оборотних коштів;
- в) коефіцієнт завантаження оборотних коштів;
- г) немає правильної відповіді.

5. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів підприємства розраховується наступним чином:

а) $K_{об} = \frac{З_c}{РП};$

б) $K_{об} = \frac{360}{K_{об}};$

в) $K_{об} = \frac{РП}{З_c};$

г) $K_{об} = \frac{З_c}{РП}.$

6. Підвищення ефективності використання оборотних коштів можливе за рахунок:

- а) економії матеріальних ресурсів;
- б) скорочення дебіторської заборгованості;
- в) зниження транспортних витрат при матеріально-технічному постачанні;

г) усі відповіді правильні.

7. Основним методом нормування оборотних коштів є:

- а) аналітичний метод;
- б) коефіцієнтний метод;
- в) метод прямого розрахунку;
- г) кумулятивний метод.

8. Транспортний запас підприємства – це:

- а) запас на час приймання, перевірки якості і складування сировини і матеріалів;
- б) запас на час підготовки сировини і матеріалів до виробничого споживання;
- в) мінімальний запас на випадок непередбачених перебоїв у постачанні;
- г) запас ресурсу на час знаходження товарно-матеріальних цінностей в дорозі від постачальника до споживача.

9. Страховий запас підприємства – це:

- а) запас на час приймання, перевірки якості і складування сировини і матеріалів;
- б) запас на час підготовки сировини і матеріалів до виробничого споживання;
- в) мінімальний запас на випадок непередбачених перебоїв у постачанні;
- г) запас ресурсу на час знаходження товарно-матеріальних цінностей в дорозі від постачальника до споживача.

10. Мінімальний виробничий запас підприємства розраховується наступним чином:

- а) $Z_{\min} = Z_{\text{тр}} + Z_{\text{підг}} + Z_{\text{техн}} + Z_{\text{стр}};$
- б) $Z_{\min} = Z_{\text{тр}} + Z_{\text{підг}} + Z_{\text{техн}};$
- в) $Z_{\min} = Z_{\text{тр}} + Z_{\text{підг}} + Z_{\text{техн}} + Z_{\text{поточн}} + Z_{\text{стр}};$
- г) $Z_{\min} = D \times T_{\text{пост}}.$

**11. Максимальний виробничий запас підприємства
розроховується наступним чином:**

а) $З_{\max} = З_{\text{тр}} + З_{\text{підг}} + З_{\text{техн}} + З_{\text{стр}};$

б) $З_{\max} = З_{\text{тр}} + З_{\text{підг}} + З_{\text{техн}};$

в) $З_{\max} = З_{\text{тр}} + З_{\text{підг}} + З_{\text{техн}} + З_{\text{поточн}} + З_{\text{стр}};$

г) $З_{\max} = Д \times Т_{\text{пост}}.$

РОЗДІЛ 4. ПЕРСОНАЛ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА НОРМУВАННЯ ПРАЦІ

4.1 Персонал будівельного підприємства та його класифікація

4.2 Продуктивність праці та її планування

4.3 Фактори й резерви підвищення продуктивності праці

4.4 Нормування праці та планування чисельності працівників на будівельному підприємстві

4.1 Персонал будівельного підприємства та його класифікація

Трудові ресурси (персонал) підприємства – це сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку та/або мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх у проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Персонал підприємства класифікується за наступними ознаками:

– за характером участі у господарській діяльності:

1) виробничий персонал – працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних та допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводоуправління);

2) невиробничий персонал – працівники, зайняті в невиробничій сфері підприємства;

– залежно від функцій, що виконуються:

1) робітники – особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами з надання виробничих послуг. Залежно від відношення до процесу створення продукції поділяються на основних (безпосередньо беруть участь у процесі виробництва продукції) та допоміжних (виконують функції обслуговування основного виробництва);

2) службовці – працівники, які здійснюють підготовку та оформлення документації, господарське обслуговування, облік та контроль;

3) спеціалісти – працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи;

4) керівники – працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та у його структурних підрозділах;

– *за професіями та спеціальностями відповідно до єдиного тарифно-кваліфікаційного довідника робіт та професій:*

1) професія характеризує вид трудової діяльності, що вимагає визначеної підготовки;

2) спеціальність виділяється в межах певної професії та характеризує відносно вузький вид робіт;

– *за рівнем кваліфікації (кваліфікація характеризує якість, складність праці та є сукупністю спеціальних знань і навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій зумовленої складності):*

1) робітники: висококваліфіковані, кваліфіковані, малокваліфіковані, некваліфіковані;

2) спеціалісти: найвищої кваліфікації, вищої кваліфікації, середньої кваліфікації, практики;

– *за статтю та віком:*

1) до 35 років,

2) від 35 до 60 років,

3) більш ніж 60 років;

– *за стажем роботи:*

1) до 1 року;

2) 1-3 роки;

3) 3-10 років;

4) більше 10 років.

Розглянемо систему показників, що характеризують персонал підприємства. Їх прийнято поділяти на такі групи:

а) *кількісні:*

1) облікова чисельність персоналу - характеризує чисельність робітників облікового складу на певну дату з урахуванням прийнятих та звільнених на цю дату;

2) явочна чисельність – характеризує кількість робітників, що з'явилися на роботу;

3) середньооблікова чисельність за місяць – показує відношення чисельності робітників облікового складу за кожний календарний день місяця до кількості календарних днів місяця;

б) *якісні показники*:

1) економічні:

- складність праці;
- кваліфікація;
- середній розряд робітників підприємства;
- плинність кадрів, що характеризується наступними

показниками:

Коефіцієнт вибуття:

$$K_v = \frac{K_{\text{виб}}}{K} \times 100\%, \quad (4.1)$$

де $K_{\text{виб}}$ – кількість працівників, що вибули за даний період часу, люд.;

K – середньооблікова чисельність працівників за даний період, люд.

Коефіцієнт прийому:

$$K_{\text{п}} = \frac{K_{\text{п}}}{K} \times 100\%, \quad (4.2)$$

де $K_{\text{п}}$ – кількість працівників, прийнятих на роботу за період, люд.

Коефіцієнт плинності кадрів:

$$K_{\text{в}} = \frac{K_{\text{зв}}}{K} \times 100\%, \quad (4.3)$$

де $K_{\text{зв}}$ – кількість працівників підприємства, що були звільнені та власним бажанням або за ініціативою керівництва за період, люд.

2) особові:

- рівень дисциплінованості;
 - відповідність кваліфікації складності виконуваних робіт,
- тощо;

3) організаційно-технічні:

- фондоозброєність;

- рівень організації праці;
 - рівень технологічної організації, тощо;
- 4) структурні:
- питома вага працівників окремих підрозділів у загальній чисельності персоналу;
 - темпи зростання чисельності працівників за певний період;
 - співвідношення основних та допоміжних робітників.

4.2 Продуктивність праці та її планування

Продуктивність праці – це показник, який, з одного боку, характеризує ефективність використання персоналу підприємства, а, з іншого боку, показує здатність працівника випускати певну кількість продукції за одиницю часу.

Продуктивність праці визначається за двома напрямками:

а) як кількість продукції, що виробляється в одиницю робочого часу;

б) як витрати праці на одиницю продукції, що виготовлена.

Тобто продуктивність праці визначається за двома головними показниками:

1) виробіток – прямий показник, який визначається через відношення результатів праці до витрат праці (наприклад, 5 одиниць продукції в годину);

2) трудомісткість – обернений показник, який визначається через відношення витрат праці до результатів праці (наприклад, 0,2 години на одиницю продукції).

Розглянемо обидва показники більш докладно.

Виробіток – це показник рівня продуктивності праці, який характеризує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника.

Існують наступні методи визначення виробітку:

а) натуральний метод – передбачає визначення виробітку шляхом ділення обсягу виробленої продукції в натуральних одиницях на кількість затраченого часу в нормо-годинах;

б) вартісний метод – передбачає визначення виробітку шляхом ділення обсягу виробленої продукції в грошовому вираженні до

затрат часу, виражених в середньообліковій чисельності працівників або відпрацьованій ними кількості людино-днів, людино-годин;

в) трудовий метод – передбачає визначення виробітку шляхом ділення обсягу продукції, представленої в затратах робочого часу в нормо-годинах, на кількість працівників.

Трудомісткість продукції – сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на даному підприємстві.

Розрізняють наступні види трuдомісткості:

– нормативна – сума витрат робочого часу окремого робітника чи бригади на виготовлення одиниці продукції або виконання комплексу робіт;

– планова – визначається на основі показників нормативної трuдомісткості;

– фактична – показує фактичні витрати робочого часу на виконання аналізованих робіт.

Як вже зазначалося, продуктивність праці є важливим показником, що відображає ефективність використання підприємством наявних трудових ресурсів. Проаналізуємо вплив та наслідки зміни рівня продуктивності праці для господарсько-фінансової діяльності підприємства:

– *зниження продуктивності праці:*

1) втрата позицій на ринку;
2) зниження ефективності використання всіх наявних ресурсів;

3) зниження рівня використання виробничої потужності;

4) втрата обсягів виробництва та реалізації продукції;

5) підвищення собівартості продукції;

6) зниження рентабельності господарської діяльності в цілому.

– *підвищення продуктивності праці* – має обернені позитивні наслідки для підприємства.

4.3 Фактори й резерви підвищення продуктивності праці

Рівень продуктивності праці на підприємстві та можливості її підвищення визначаються рядом факторів та резервами її зростання.

Під **факторами зростання продуктивності праці** розуміються причини, які зумовлюють зміну її зростання, а під резервами – невикористані реальні можливості економії витрат праці. Співвідношення між поняттями «фактори» й «резерви» полягає в тому, що фактор є причиною можливості здійснення якого-небудь явища, а резерв – нереалізована можливість у тому або іншому конкретному випадку.

Усю сукупність факторів, що впливають на рівень продуктивності праці, поділяють на дві великі групи:

- зовнішні – фактори, що об’єктивно перебувають за межами впливу підприємства (наприклад, політичне становище в країні й у світі, рівень розвитку ринкових відносин, конкуренція, науково-технічний прогрес, загальний рівень економічного розвитку, якість і кількість трудових ресурсів країни, культура, моральність, соціальні цінності, наявність природних багатств, розвиток інфраструктури тощо);

- внутрішні – фактори, на які підприємство може безпосередньо впливати (наприклад, управління, організація, трудові відносини, кваліфікація і мотивація персоналу, техніка і технологія, умови праці, інновації тощо).

Оскільки праця є процесом взаємодії робочої сили із засобами виробництва, фактори зростання продуктивності праці за змістом можна поділити на три групи:

- соціально економічні, що визначають якість використовуваної робочої сили;

- матеріально технічні, що визначають якість засобів виробництва;

- організаційно економічні, що визначають якість поєднання робочої сили із засобами виробництва.

До групи соціально-економічних факторів зростання продуктивності праці відносять усі фактори, що сприяють поліпшенню якості робочої сили. Це насамперед такі характеристики працівників, як рівень кваліфікації та професійних знань, умінь, навичок; компетентність, відповідальність; здоров’я та розумові здібності; професійна придатність, адаптованість, інноваційність та професійна мобільність, моральність, дисциплінованість, вмотивованість (здатність реагувати на зовнішні

стимули) і мотивація (внутрішнє бажання якісно виконувати роботу). До цієї групи факторів належать також такі характеристики трудових колективів, як трудова активність, творча ініціатива, соціально-психологічний клімат, система ціннісних орієнтацій.

До групи матеріально-технічних факторів зростання продуктивності праці відносять усі фактори, що сприяють прогресивним змінам у техніці і технології виробництва, а саме: модернізація обладнання; використання нової продуктивнішої техніки; підвищення рівня механізації й автоматизації виробництва; упровадження нових прогресивних технологій; використання нових ефективніших видів сировини, матеріалів, енергії тощо.

До групи організаційно-економічних факторів зростання продуктивності праці належать прогресивні зміни в організації праці, виробництва та управління. До них входять: удосконалення структури апарату управління та систем управління виробництвом, повсюдне впровадження та розвиток автоматизованих систем управління; поліпшення матеріальної, технічної і кадрової підготовки виробництва, удосконалення організації виробничих та допоміжних підрозділів; удосконалення розподілу та кооперації праці, розширення сфери суміщення професій і функцій, упровадження передових методів та прийомів праці.

За сферою виникнення і дії фактори зростання продуктивності праці поділяють:

- внутрішньовиробничі – ті, що виникають і діють безпосередньо на рівні підприємства чи організації;

- галузеві й міжгалузеві, що пов'язані з можливістю поліпшення кооперативних зв'язків, концентрації та комбінування виробництва, освоєння нових технологій і виробництв на рівні всієї галузі або кількох суміжних галузей народного господарства;

- регіональні – це фактори підвищення продуктивності праці, характерні для даного регіону (наприклад, створення вільної економічної зони);

- загальнодержавні – це такі фактори, які спричиняють підвищення продуктивності праці в усій країні (наприклад, зміцнення здоров'я і підвищення освітнього рівня населення, раціональне використання трудового потенціалу тощо).

Оскільки резерв – це фактично відрізок фактора, можливий для використання в конкретний момент часу, то резерви зростання продуктивності праці класифікують так само, як і фактори. Кількісно резерви можна визначити як різницю між досягнутим і максимально можливим рівнем продуктивності праці в конкретний період часу.

Таким чином, основні фактори зростання продуктивності праці в будівельних організаціях нас тупні:

- удосконалення проектних рішень, впровадження ефективних будівельних матеріалів, конструкцій, підвищення рівня їх заводської готовності та збірності споруд на будівельних майданчиках;

- розширення комплексної механізації будівельно-монтажних робіт і автоматизації окремих процесів і операцій, поліпшення технічної експлуатації будівельних машин і механізмів і внутрішньодобового їх використання;

- застосування прогресивної технології та організації будівельного виробництва, передових методів організації праці та економічного стимулювання робітників, підвищення їх кваліфікації;

- впровадження наукової організації праці, яка базується на раціоналізації виробничих процесів, робочих місць та прийомів праці, раціональному застосуванні інструментів, засобів малої механізації при виконанні робіт;

- зростання обсягу робіт за рахунок підвищення продуктивності через комплексне безперебійне матеріально-технічне забезпечення об'єктів будівництва, уникнення перерв у роботі, які негативно впливають на продуктивність праці.

4.4 Нормування праці та планування чисельності працівників на будівельному підприємстві

Важливим питанням при здійсненні управління продуктивністю праці на будівельному підприємстві є нормування праці.

Нормування праці – це визначення максимально припустимого часу для виконання конкретної роботи або операції в

умовах даного об'єкту будівництва або мінімально припустимої кількості будівельної продукції, що виконується в одиницю часу.

Тобто нормування праці реалізується через встановлення певних норм. Існують наступні основні види норм праці на підприємстві:

а) норма часу – тривалість робочого часу, необхідного для виготовлення одиниці будівельної продукції або виконання визначеного обсягу будівельних робіт:

$$H_{\text{ч}} = T_{\text{осн}} + T_{\text{д}} + T_{\text{об}} + T_{\text{в}} + T_{\text{пер}} + T_{\text{пз}}, \quad (4.4)$$

де $T_{\text{осн}}$ – основний час;

$T_{\text{д}}$ – допоміжний час;

$T_{\text{об}}$ – час на обслуговування робочого місця;

$T_{\text{в}}$ – час на відпочинок та особисті потреби;

$T_{\text{пер}}$ – час перерв з організаційно-технічних причин;

$T_{\text{пз}}$ – підготовчо-заключний час.

б) норма виробітку – кількість будівельної продукції, що повинна бути виготовлена одним працівником за одиницю часу:

$$H_{\text{вир}} = \frac{T_{\text{д}}}{H_{\text{ч}}}, \quad (4.5)$$

де $T_{\text{д}}$ – дійсний фонд робочого часу;

$H_{\text{ч}}$ – встановлена норма часу на одиницю продукції.

в) норма обслуговування – встановлена норма кількості одиниць устаткування (робочих місць, квадратних метрів площ), яка повинна бути обслугована одним ремонтним робітником або бригадою протягом зміни:

$$H_{\text{обсл}} = \frac{T_{\text{д}}}{t_{\text{обсл}}}, \quad (4.6)$$

де $t_{\text{обсл}}$ – норма часу на обслуговування машин та механізмів.

г) норма чисельності – необхідна для виконання визначеної роботи чисельність персоналу.

Розглянемо методи визначення чисельності виробничого персоналу будівельного підприємства:

1) метод коригування базової чисельності:

$$\mathcal{C}_{\text{заг}} = \mathcal{C}_{\text{баз}} \times K_3, \quad (4.7)$$

де $\mathcal{C}_{\text{заг}}$ – загальна чисельність промислово-виробничого персоналу;

$\mathcal{C}_{\text{баз}}$ – чисельність промислово-виробничого персоналу за базовий період;

K_3 – коефіцієнт зміни обсягів виробництва розрахункового періоду відносно базового.

2) метод розрахунків на основі повної трудомісткості виготовлення продукції:

$$\mathcal{C}_{\text{заг}} = \frac{T_{\text{сум}}}{\Phi_{\text{д}} \times K_{\text{вн}}}, \quad (4.8)$$

де $T_{\text{сум}}$ – сумарна трудомісткість виробничої програми, годин;

$\Phi_{\text{д}}$ – дійсний фонд часу роботи одного середньооблікового працівника, годин;

$K_{\text{вн}}$ – середній коефіцієнт виконання норм по підприємству.

3) метод підведення підсумку:

$$\mathcal{C}_{\text{заг}} = \mathcal{C}_{\text{н}} + \mathcal{C}_{\text{нн}} + \mathcal{C}_{\text{доп}} + \mathcal{C}_{\text{служ}}, \quad (4.9)$$

де $\mathcal{C}_{\text{н}}$ – чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються;

$\mathcal{C}_{\text{нн}}$ – чисельність працівників, зайнятих на роботах, які не нормуються;

$\mathcal{C}_{\text{доп}}$ – чисельність працівників (переважно допоміжних), для яких неможливо встановити норми та розрахувати трудомісткість;

$\mathcal{C}_{\text{служ}}$ – чисельність службовців, ІТР, управлінського персоналу.

Питання до самостійного розгляду

1. Тенденції кадрової політики на підприємствах України.
2. Орієнтація підприємства на «потреби підприємства» та на «можливості співробітників».

3. Обґрунтування первинних детермінант обсягів та складу необхідного персоналу.

4. Формування посадових інструкцій на підприємствах будівельної галузі.

5. Обґрунтування необхідної чисельності персоналу підприємств різних типів.

6. Рішення проблем забезпечення персоналом в Україні та за кордоном.

7. Кадрове забезпечення та сегментація персоналу.

8. Досвід придатності моделі планування робочої сили.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Трудові ресурси виробничого підприємства.

2. Цілі та завдання планування потреби в трудових ресурсах.

3. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів.

4. Продуктивність праці й трудомісткість виробництва продукції.

5. Системи оцінки й оплати праці на виробництві.

6. Якість робочої сили, форми організації праці й регулювання трудових відносин.

7. Поділ і кооперація праці на підприємстві, основні категорії персоналу.

8. Кадрова політика й ефективність системи роботи з кадрами.

9. Нормування й удосконалювання організації праці.

10. Оцінка кадрового потенціалу підприємства.

Практичне завдання

Задача 1

1. Розробити організаційну структуру персоналу будівельного підприємства.

2. Обрати п'ять найбільш типових посад для подальшого аналізу та обґрунтувати свій вибір.

3. Визначити критерії відбору персоналу на зазначені посади.

4. Визначити джерела відбору персоналу, якими слід скористатися (окремо для кожної посади).

5 Визначити методи, якими слід скористатися підчас відбору претендентів (окремо для кожної посади).

Порядок виконання

1. Розробити організаційну структуру персоналу підприємства (зобразити графічно), тобто зазначити конкретні посади, які мають існувати на підприємстві задля реалізації ефективної його діяльності, встановити чітку підпорядкованість робітників та їх чисельність для кожної визначеної посади.

2. Обрати п'ять посад для аналізу, які мають відноситися до різних груп персоналу за рівнем відповідальності, обсягами довірених виробничих завдань, кваліфікаційними характеристиками.

3. Для обраних посад визначити чіткий перелік характеристик, яким повинні відповідати претенденти – освітніх, кваліфікаційних, особистих, тощо.

4. Для обраних посад визначити джерела відбору персоналу залежно від рівня довірених виробничих завдань – кадрові агентства, державні служби зайнятості, вищі навчальні заклади, інші підприємства галузі, рекомендації, особисті знайомства, тощо.

5. Визначити методи або їх комбінацію, за допомогою яких можливо бути встановити відповідність претендентів заявленим вимогам та зробити оптимальний вибір – резюме, анкетування тестування, випробний термін, тощо.

Задача 2

За квартал звітнього року працівники підприємства відпрацювали 5 тис. люд.-днів (базовий варіант) або 40000 люд.-год. (базовий варіант). Цілодобові простої склали 30 люд.-днів, неявки на роботу – 150 люд.-днів, святкові і вихідні дні – 1650 люд.-днів (базовий варіант). Тривалість робочого дня у 70% працівників - 8 год., у решти – 7 год. У кварталі 91 календарний день, 20 вихідних і 2 святкових дня.

Визначити:

– середньоспискова та середньоявочну чисельність працівників;

- коефіцієнт використання середньоспискової чисельності працівників;
- коефіцієнт використання робочого дня;
- коефіцієнт використання робочого часу за квартал;
- коефіцієнт приведення явочної чисельності до облікової;
- коефіцієнт приведення облікової чисельності до явочної.

Порядок виконання

1. Середньоспискова (середньооблікова) чисельність працівників визначається як відношення суми спискової чисельності за всі дні звітної періоду (включаючи святкові й вихідні) до загальної кількості днів у звітному періоді.

2. Середньспискова чисельність показує середнє за період число працівників, які з'явилися на роботу. Вона визначається як відношення відпрацьованих людино-днів до кількості робочих днів у звітному періоді.

3. Коефіцієнт використання середньоспискової чисельності працівників визначається як відношення середньоявочної до середньосписочної чисельності працівників.

4. Коефіцієнт використання робочого дня визначається як відношення кількості робочих днів до загальної кількості днів у звітному періоді.

5. Коефіцієнт використання робочого часу за квартал визначається як відношення фактичного відпрацьованого часу до базового часу роботи у звітному періоді.

6. Коефіцієнт приведення явочної чисельності до облікової визначається наступним чином:

$$K_{\text{яо}} = \frac{100}{100 - B_{\text{нр}}}, \quad (4.10)$$

де $B_{\text{нр}}$ – плановий відсоток невиходів робітників на роботу, %.

7. Коефіцієнт приведення облікової чисельності до явочної визначається за формулою:

$$K_{\text{оя}} = \frac{100 - B_{\text{нр}}}{100}. \quad (4.11)$$

Задача 3

Вихідні дані для розрахунку кількості працівників та розробки планового балансу кваліфікованих працівників наведені у табл. 4.1 та табл.4.2.

Таблиця 4.1

Вихідні дані для розрахунку кількості працівників

Показник	Значення	
	на початок періоду	на кінець періоду
1	2	3
1. Трудомісткість виконання робіт, год./м ²	0,30	0,28
2. Виробнича програма, тис. м ² (базовий варіант)	150	185
3. Час на змінення залишку незавершеного виробництва, год.	100	100
4. Плановий відсоток виконання норм виробітку, %	105,0	106,0
5. Кількість днів невиходів на роботу, дн.	20	19
6. Втрати робочого часу через скорочення тривалості робочого дня, год.	0,7	0,6
7. Кількість дій щодо виконання організаційно-управлінських робіт (базовий варіант), од.:		
А	500	520
Б	290	320
В	150	200
8. Час, необхідний на виконання дій, год.:		
А	1,1	1,0
Б	0,5	0,6
В	3,0	2,8
9. Час, який виділяється на різні роботи не враховані в планових розрахунках, год.	200	200

Таблиця 4.2

Вихідні дані для розробки планового балансу кваліфікованих працівників

Показник	Адміністративно-управлінській персонал	Виробничий персонал
1	2	3
Кількість працівників, звільнених з усіх причин, осіб.	3	8

Закінчення табл. 4.2

1	2	3
Кількість працівників, звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни та інших причин пов'язаних з виробничою діяльністю, осіб	2	7

Визначити:

- чисельність працівників на початок і кінець звітної періоду;
- коефіцієнт плинності працівників, коефіцієнти обороту з вибуття та прийому працівників;
- додаткову потребу у працівниках.

Скласти плановий баланс кваліфікованих працівників.

Порядок виконання

1. Корисний (ефективний) фонд робочого часу одного працівника ($\text{ФРЧ}_{\text{еф}}$) і коефіцієнт перерахунку явочної кількості в спискову визначається із балансу робочого часу одного працівника (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Баланс робочого часу одного працівника

Показник балансу	Значення	
	на початок періоду (планове)	на кінець періоду (звітне)
1	2	3
1. Календарний фонд часу, днів		
2. Кількість вихідних і святкових днів		
3. Кількість календарних робочих днів		
4. Кількість днів невиходів на роботу		
5. Кількість фактичних робочих днів		
6. Втрати робочого часу, год.		
7. Середня тривалість робочого дня, год.		
8. Корисний фонд часу, год.		

2. Час, необхідний на виконання виробничої програми (T_n), розраховується за формулою:

$$T_n = \sum_{i=1}^n \frac{Q_i \cdot t_i + T_{\text{нпi}}}{K_B}, \quad (4.12)$$

де n – кількість виробів у виробничій програмі, од.;

Q_i – обсяг виробництва, м²;

t_i – трудомісткість процесу виробництва виробів, год./ м²;

$T_{\text{нпi}}$ – час, необхідний для зміни величини незавершеного виробництва, год.;

K_B – коефіцієнт виконання норм часу.

3. Розрахункова чисельність виробничого персоналу (N_p) визначається за формулою:

$$N_p = \frac{T_n}{\text{ФРЧ}_{\text{еф}}}, \quad (4.13)$$

4. Розрахунок чисельності адміністративно-управлінського персоналу ($N_{\text{упр}}$) здійснюється за формулою Розенкранца

$$N_{\text{упр}} = \frac{\sum_{i=1}^n m_i \cdot t_i}{\text{ФРЧ}} \cdot K_{\text{нрв}}, \quad (4.14)$$

де n – кількість видів організаційно-управлінських робіт, що визначають завантаження підрозділу або групи працівників, од.;

m_i – середня кількість певних дій (розрахунків, опрацювання замовлень, переговорів тощо) в рамках i -го виду робіт за встановлений проміжок часу (наприклад, за год.), од.;

t_i – час, необхідний для виконання однієї дії в рамках i -го виду організаційно-управлінських робіт, год.;

ФРЧ – робочий час одного працівника відповідно до трудової угоди (контракту) за відповідний, прийнятий в розрахунку, проміжок календарного часу, год.;

$K_{\text{нрв}}$ – коефіцієнт необхідного розподілу часу.

Коефіцієнт необхідного розподілу часу визначається за формулою:

$$K_{\text{нрв}} = K_{\text{др}} \cdot K_{\text{від}} \cdot K_{\text{п}}, \quad (4.15)$$

де $K_{др}$ – коефіцієнт, що враховує витрати часу на додаткові роботи;

$K_{від}$ – коефіцієнт, що враховує витрати часу на відпочинок працівників;

$K_{п}$ – коефіцієнт перерахунку явочної кількості в спискову.

5. Коефіцієнт плинності працівників ($K_{пп}$) визначається за формулою

$$K_{пп} = \frac{ЧР_{зв}}{ЧР}, \quad (4.16)$$

де $ЧР_{зв}$ – чисельність працівників, звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни та інших причин пов'язаних з виробничою діяльністю, осіб;

$ЧР$ – середньооблікова чисельність працівників, осіб.

Коефіцієнт обороту з вибуття працівників (K_v):

$$K_v = \frac{ЧР_{зв\ заГ}}{ЧР}, \quad (4.17)$$

де $ЧР_{зв\ заГ}$ – чисельність звільнених працівників з усіх причин, чол.

Коефіцієнт обороту з прийому працівників ($K_{пр}$):

$$K_{пр} = \frac{ЧР_{пр}}{ЧР}, \quad (4.18)$$

де $ЧР_{пр}$ – чисельність прийнятого на роботу персоналу, чол.

6. Додаткова потреба у працівниках визначається відповідно планового балансу кваліфікованих працівників.

7. Плановий баланс у кваліфікованих кадрах складається за формою, наведеною в табл. 4.4.

Питання до самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «трудові ресурси».
2. За якими ознаками класифікується персонал підприємства?
3. Надайте характеристику персоналу підприємства залежно від функцій, що ним виконуються.

Таблиця 4.4

Принципова схема планового балансу працівників

Професійні групи	Чисельність, осіб		Додаткова потреба на зміни обсягу виробництва і рівня продуктивності праці, осіб.	Додаткова потреба, осіб		Загальна додаткова потреба, осіб	Джерела задоволення потреби в працівниках		
	на початок планового періоду	на кінець планового періоду		на заміну тих, що вибули	у зв'язку з плинністю		підготовка в навчальних закладах	перепідготовка власних працівників	набір зі сторони
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

4. Охарактеризуйте структуру виробничого персоналу підприємства?

5. Назвіть основні кількісні показники, що характеризують персонал підприємства.

6. Назвіть основні якісні показники, що характеризують персонал підприємства.

7. Які показники характеризують плинність кадрів?

8. Яким чином визначається кваліфікація працівника?

9. Розкрийте сутність та економічний зміст поняття «продуктивність праці».

10. Назвіть головні показники вимірювання продуктивності праці на підприємстві.

11. Які методи використовуються для визначення виробітку на підприємстві?

12. Охарактеризуйте трудомісткість продукції за окремими її видами.

13. Охарактеризуйте вплив та наслідки зміни рівня продуктивності праці для господарсько-фінансової діяльності підприємства.

14. Яким чином опосередковується нормування праці на підприємстві?

15. Назвіть основні методи визначення чисельності виробничого персоналу підприємства.

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Трудові ресурси (персонал) підприємства.
2. Відповідно до класифікації персоналу за функцією, що виконується, робітниками є.
3. Кваліфікація.
4. Продуктивність праці.
5. Нормування праці.
6. Виробіток.
7. Відповідно до класифікації персоналу за функцією, що виконується, службовцями є.
8. Трудомісткість продукції.
9. Спеціальність.
10. Професія.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. Розподіл персоналу підприємства залежно від функцій, що виконуються.
2. Розподіл персоналу підприємства за характером участі у виробничому процесі.
3. Розподіл робітників та спеціалістів підприємства за рівнем кваліфікації.
4. Види трудомісткості.
5. Методи визначення виробітку.
6. Наслідки зниження продуктивності праці на підприємстві.

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Невиробничий персонал підприємства – це працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні.	ТАК	НІ
2	Керівники – це працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та у його структурних підрозділах.	ТАК	НІ
3	Планова трудомісткість показує фактичні витрати робочого часу на виготовлення продукції.	ТАК	НІ
4	Невиробничий персонал – це працівники, зайняті в невиробничій сфері підприємства.	ТАК	НІ
5	Виробіток – це показник оборотності оборотних коштів.	ТАК	НІ
6	Чим вища плинність кадрів, тим вища ефективність роботи персоналу.	ТАК	НІ
7	Невиробничий персонал підприємства – це працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Трудові ресурси (персонал) підприємства – це:

- а) особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами з надання виробничих послуг;
- б) працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи;
- в) сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку та/або мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх у проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства;
- г) працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних та допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводоуправління).

2. Залежно від функцій, що виконуються, до спеціалістів підприємства відносяться:

- а) особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами з надання виробничих послуг;
- б) працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи;
- в) сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку та/або мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх у проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства;
- г) працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних та допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводууправління).

3. Залежно від функцій, що виконуються, до робітників підприємства відносяться:

- а) особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами з надання виробничих послуг;
- б) працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи;
- в) сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку та/або мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх у проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства;
- г) працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних та допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводууправління).

4. Систему показників, що характеризують персонал підприємства, прийнято поділяти на наступні групи:

- а) економічні та соціально-технічні;
- б) якісні та кількісні;
- в) економічні, соціально-технічні та особові;
- г) усі відповіді правильні.

5. Продуктивність праці визначається за двома головними показниками:

- а) виробітку;
- б) фондоозброєності;
- в) трудомісткості;
- г) коефіцієнту плинності кадрів.

6. Продуктивність праці – це:

- а) кількість продукції, що виробляється в одиницю робочого часу;
- б) витрати праці на одиницю продукції, що виготовлена;
- в) показник, який, характеризує ефективність використання персоналу підприємства;
- г) показник, який характеризує здатність працівника випускати певну кількість продукції за одиницю часу;
- д) усі відповіді правильні.

7. Виріток – це:

- а) показник, який, характеризує ефективність використання персоналу підприємства;
- б) показник рівня продуктивності праці, який характеризує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника;
- в) сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на даному підприємстві;
- г) усі відповіді правильні.

8. Трудомісткість продукції – це:

- а) показник, який, характеризує ефективність використання персоналу підприємства;
- б) показник рівня продуктивності праці, який характеризує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника;
- в) сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на даному підприємстві;
- г) усі відповіді правильні.

9. До основних видів норм праці на підприємстві відносяться:

- а) норма часу й норма виробітку;
- б) норма обслуговування й норма чисельності;
- в) норма витрат;
- г) усі відповіді правильні.

10. Зниження рівня продуктивності праці на підприємстві призведе до:

- а) зниження ефективності використання всіх наявних ресурсів;
- б) підвищення собівартості продукції;
- в) підвищення рівня використання виробничої потужності;
- г) підвищення рентабельності господарської діяльності.

РОЗДІЛ 5. ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

5.1 Поняття та види заробітної плати

5.2 Організація оплати праці на будівельному підприємстві

5.3 Форми та системи оплати праці в будівництві

5.4 Система надбавок, доплат та премій працівникам будівельних підприємств

5.1 Поняття та види заробітної плати

Оплата праці (заробітна плата) – це грошове вираження вартості та ціни робочої сили, яка виступає в ролі заробітку, виплаченого власником підприємства працівнику за виконану роботу.

Відповідно до законодавства України заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства в цілому.

В ринкових умовах заробітна плата повинна виконувати наступні головні *функції*:

- відтворювальна – заробітна плата є джерелом відтворення робочої сили та засобом залучення людей до праці;
- стимулююча – повинна встановлюватися залежність між розмірами заробітної плати та кількістю, якістю, результатами праці;
- соціальна – заробітна плата повинна забезпечувати соціальну справедливість, однакову винагороду за однакову працю;
- регулююча – заробітна плата є засобом розподілу та перерозподілу кадрів по регіонах країни, галузях економіки з урахуванням ринкової кон'юнктури.

Відповідно до Закону України «Про оплату праці» заробітна плата повинна мати наступну структуру:

а) основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, посадових обов’язків). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців;

б) додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи і особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантії та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов’язані з виконанням виробничих завдань та функцій;

в) інші заохочувальні та компенсаційні виплати – це винагорода за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами, компенсаційні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або здійснюються понад установленими нормами.

5.2 Організація оплати праці на будівельному підприємстві

Основою організації оплати праці на будівельних підприємствах є **тарифна система** – сукупність нормативів, які забезпечують можливість здійснювати диференціацію та регулювання заробітної плати різних груп та категорій працівників залежно від якісних характеристик їх праці.

Тарифна система оплати праці включає наступні елементи:

а) тарифна сітка – шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів. Тарифні сітки використовуються для врахування в оплаті праці працівників рівня їх кваліфікації.

б) тарифна ставка – визначає абсолютний розмір оплати праці різноманітних груп робітників за одиницю робочого часу у вартісній формі. Розмір тарифної ставки першого розряду визначається на рівні встановленого державою мінімального розміру заробітної плати. Тарифна ставка інших розрядів визначається наступним чином:

$$TC_i = TC_1 \times K_i, \quad (5.1)$$

де TC_1 – тарифна ставка першого розряду, грн.;

K_i – тарифний коефіцієнт i -того розряду.

в) тарифно-кваліфікаційний довідник – збірник нормативних документів, що містить систему вимог, яким повинні відповідати працівники визначеної професії і кваліфікації.

5.3 Форми та системи оплати праці в будівництві

Важливим елементом організації оплати праці є встановлення справедливої та ефективної форми та системи оплати праці для кожної групи працівників будівельного підприємства, залежно від характеру виконуваної ними роботи.

Існує дві основні форми оплати праці:

1) погодинна форма – передбачає оплату праці в залежності від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації;

2) відрядна форма – передбачає залежність суми заробітку від обсягу виконаних робіт за визначений період часу.

Кожна з вище зазначених форм містить в собі декілька варіантів реалізації – систем оплати праці.

Системи погодинної форми оплати праці:

1) пряма погодинна:

$$ЗП_{\text{п}} = T_{\text{ф}} \times C_{\text{год}}, \quad (5.2)$$

де $T_{\text{ф}}$ – фактично відпрацьований час, год.;

$C_{\text{год}}$ – годинна тарифна ставка відповідного кваліфікаційного розряду, грн./год.

2) погодинно-преміальна система:

$$ЗП_{\text{п.прем}} = ЗП_{\text{п}} + Д, \quad (5.3)$$

де $Д$ – сума преміальних доплат за досягнення визначених якісних або кількісних показників, грн.

Системи відрядної форми оплати праці:

1) пряма відрядна:

$$ЗП_{\text{відр}} = \sum_{i=1}^n P_i \times N_i, \quad (5.4)$$

де N_i – фактична кількість виробів i -того виду, виготовлених працівником за визначений час;

P_i – відрядна розцінка на виготовлення одного виробу i -того виду, грн.:

$$P_i = T_{шт} \times C_{год}, \quad (5.5)$$

де $T_{шт}$ – час на виготовлення одного виробу, грн.

2) відрядно-преміальна:

$$ЗП_{відр.прем} = ЗП_{відр} + Д, \quad (5.6)$$

де $Д$ – сума преміальних доплат, грн.

3) відрядно-прогресивна – праця в межах установлених норм оплачується за прямими відрядними розцінками, а виробіток понад норму – за підвищеними:

$$ЗП_{відр.прог} = N_{норм} \times P_{пр} + (N_{факт} - N_{норм}) \times P_{підв}, \quad (5.7)$$

де $N_{норм}$ – кількість виготовлених виробів в межах норми;

$P_{пр}$ – пряма відрядна розцінка на одиницю в межах норми, грн.;

$N_{факт}$ – фактична кількість виготовлених виробів;

$P_{підв}$ – підвищена розцінка за один виріб, грн.

4) непряма відрядна – використовується при оплаті праці допоміжних працівників і підсобників, заробітна плата яких ставиться в пряму залежність від результатів праці тих працівників, яких вони обслуговують.

5) акордна система – передбачає встановлення розцінки не на одиницю виконаної роботи, а відразу на весь обсяг робіт з встановленням терміну їх виконання.

6) колективна система (бригадна) – спочатку розраховується заробітна плата всієї бригади за прямою відрядною системою, а потім цей заробіток розподіляється між членами бригади.

На сьогоднішній день, окрім двох головних форм оплати праці існують також нові змішані форми оплати праці:

– безтарифна система оплати праці – фактична заробітна плата кожного працівника підприємства є частиною всього фонду оплати

праці колективу і окремого підрозділу та залежить від кваліфікаційного рівня працівника, коефіцієнта трудової участі і фактично відпрацьованого часу;

- контрактна система оплати праці – ґрунтується на укладанні договору між роботодавцем і виконавцем.

- система участі у прибутках – передбачає перерозподіл визначеної частини прибутку підприємства між його працівниками.

5.4 Система надбавок, доплат та премій працівникам будівельних підприємств

Існування системи виплати надбавок, доплат та премій працівникам на підприємстві ґрунтується на стимулюючих та компенсаційних чинниках.

Доплати та надбавки, зазвичай, мають компенсаційний характер, до них належать наступні:

- за умови праці;
- за виконання виробничих завдань стабільно та з високою якістю;
- за професійну майстерність;
- за роботу у важких умовах;
- за суміщення професій і виконання обов’язків тимчасово відсутнього працівника;
- за роботу в нічний час;
- за роботу в понаднормовий час.

Премії нараховуються у відсотках від основної заробітної плати або у вигляді конкретної суми зі стимулюючою метою. Їх перелік та розміри встановлюються роботодавцем.

Питання до самостійного розгляду

1. Формування систем виробничого стимулювання на підприємстві.
2. Класифікація зацікавленості робітників згідно з діючим законодавством
3. Застосування принципу еквівалентності у вітчизняній практиці

4. Сучасний взаємозв'язок між системою, параметрами та методами визначення заробітної платні
5. Зарубіжний і вітчизняний досвід участі працівників у прибутках (доходах) підприємств.
6. Застосування Женевської схеми розкладу оцінки праці на декілька параметрів чи компонентів
7. Вибір підприємства стосовно застосування сумарних чи аналітичних методів оцінки праці
8. Напрямки удосконалення організації оплати праці в Україні на сучасному етапі розвитку економіки.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Мотивація праці як функція управління виробничим підприємством.
2. Оцінка системи мотивації праці на підприємстві.
3. Цілі, завдання й функції нормування праці. Види нормативів і норм.
4. Форм і системи оплати праці працівників підприємства: переваги й недоліки.
5. Політика оплати праці на підприємстві та її оцінка.
6. Оцінка факторів, що впливають на систему оплати праці.
7. Методи оцінки персоналу підприємства.
8. Визначення економічної ефективності систем преміювання.
9. Сучасна практика участі персоналу в розробці системи оплати праці.
10. Українська практика планування коштів на оплату праці.

Практичне завдання

Задача 1

1. Тарифна годинна ставка робітника 4-го розряду складає 51,31 грн., тривалість робочого дня – 7 год. Норма виробітку для робітника 4 розряду встановлена на рівні 10 одиниць будівельної продукції за зміну, фактично він виготовив 12 одиниць. Визначити розцінку на одиницю продукції, розрахувати відрядний заробіток робітника і коефіцієнт відрядного переробітку.

2. Робітник 5-го розряду за місяць виготовив 400 одиниць будівельної продукції при нормі часу на одиницю 0,5 нормо-годин. Відпрацьований час за місяць (T_v) – 176 год, годинна тарифна ставка – 56,0 грн. Оплата праці здійснюється за прямими відрядними розцінками. Визначити відрядну розцінку на одиницю виробів, відрядний заробіток, коефіцієнт і суму переробітку. Розрахунки провести за двома варіантами, використовуючи: норму часу на одиницю виробів; норму виробітку за годину.

3. В безперервному виробництві бригада по обслуговуванню обладнання включає 3 особи 3-го розряду, 2 особи 5-го розряду і 1 особу 6-го розряду. Їх годинні тарифні ставки встановлені, виходячи з 8-годинної тривалості зміни і складають відповідно 41,04 грн., 44,34 грн. та 49,56 грн. Змінна бригадна норма виробітку встановлена у розмірі 50 т продукції, фактично виготовлено 53 т. Визначити бригадну розцінку на одиницю продукції, розрахувати заробіток бригади, коефіцієнт і суму відрядного преробітку.

Порядок виконання

1. При використанні норми виробітку ($H_{\text{вир}}$) відрядна розцінка (P_v) розраховується за формулою:

$$P_v = \frac{C_{\text{дн}}}{H_{\text{вир}}}, \quad (5.8)$$

де $C_{\text{дн}}$ – денна тарифна ставка, грн.

При використанні норми часу ($H_{\text{ч}}$) розцінка визначається за формулою

$$P_v = C_{\text{г}} \cdot H_{\text{ч}}, \quad (5.9)$$

де $C_{\text{г}}$ – годинна тарифна ставка, грн.

Бригадна розцінка на одиницю продукції визначається наступним чином:

$$P_v = \frac{T_{\text{зм}} \cdot \sum_{i=1}^n C_{\text{гi}} \cdot \text{чР}_i}{H_{\text{вир}}} \quad (5.10)$$

де $T_{зм}$ – тривалість зміни, год.;

$ЧР_i$ – чисельність робітників i -ої зміни, осіб.

2. Відрядний заробіток дорівнює добутку відрядної розцінки і обсягу фактично виготовленої продукції.

3. Сума відрядного пререробітку визначається як різниця між фактичною та базовою заробітною платою.

4. Коефіцієнт відрядного пререробітку визначається як відношення фактичної заробітної плати до базової заробітної плати.

Задача 2

Годинна тарифна ставка 43,5 грн., норма часу на виконання одиниці будівельної роботи – 2,0 год., фактично відпрацьовано – 190 год. Розрахувати місячну заробітну плату робітника за системами Аткинсона та Еллінгхема у випадку недовиконання плану (фактичний обсяг виконаних робіт – 90 од.), виконання плану (фактичний обсяг виконаних робіт – 95 од.) та перевиконання плану (фактичний обсяг виконаних робіт – 100 од.).

Порядок виконання

1. Визначити нормовану (планову) годинну продуктивність праці ($W_{год}$):

$$W_{год} = \frac{1}{t_H}, \quad (5.11)$$

де t_H – норма часу на виконання одиниці роботи, год.

2. Розрахувати нормований (плановий) обсяг виконаних робіт (Q_H):

$$Q_H = W_{год} \cdot T, \quad (5.12)$$

де T – фактично відпрацьований час, год.

3. Визначити нормовану (планову) відрядну розцінку.

4. Погодинна оплата праці застосовується при виконанні норм виробітку до 75% (система Аткинсона) або до 80% (система Еллінгхема). Визначити обсяг виконаних робіт, який оплачується за підвищеними відрядними розцінками.

5. За кожний відсоток виконання норм виробітку понад 75% або 80% ставки оплати підвищуються на 13,2% або 12,5% за системами Аткинсона та Еллінгхема відповідно. Розрахувати підвищені відрядні розцінки за системами Аткинсона та Еллінгхема.

6. Визначити заробітну плату за виконання робіт за плановими та підвищеними відрядними розцінками за системами Аткинсона та Еллінгхема.

7. При досягненні 100% виконання норм виробітку окрім заробітної плати виплачується надбавка у розмірі 5% або 10% нормованої (планової) заробітної плати за системами Аткинсона та Еллінгхема відповідно. Розрахувати розмір надбавки за системами Аткинсона та Еллінгхема.

8. При перевиконанні норм виробітку передбачається підвищення відрядних розцінок до 50% або 25% за кожний відсоток перевиконання норм. Розрахувати заробітну плату при перевиконанні норм виробітку за системами Аткинсона та Еллінгхема.

9. Визначити загальну заробітну плату за системами Аткинсона та Еллінгхема у випадку недовиконання, виконання та перевиконання плану.

Задача 3

Працівник підприємства виготовив за зміну 50 одиниць будівельної продукції при встановленій нормі 47 одиниць. Обчислити заробітну плату працівника за різними системами відрядної форми оплати праці, якщо розцінка на виконання одиниці 26 грн., ставка премії за виконання норм – 15%, прогресивна розцінка – 32,3 грн. за одиницю.

Задача 4

На будівельному підприємстві 12 працівників, оплата праці яких здійснюється за простою погодинною та погодинно-преміальною системами. Обчислити розмір заробітної плати кожного працівника та загалом за період, якщо:

1) 7 працівників відпрацювали за тиждень по 38 годин, їх годинна тарифна ставка становить 46 грн./год, система оплати – проста погодинна;

- 2) 3 працівники відпрацювали по 40 годин, їх годинна тарифна ставка дорівнює 51 грн./год, система оплати – проста погодинна;
- 3) 2 працівники відпрацювали по 40 годин, їх тижневий оклад складає 11000 грн, розмір премії за виконання плану – 20%.

Питання до самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «заробітна плата» відповідно до законодавства України.
2. Охарактеризуйте структуру заробітної плати відповідно до законодавства України.
3. Дайте визначення поняття «мінімальна заробітна плата».
4. Назвіть основні відмінності між реальною та номінальною заробітною платою.
5. Наведіть характеристику основних функцій заробітної плати в сучасних умовах господарювання.
6. Що таке «фонд оплати праці»?
7. Охарактеризуйте поняття «система посадових окладів».
8. Яким чином встановлюється система посадових окладів на підприємстві?
9. Що являють собою елементи тарифної система оплати праці на підприємстві?
10. Яким чином визначається розмір тарифної ставки першого розряду та інших розрядів?
11. Розкрийте особливості двох основних форм оплати праці на підприємстві.
12. Назвіть основні системи, що входять до складу системи відрядної форми оплати праці.
13. Назвіть основні системи, що входять до складу системи погодинної форми оплати праці.
14. Які переваги й недоліки у практичному використанні мають змішані форми оплати праці?
15. Які основні доплати та надбавки відносяться до таких, що мають компенсаційний характер?

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Заробітна плата.
2. Регулююча функція заробітної плати.
3. Відтворювальна функція заробітної плати.
4. Стимулююча функція заробітної плати.
5. Соціальна функція заробітної плати.
6. Відрядна форма оплати праці.
7. Погодинна форма оплати праці.
8. Система оплати праці.
9. Надбавки до заробітної плати.
10. Тарифна система оплати праці.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. До структури заробітної плати відповідно до законодавства мають входити...
2. Функції заробітної плати.
3. Тарифна система оплати праці містить наступні елементи...
4. Існують такі системи відрядної форми оплати праці...
5. Види надбавок до заробітної плати компенсуючого характер.
6. Види надбавок до заробітної плати стимулюючого характер.
7. Системи погодинної оплати праці.
8. Елементи тарифної системи оплати праці.

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Регулююча функція заробітної плати полягає в тому, що заробітна плата є джерелом відтворення робочої сили.	ТАК	НІ
---	--	-----	----

2	Відрядна форма оплати праці передбачає її нарахування відповідно до відпрацьованих годин.	ТАК	НІ
3	Відрядна форма оплати праці передбачає оплату праці залежно від відпрацьованого часу.	ТАК	НІ
4	Соціальна функція заробітної плати полягає в тому, що заробітна плата повинна надавати однакову винагороду за однакову працю.	ТАК	НІ
5	Акордна система оплати праці встановлює оплату за весь обсяг робіт.	ТАК	НІ
6	Додаткова заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці.	ТАК	НІ
7	Безтарифна система оплати праці є різновидом відрядної форми оплати праці.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Заробітна плата – це:

- а) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу;
- б) винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, посадових обов'язків);
- в) грошове вираження вартості та ціни робочої сили, яка виступає в ролі заробітку, виплаченого власником підприємства працівнику за виконану роботу;
- г) винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи і особливі умови праці.

2. Основна заробітна плата – це:

- а) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу;
- б) винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку,

- посадових обов'язків);
- в) грошове вираження вартості та ціни робочої сили, яка виступає в ролі заробітку, виплаченого власником підприємства працівнику за виконану роботу;
 - г) винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи і особливі умови праці.

3. В ринкових умовах заробітна плата виконує наступні функції:

- а) відтворювальна, стимулююча, регулююча;
- б) відтворювальна, стимулююча, регулююча, соціальна;
- в) відтворювальна, стимулююча, регулююча, контролююча;
- г) відтворювальна, стимулююча, регулююча, організаційна.

4. До основних форм оплати праці відносяться:

- а) погодинна форма;
- б) відрядна форма;
- в) змішана форма;
- г) усі відповіді праильні.

5. Зміст колективної (бригадної) система оплати праці полягає в наступному:

- а) використовується при оплаті праці допоміжних працівників і підсобників, заробітна плата яких ставиться в пряму залежність від результатів праці тих працівників, яких вони обслуговують;
- б) передбачає встановлення розцінки не на одиницю виконаної роботи, а відразу на весь обсяг робіт з встановленням терміну їх виконання;
- в) праця в межах установлених норм оплачується за прямими відрядними розцінками, а виробіток понад норму – за підвищеними;
- г) спочатку розраховується заробітна плата всієї бригади за прямою відрядною системою, а потім цей заробіток розподіляється між членами бригади.

6. Зміст відрядно-прогресивної системи оплати праці полягає в наступному:

- а) використовується при оплаті праці допоміжних працівників і підсобників, заробітна плата яких ставиться в пряму залежність від результатів праці тих працівників, яких вони обслуговують;
- б) передбачає встановлення розцінки не на одиницю виконаної роботи, а відразу на весь обсяг робіт з встановленням терміну їх виконання;
- в) праця в межах установлених норм оплачується за прямими відрядними розцінками, а виробіток понад норму – за підвищеними;
- г) спочатку розраховується заробітна плата всієї бригади за прямою відрядною системою, а потім цей заробіток розподіляється між членами бригади.

7. Пряма погодинна система оплати праці за основну розрахункову формулу використовує наступну:

- а) $ЗП = ЗП_{\text{п}} + Д$;
- б) $ЗП = T_{\text{ф}} \times C_{\text{год}}$;
- в) $ЗП = \sum_{i=1}^n P_i \times N_i$;
- г) $ЗП = N_{\text{норм}} \times P_{\text{пр}} + (N_{\text{факт}} - N_{\text{норм}}) \times P_{\text{підв}}$.

8. Пряма відрядна система оплати праці за основну розрахункову формулу використовує наступну:

- а) $ЗП = ЗП_{\text{п}} + Д$;
- б) $ЗП = T_{\text{ф}} \times C_{\text{год}}$;
- в) $ЗП = \sum_{i=1}^n P_i \times N_i$;
- г) $ЗП = N_{\text{норм}} \times P_{\text{пр}} + (N_{\text{факт}} - N_{\text{норм}}) \times P_{\text{підв}}$.

9. Відрядно-прогресивна система оплати праці за основну розрахункову формулу використовує наступну:

- а) $ЗП = ЗП_{\text{п}} + Д$;

$$\text{б) } ЗП = T_{\phi} \times C_{\text{год}};$$

$$\text{в) } ЗП = \sum_{i=1}^n P_i \times N_i;$$

$$\text{г) } ЗП = N_{\text{норм}} \times P_{\text{пр}} + (N_{\text{факт}} - N_{\text{норм}}) \times P_{\text{підв}}.$$

10. Акордна система оплати праці за основну розрахункову формулу використовує наступну:

$$\text{а) } ЗП = ЗП_{\text{п}} + Д;$$

$$\text{б) } ЗП = T_{\phi} \times C_{\text{год}};$$

$$\text{в) } ЗП = \sum_{i=1}^n P_i \times N_i;$$

$$\text{г) } ЗП = N_{\text{норм}} \times P_{\text{пр}} + (N_{\text{факт}} - N_{\text{норм}}) \times P_{\text{підв}}.$$

РОЗДІЛ 6. ВИТРАТИ ТА СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

6.1 Поняття витрат та собівартості продукції в будівництві

6.2 Класифікація витрат і структура собівартості

6.3 Калькуляція собівартості продукції

6.4 Види та склад собівартості в будівництві

6.1 Поняття витрат та собівартості продукції в будівництві

Витрати – це обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні.

Всі витрати будівельного підприємства можна розділити на два блоки:

1) поточні витрати, пов'язані з вирішенням таких задач: закупівля сировини та матеріалів, їх транспортування/зберігання, обслуговування МТБ, утримання персоналу тощо;

2) довгострокові (інвестиційні) витрати, пов'язані з вирішенням стратегічних задач підприємства, таких як будівництво, реконструкція або придбання нових приміщень, придбання нових машин та обладнання, тощо.

Витрати будівельного підприємства включаються у собівартість продукції.

Собівартість продукції як економічна категорія є грошовим виразом витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Економічний зміст собівартості продукції проявляється в наступному:

а) це комплексний економічний показник, який об'єднує в собі витрати на спожиті засоби виробництва, витрати на заробітну плату робітників підприємства, а також частину прибутку, призначену для соціального страхування;

б) це важливий узагальнюючий показник, який характеризує ефективність роботи підприємства;

в) слугує базою для визначення ціни продукції та її нижньою межею для виробника щоб забезпечити процес відтворення виробництва. Тобто підприємство не може встановлювати ціну нижчу за собівартість задля недопущення збитків.

Відповідно до законодавства України собівартість реалізованої продукції складається з:

- виробничої собівартості продукції, яка була реалізована протягом звітного періоду;
- нерозподілених постійних загальновиробничих витрат;
- наднормових виробничих витрат.

До **виробничої собівартості** будівельної продукції включаються:

а) прямі матеріальні витрати, до складу яких включається вартість сировини та основних матеріалів, напівфабрикатів та комплектуючих, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат;

б) прямі витрати на оплату праці, до складу яких включається заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат;

в) інші прямі витрати включають всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду, амортизація, тощо;

г) загальновиробничі витрати, які включають витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату правління цехами, дільницями), амортизація основних фондів загальновиробничого призначення, витрати на вдосконалення технології та організації виробництва, комунальні платежі та інші витрати на утримання виробничих приміщень, охорону праці, техніку безпеки, тощо.

6.2 Класифікація витрат і структура собівартості

Розглянемо головні класифікаційні ознаки поточних витрат підприємства:

– *за економічними елементами (за видами однорідних витрат):*

- 1) матеріальні витрати;
 - 2) витрати на оплату праці;
 - 3) відрахування на соціальні заходи;
 - 4) амортизація;
 - 5) інші витрати.
- за калькуляційними статтями:
- 1) сировина та матеріали;
 - 2) енергія технологічна;
 - 3) основна та додаткова заробітна плата виробничих робітників;
 - 4) утримання та експлуатація машин і механізмів;
 - 5) загальновиробничі (накладні) витрати;
 - 6) підготовка та освоєння виробництва;
 - 7) поза виробничі витрати.
- за способом віднесення на собівартість:
- 1) прямі – безпосередньо пов’язані з виготовленням певного виду продукції та можуть бути обчислені на її одиницю;
 - 2) непрямі – витрати, величина яких не може бути прямо обчислена на одиницю продукції, бо вони пов’язані не з виготовленням окремого виробу, а з процесом виробництва загалом.
- за ступенем залежності витрат від обсягів виробництва:
- 1) постійні – їх сума не залежить від кількості виготовленої продукції (в певних межах);
 - 2) змінні – їх сума залежить від обсягу виготовленої продукції.

6.3 Калькуляція собівартості

Калькуляція собівартості – це визначення витрат за статтями собівартості.

Розглянемо процедуру визначення собівартості за кожною її статтею.

Стаття 1. Сировина та матеріали.

Вартість витрачених матеріалів на виробництво продукції визначається наступним чином:

$$B_M = \sum_{i=1}^n M_i \times \Pi_i - \sum_{i=1}^n M_{\text{відх.}i} \times \Pi_{\text{відх.}i}, \quad (6.1)$$

де M_i – витрати i -того матеріалу, т;

Π_i – ціна i -того матеріалу, грн.;

$M_{\text{відх.}i}$ – витрати сировини та матеріалів i -того виду, що пішли у відходи, т;

$\Pi_{\text{відх.}i}$ – ціна реалізації відходів сировини та матеріалів i -того виду, грн.

Стаття 2. Енергія технологічна.

Витрати за статтею обчислюються за нормами витрат і тарифами на енергію.

Стаття 3. Основна та додаткова заробітна плата виробничих робітників.

До статті належать витрати на оплату праці робітників, що безпосередньо виготовляють продукцію.

Стаття 4. Утримання та експлуатація машин і механізмів.

Стаття охоплює витрати на:

- амортизаційні відрахування на відтворення машин та устаткування;
- електроенергію, пальне, мастильні матеріали для машин та устаткування;
- придбання інструменту та запасних частин для устаткування;
- ремонт та технічне обслуговування;
- заробітна плата обслуговуючого персоналу.

Стаття 5. Загальновиробничі (накладні) витрати.

Стаття включає витрати на:

- управління, виробниче та господарське обслуговування в межах виробництва;
- заробітна плата з відрахуванням працівників управління, спеціалістів, службовців;
- амортизаційні відрахування по будівлях та спорудах;
- охорону праці;
- техніку безпеки, охорону, протипожежну охорону;
- підготовку кадрів, адміністративні та канцелярські витрати;
- відрядження;
- придбання патентів, ліцензій, тощо.

Стаття 6. Підготовка й освоєння виробництв.

До статті належать витрати на:

- освоєння нових підприємств, виробництв, цехів;
- підготовку й освоєння нових видів продукції;
- підготовчі роботи, тощо.

Витрати списуються на продукцію рівними частками за встановлений період їх відшкодування.

Стаття 7. Позавиробничі витрати.

До статті належать витрати на:

- маркетингові дослідження;
- рекламу продукції;
- заходи щодо стимулювання збуту, тощо.

6.4 Види та склад собівартості в будівництві

Планування і облік витрат, що включаються в собівартість будівельно-монтажних робіт, здійснюється по об'єктах витрат. Об'єктом витрат в будівництві можуть бути: окремі види будівельно-монтажних робіт; об'єкт будівництва; будівельний контракт.

Відповідно до об'єктів витрат розрізняють наступні види собівартості:

– *собівартість окремих видів будівельно-монтажних робіт* – це витрати будівельної організації, пов'язані з виробництвом на свій ризик і власними силами окремих видів будівельно-монтажних робіт на одному або декількох об'єктах будівництва, поодинці або декільком будівельним контрактами;

– *собівартість об'єкту будівництва* – це витрати будівельної організації, пов'язані з виробництвом на свій ризик і власними силами будівельно-монтажних робіт на конкретному об'єкті будівництва за весь період його будівництва;

– *собівартість будівельно-монтажних робіт по будівельному контракту* – це витрати будівельної організації, пов'язані з виробництвом будівельно-монтажних робіт, передбачених контрактом на будівництво, від дати укладення контракту до остаточного завершення контракту.

Собівартість будівельно-монтажних робіт – це витрати будівельної організації, пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт (БМР) з використанням в процесі будівельного виробництва машин, механізмів, устаткування, матеріальних, трудових і інших виробничих ресурсів.

Собівартість БМР включає:

- витрати на матеріали, конструкції і вироби;
- основну заробітну плату;
- витрати на експлуатацію машин і механізмів;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

Вартість експлуатації машин та механізмів складається з таких складових:

- заробітна плата машиністів;
- амортизаційні відрахування;
- вартість частин, що швидко спрацьовуються;
- вартість палива (бензин, дизпаливо або електроенергія);
- вартість мастильних матеріалів та гідравлічної рідини;
- вартість ремонту та обслуговування (всього та в т.ч. з/п);
- вартість перебезування (всього та в т.ч. з/п).

До складу інших прямих витрат включають витрати на транспортування ґрунту, а також витрати на внутрішньо-будівельні перевезення матеріалів від приоб'єктних складів до місця укладання їх в «справу» або до підйомного механізму.

Загальновиробничі витрати включають наступні групи витрат:

– адміністративно-господарські витрати – заробітна плата адміністративно-управлінського і виробничо-технічного персоналу з відрахуваннями на соціальне страхування, витрати на відрядження, канцелярські і поштово-телеграфні витрати, витрати на оренду і ремонт будівель контор;

– витрати по обслуговуванню робочих – відрахування на соціальне страхування робочих, додаткова заробітна плата робочих (оплата відпусток, доплати бригадирам за керівництво бригадами, доплата при переведенні на легші умови праці і ін.); витрати на охорону праці і техніку безпеки, житлово-комунальні витрати і т. д.;

– витрати на організацію і виробництво робіт – витрати на утримання пожежно-сторожової охорони; на організований набір робочих; оплата робіт по раціоналізації виробництва; витрати, пов'язані із здачею робіт; витрати на утримання виробничого устаткування і інвентаря, інші витрати;

– інші загальновиробничі витрати – на геодезичні роботи, здійснювані при виробництві будівельно-монтажних робіт, послуги буфетам і їдальням та ін.

Основними шляхами зниження собівартості продукції є:

- збільшення обсягу реалізації,
- економне використання ресурсів,
- зростання продуктивності праці,
- вдосконалення технології, засобів і предметів праці і т.ін.

Питання до самостійного розгляду

1. Методи визначення собівартості продукції в Україні та за кордоном. Досвід закордонних фахівців.

2. Графічні та аналітичні методи визначення критичного обсягу реалізації продукції.

3. Визначення точки рівноваги Курно, при якій гранична виручка дорівнює величині граничних витрат.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Вивчення й оцінка витрат на виробництво.

2. Сучасні підходи до калькулювання собівартості продукції та шляхи її зниження.

3. Порівняльний аналіз концептуальних підходів до управління витратами підприємства.

4. Особливості використання українською практикою сучасних методів управління витратами.

5. Особливості формування витрат по стадіях життєвого циклу продукту.

6. Використання ФВА для зниження витрат на продукцію.

7. Взаємозв'язок витрат і конкурентоспроможності продукції.

8. Сутність прогнозування й планування витрат.

9. Галузеві особливості управління витратами виробничих підприємств.

10. Сучасні методи планування витрат.

Практичне завдання

Задача 1

На основі вихідних даних про експлуатацію асфальтобетонного заводу (табл. 6.2-6.3) скласти калькуляцію собівартості виготовлення та ціни реалізації крупно та дрібнозернистого асфальтобетонів.

Таблиця 6.2

Розподіл ресурсів для виготовлення крупнозернистої асфальтобетонної суміші (на 100т)

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Од. вимір.	Кількість ресурсу
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	33,13
2	Середній розряд робіт	розряд	3,3
3	Витрати праці машиністів	люд-год	71,26
Машини і механізми			
270-0080	Заводи асфальтобетонні, продуктивність 50 т/ч	маш-год	5,09
Матеріали			
1421-9453	Щебінь, фракція 20-40 мм	м3	38,2
1421-9940	Порошок мінеральний	т	6,68
1421-10634	Пісок	м3	22,8
За проектом	Бітум в'язкий	т	5,61

Таблиця 6.3

Розподіл ресурсів для виготовлення дрібнозернистої асфальтобетонної суміші (на 100т)

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Од. вимір.	Кількість ресурсу
1	2	3	4
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	33,13
2	Середній розряд робіт	розряд	3,3
3	Витрати праці машиністів	люд-год	71,26
Машини і механізми			
270-0080	Заводи асфальтобетонні, продуктивність 50 т/ч	маш-год	5,09

Закінчення табл. 6.3

1	2	3	4
Матеріали			
1421-9452	Щебінь, фракція 10-20 мм	м3	38,1
1421-9940	Порошок мінеральний	т	6,68
1421-10634	Пісок	м3	22,8
За проектом	Бітум в'язкий	т	5,61

Для проведення розрахунків вартість матеріалів прийняти наступною:

- пісок – 78 грн/м³;
- мінеральний порошок – 2400 грн/т;
- щебень фр. 10-20 мм – 190 грн/м³;
- щебень фр. 20-40 мм – 170 грн/м³;
- бітум в'язкий – 7350 грн/т.

Вартість 1 машино-години експлуатації асфальтобетонного заводу прийняти в розмірі 5384,25 грн., в тому числі заробітна плата – 629, 61 грн.

Годинну тарифну ставку робочих-будівельників розряду 3.3 прийняти рівною 44,86 грн.

Норматив відрахувань на соціальне страхування працівників (в т.ч. з урахуванням категорії небезпечності робіт) прийняти в розмірі 22%.

Норматив прибутку – 10% від розміру виробничих витрат або згідно встановленим нормативам відповідно до трудомісткості робіт.

Розрахунки провести в порядку, наведеному в табл. 6.4, окремо для кожного виду асфальтобетону.

Таблиця 6.4

Калькуляція собівартості виготовлення та ціни асфальтобетонної суміші

№	Стаття витрат	Одиниця виміру	Кількість ресурсу	Ціна ресурсу, грн.	Вартість, грн.	
					на 100 т	на 1 т
1	2	3	4	5	6	7
1	Заробітна плата					
1.1	Заробітна плата робочих-будівельників					

Закінчення таблиці 6.4

1	2	3	4	5	6	7
1.2	Заробітна плата машиністів					
2	Відрахування на соціальне страхування					
3	Експлуатація машин та механізмів					
3.1	Завод асфальтобетонний (270-0080)					
4	Матеріальні витрати					
4.1	Щебінь					
4.2	Пісок					
4.3	Мінеральний порошок					
4.4	Бітум					
	Виробнича собівартість					
	Прибуток					
	Ціна без ПДВ					
	ПДВ					
	Ціна з ПДВ					

Визначені ціни асфальтобетонних сумішей мають бути використані при складанні локального кошторису в практичному занятті до розділу №9.

Питання до самоконтролю

1. Що таке «витрати підприємства» з економічної точки зору?
2. Що таке «витрати підприємства» з бухгалтерської точки зору?
3. Назвіть основні концепції управління витратами підприємства.
4. За якими ознаками класифікуються витрати підприємства?
5. Назвіть витрати підприємства за економічними елементами.
6. Назвіть витрати підприємства за калькуляційними статтями.
7. Назвіть витрати підприємства за способом віднесення на собівартість та за ступенем залежності витрат від обсягів виробництва.
8. Розкрийте сутність поняття «собівартість продукції» як економічної категорії.

9. Охарактеризуйте структуру виробничої собівартості продукції.

10. У чому полягають відмінності між плановою та фактичною собівартістю виробництва? Чим зумовлені такі відмінності?

11. Надайте характеристику основних методів визначення собівартості продукції.

12. Розкрийте особливості процедури визначення собівартості за кожною її статтею.

13. Які основні заходи щодо зниження собівартості продукції використовуються українськими підприємствами в сучасних умовах господарювання?

14. Назвіть перелік витрат, що відносяться до загальновиробничих (накладних) витрат підприємства під час визначення собівартості за відповідною статтею.

15. Назвіть перелік витрат, що відносяться до позавиробничих витрат підприємства під час визначення собівартості за відповідною статтею.

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Витрати.
2. Поточні витрати.
3. Довгострокові витрати.
4. Собівартість продукції.
5. Матеріальні витрати.
6. Загальновиробничі витрати.
7. Калькуляція собівартості.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. До складу виробничої собівартості входять...
2. Собівартість реалізованої продукції містить наступні елементи...

3. За економічними елементами поточні витрати підприємства класифікуються...

4. За калькуляційними статтями поточні витрати підприємства класифікуються...

5. За способом віднесення на собівартість існують наступні види витрат...

6. За ступенем залежності від обсягів виробництва поточні витрати поділяються на...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	В умовах ринку підприємства реалізують свою продукцію споживачам за собівартістю.	ТАК	НІ
2	Перевищення собівартості над ціною продукції є метою комерційного підприємства.	ТАК	НІ
3	Змінні витрати підприємства не залежать від обсягів виробництва.	ТАК	НІ
4	Витрати на сировину та матеріали є головним елементом постійних витрат підприємства.	ТАК	НІ
5	Перевищення ціни продукції над її собівартістю призводить до виникнення збитків у підприємства.	ТАК	НІ
6	Витрати на основні матеріали відносяться до складу адміністративних витрат.	ТАК	НІ
7	Довгострокові інвестиційні витрати – це витрати на сировину та матеріали, утримання персоналу тощо.	ТАК	НІ
8	Капітальні інвестиції належать до довгострокових витрат підприємства.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Витрати підприємства – це:

- а) зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його

- вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені;
- б) обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні;
 - в) комплексний економічний показник, який об'єднує в собі витрати на спожиті засоби виробництва, витрати на заробітну плату робітників підприємства, а також частину прибутку, призначену для соціального страхування;
 - г) усі відповіді правильні.

2. Собівартість продукції як економічна категорія – це:

- а) зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені;
- б) обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні;
- в) комплексний економічний показник, який об'єднує в собі витрати на спожиті засоби виробництва, витрати на заробітну плату робітників підприємства, а також частину прибутку, призначену для соціального страхування;
- г) усі відповіді правильні.

3. До виробничої собівартості продукції включаються:

- а) нерозподілені постійні загальновиробничі витрати;
- б) наднормові виробничі витрати;
- в) прямі матеріальні витрати;
- г) загальновиробничі витрати.

4. До собівартість реалізованої продукції включаються:

- а) нерозподілені постійні загальновиробничі витрати;
- б) наднормові виробничі витрати;
- в) прямі матеріальні витрати;
- г) загальновиробничі витрати.

5. Класифікація витрат підприємства за економічними елементами передбачає їх розподіл наступним чином:

- а) сировина та матеріали; енергія технологічна; основна та додаткова заробітна плата виробничих робітників; утримання та експлуатація машин і механізмів; загальновиробничі (накладні) витрати; підготовка та освоєння виробництва; позавиробничі витрати;
- б) прямі та непрямі витрати;
- в) постійні та змінні витрати;
- г) матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші витрати.

6. Класифікація витрат підприємства за калькуляційними статтями передбачає їх розподіл наступним чином:

- а) сировина та матеріали; енергія технологічна; основна та додаткова заробітна плата виробничих робітників; утримання та експлуатація машин і механізмів; загальновиробничі (накладні) витрати; підготовка та освоєння виробництва; позавиробничі витрати;
- б) прямі та непрямі витрати;
- в) постійні та змінні витрати;
- г) матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші витрати.

7. Калькуляція собівартості – це:

- а) грошовий вираз витрат на виробництво та реалізацію продукції;
- б) поточні витрати, які пов'язані з вирішенням таких задач як закупівля сировини та матеріалів, їх транспортування

та зберігання, обслуговування матеріально-технічної бази, утримання персоналу, тощо;

- в) визначення витрат за статтями собівартості;
- г) довгострокові витрати, пов'язані з вирішенням стратегічних задач підприємства, таких як будівництво, реконструкція або придбання нових приміщень, придбання нових машин та обладнання, тощо.

8. Всі витрати підприємства укрупнено можна розділити на два блоки:

- а) прямі витрати;
- б) поточні витрати;
- в) загальновиробничі витрати;
- г) довгострокові витрати.

9. Сума витрат, які не залежать від кількості виготовленої продукції (в певних межах) – це:

- а) прямі витрати;
- б) поточні витрати;
- в) змінні витрати;
- г) постійні витрати.

10. Витрати, які безпосередньо пов'язані з виготовленням певного виду продукції та можуть бути обчислені на її одиницю, називаються:

- а) прямі витрати;
- б) поточні витрати;
- в) змінні витрати;
- г) постійні витрати.

РОЗДІЛ 7. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БУДІВНИЦТВА

7.1 Поняття ефекту та економічної ефективності будівництва

7.2 Загальні показники оцінки ефективності діяльності будівельного підприємства

7.3 Ефективність управління витратам будівельних підприємств

7.4 Ефективність інвестиційних проєктів будівельних підприємств

7.1 Поняття ефекту та економічної ефективності будівництва

Ефект від діяльності будівельного підприємства трактується як показник, який характеризує результат його функціонування. Тобто **ефект** – це результат реалізації будь-якого заходу, який переважно виражається грошовою сумою у вигляді чистого доходу або прибутку підприємства. Позитивне значенні ефекту відображає економію витрат суб'єкта господарювання, негативне – збитки інвестора.

В загальному випадку будівництво як вид економічної діяльності може принести декілька основних видів ефекту.

Економічний ефект – різниця між вартісною оцінкою результатів і вартісною оцінкою сукупних витрат ресурсів на всіх етапах реалізації і за весь період інвестування або здійснення заходів.

Складові економічного ефекту:

- прибуток від виробничо-експлуатаційної діяльності;
- зниження собівартості за рахунок економії матеріально-технічних ресурсів;
- приріст обсягу продажів;
- підвищення рівня використання виробничих потужностей;
- скорочення строків будівництва;
- зростання строку служби основних фондів;
- підвищення фондоддачі;

- зростання продуктивності праці;
- прискорення обороту оборотних засобів;
- прибуток від ліцензій і від впровадження патентів і ноу-хау та ін.

Соціальний ефект – це корисний результат будь-якої економічної діяльності, що відображається у створенні умов для задоволення основних соціальних потреб та цілей суспільства.

Соціальний ефект будівництва визначає соціальний результат від інвестиційної діяльності і пов'язаний із соціальним захистом людей на мікро- та макроекономічному рівнях:

- утворення або відтворення нових робочих місць;
- підвищення рівня зайнятості населення;
- підвищення заробітної плати і доходів;
- задоволення першочергових фізіологічних потреб людей;
- забезпечення безпеки життєдіяльності;
- підвищення рівня задовольняння соціальних потреб;
- підвищення кваліфікації робітників;
- зростання якості й тривалості життя;
- забезпечення інфраструктури об'єктами будівництва та ін.

Науково-технічний (інноваційний ефект) – це ефект, який супроводжується приростом наукової, науково-технічної й технічної інформації.

Показники науково-технічного ефекту характеризують:

- кількість впроваджених науковотехнічних засобів;
- зростання питомої ваги прогресивних технологічних процесів та нових інформаційних технологій;
- підвищення коефіцієнта автоматизації та організаційного рівня виробництва і праці;
- кількість патентів,
- підвищення конкурентоспроможності підприємства, товарів (послуг) на ринку тощо.

Екологічний ефект – характеризує вплив діяльності суб'єктів господарювання на довкілля.

Екологічний ефект досягають:

- зниженням викидів у навколишнє середовище шкідливих речовин;

- зменшенням відходів виробництва;
- утилізацією і регенерацією ТПВ і осадів стічних вод;
- впровадженням енергоємних виробництв;
- впровадженням оборотних циклів використання природних ресурсів (насамперед вод);
- підвищенням ергономічності і покращенням екологічності вироблених товарів або послуг (шумове забруднення, вібрація, магнітне поле, радіаційний фон, хімічні речовини, що викликають алергію);
- зниженням штрафів за забруднення навколишнього середовища (перевищення ПДК та ін. лімітів).

З категорією ефекту тісно пов'язане поняття ефективності.

Організація будівельного виробництва повинна забезпечувати цілеспрямованість організаційних, технічних і технологічних рішень і заходів на виконання зобов'язань по контрактах на будівництво об'єктів (введення їх в дію з необхідною якістю і в обумовлені терміни) при дотриманні виробничо-господарських, економічних та інших інтересів учасників будівництва, тобто кожне будівельне підприємство повинно мати забезпечення техніко-економічного обґрунтування рівня його економічної ефективності.

Ефективність – це відношення ефекту від здійснених заходів до витрат на них. Ефективність характеризує результативність будь-яких витрат.

Традиційний коефіцієнт економічної ефективності, що визначається співвідношенням чистого доходу від реалізації до собівартості виконаних будівельно-монтажних робіт, дає досить загальну оцінку результативності будівництва. Тому для більш детальної оцінки доцільно розробити низку часткових показників, які характеризуватимуть ефективність управління будівельним виробництвом.

7.2 Загальні показники оцінки ефективності діяльності будівельного підприємства

Створення цінності основним будівельним процесом, тобто виконання будівельно-монтажних робіт, відбивається не лише на фінансовому результаті, але й на позитивному грошовому потоці

будівельного підприємства та від'ємному грошовому потоці, пов'язаному із здійсненням сукупності допоміжних процесів, необхідних для виконання основного процесу.

Тому часткові показники оцінки ефективності діяльності будівельного підприємства варто сформулювати у дві групи:

- вартісно-фінансові характеристики результатів основного будівельного виробництва (операційної діяльності та фінансових потоків, згенерованих нею);

- техніко-економічні параметри результатів допоміжних процесів.

До показників вартісно-фінансових результатів основного будівельного виробництва можна віднести наступні.

1. Співвідношення позитивного грошового потоку та фінансового результату від операційної діяльності:

$$B_1 = \frac{ГП^+}{П_{од}}, \quad (7.1)$$

де $ГП^+$ – додатний грошовий потік, обчислений за відповідними показниками фінансової звітності підприємства (Форма №3), грн. ;

$П_{од}$ – фінансовий результат від операційної діяльності, який визначається за формою фінансової звітності підприємства за звітний період (Форма №2), грн.

2. Співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованостей:

$$B_2 = \frac{КЗ}{ДЗ}, \quad (7.2)$$

де $КЗ$ – кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, значена у відповідному рядку фінансової звітності (Форми №1) на кінець звітного періоду, грн.;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за чистою реалізаційною вартістю, значена у відповідному рядку Форми №1 на кінець звітного періоду, грн.

3. Рентабельності основного виробництва – величина, що показує, скільки припадає собівартості БМР на одну гривну виручки від реалізації:

$$B_3 = \frac{КС^{БМР}}{ЧД}, \quad (7.3)$$

де $КС^{БМР}$ – кошторисна собівартість БМР, грн.;

ЧД – чистий дохід від реалізації, грн.

Обидва показники ($КС^{БМР}$ та ЧД) визначаються за Формою №2 фінансової звітності підприємства за звітний період.

Висновок про позитивний вплив вартісно-фінансового регулювання бізнес-процесів можна зробити на підставі зростання кожного із показників, причому співвідношення між окремими темпами зростання повинно задовольняти такий ланцюг нерівностей:

$$T_{зр}^{B_1} < T_{зр}^{B_2} < T_{зр}^{B_3}, \quad (7.4)$$

де $T_{зр}^{B_1}$, $T_{зр}^{B_2}$, $T_{зр}^{B_3}$ – відповідно ланцюгові темпи зростання співвідношень B_1 , B_2 , B_3 , які розраховуються діленням значення певного показника за звітний рік на його минулорічне значення.

До техніко-економічні показників оцінки результатів допоміжних процесів, які повинні забезпечувати ефективність використання основних виробничих ресурсів будівельного підприємства, потрібно включити показники ефективності споживання і відтворення нормованих ресурсів, тобто таких, що впливають на обсяги прямих витрат.

1. Співвідношення оновлення із вибуттям активної частини основних засобів: машин, обладнання, транспортних засобів, інструментів, приладів, інвентарю тощо:

$$B_4 = \frac{ОФ_{акт}^{введ}}{ОФ_{акт}^{виб}}, \quad (7.5)$$

де $ОФ_{акт}^{введ}$, $ОФ_{акт}^{виб}$ – вартість активних основних фондів введених та виведених з експлуатації протягом звітного періоду (розраховуються за відповідними рядками і графами Форми №5 фінансової звітності), грн.

2. Співвідношення індексів зниження матеріаломісткості продукції будівельного підприємства та цін на будівельні матеріали:

$$B_5 = \frac{MЗ \times I_{ц}^{бм}}{ОВ}, \quad (7.6)$$

де МЗ – величина матеріальних витрат за звітний період (Форма №2), грн.;

ОВ – сума операційних витрат за звітний період (Форма №2), грн.;

$I_{ц}^{бм}$ – індекс цін на будівельні матеріали за відповідний період за даними Державної служби статистики України.

3. Співвідношення темпів зростання продуктивності праці із темпами зростання витрат на її оплату:

$$B_6 = \frac{T_{зр}^{ПП}}{T_{зр}^{ЗП}}, \quad (7.7)$$

де $T_{зр}^{ПП}$ – темп зростання продуктивності праці всіх працівників підприємства (розраховується за даними Форми №2 як величина чистого доходу від реалізації, збільшена на суму інших доходів і інших фінансових доходів, яка припадає на одного працюючого працівника підприємства);

$T_{зр}^{ЗП}$ – темпи зростання витрат на оплату праці визначаються за співвідношенням відповідних показників Форми №2.

Висновок про позитивний вплив техніко-економічного регулювання основних будівельних процесів можна зробити на підставі зростання кожного із показників, причому співвідношення між окремими темпами зростання повинно відповідати такому ланцюгу нерівностей:

$$T_{зр}^{B_5} < T_{зр}^{B_4} < I_{інфл} < T_{зр}^{B_6}. \quad (7.8)$$

Ефективне, з фінансового та технічного погляду, управління діяльністю будівельних підприємств має забезпечувати збереження певних пропорцій між темпами зростання економічних індикаторів, а саме:

$$T_{зр}^{B_5} < T_{зр}^{B_2} < T_{зр}^{B_4} < I_{інфл} < T_{зр}^{B_6} < T_{зр}^{B_1}. \quad (7.9)$$

Цей підсумковий ланцюг нерівностей отримано на підставі об'єднання обох груп показників оцінки ефективності будівництва, загальна ж його економічна сутність така: чим інтенсивнішим буде вхідний грошовий потік від операційної діяльності будівельного підприємства, тим більше воно матиме резервів для кількісного збільшення і якісного покращення використовуваних ним ресурсів в процесі будівництва.

Оскільки для визначення ефективності діяльності будівельного підприємства було запропоновано шість часткових показників, зростання кожного з яких підвищуватиме оцінку, то виникає потреба в обґрунтуванні узагальнюючої оцінки.

З метою встановлення необхідних пропорцій динаміки часткових показників необхідно скоригувати усереднене значення на понижувальний коефіцієнт ($K_{зниж}$), величина якого визначається кількістю порушених пропорцій у підсумковому ланцюгу нерівностей (n):

$$K_{зниж} = 1 - 0,1 \times n. \quad (7.10)$$

Тобто за кожне відхилення від збалансованої динаміки процесів на підприємстві сукупна оцінка знижуватиметься на 10%. Таким чином, для оцінки ефективності діяльності будівельного підприємства рекомендується прийняти наступний узагальнюючий показник:

$$B_{заг} = K_{зниж} \times \sqrt[6]{B_1 \times B_2}. \quad (7.11)$$

Запропонована методика оцінки ефективності діяльності будівельного підприємства може бути використана для аналізу його

адаптивного потенціалу підприємства, порівняння його інвестиційної привабливості та конкурентних переваг серед інших підприємств галузі, розробки стратегічних планів.

7.3 Ефективність управління витратам будівельних підприємств

Оцінка ефективності управління витратами проводиться за основними показниками фінансово-господарської діяльності будівельного підприємства в динаміці, які, зокрема, характеризуються позитивним приростом чистого доходу та прибутку, зростанням рентабельності основної діяльності, зниженням фондомісткості та матеріаломісткості БМР тощо.

Динамічний моніторинг як комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан витрат підприємства є дієвим інструментом оцінки й прогнозування їх змін, а також засобом запобігання на цій основі майбутніх небезпек.

Визначення ефективності управління річними витратами проводиться за комплексним показником, адаптованим до специфіки діяльності будівельних підприємств, за наступними формулами:

$$E_t = \frac{I_{\text{с.г.ех.}}}{C_t}, \quad (7.12)$$

де E_t – комплексний показник ефективності управління витратами від основної діяльності будівельного підприємства;

$I_{\text{с.г.ех.}}$ – чистий дохід від реалізації робіт та послуг з будівництва, ремонту та експлуатації за звітний період, тис. грн;

C_t – сукупні витрати підприємства від основної діяльності (за винятком капітальних та фінансових інвестицій) за звітний період, тис. грн.

Управління сукупними річними витратами будівельного підприємства вважається задовільним у разі виконання наступних умов:

$$E_t \geq (1 + \frac{R_e}{100}), \quad (7.14)$$

де R_e – рівень планової рентабельності будівельного підприємства або її середньогалузевого значення, %.

Найбільша ефективність управління сукупними річними витратами будівельного підприємства визначається критерієм максимізації комплексного показника E_t .

При $E_t < (1 + \frac{R_e}{100})$ спостерігаються негативні тенденції щодо управління витратами підприємства, які проявляються у виникненні відхилень в розмірах витрат від їх прогнозованих обсягів. Усунення таких відхилень потребує розробки нової або перегляду вже існуючої програми дій з їх оптимізації.

У випадку, коли відхилення від прогнозованих обсягів витрат не спостерігаються, доцільним є перехід на початковий (перший) етап визначення управлінських цілей, що забезпечує циклічність реалізації процесу управління річними витратами будівельного підприємства в цілому.

Суттєвою перевагою даного методичного інструментарію при застосуванні на практиці є можливість, яку він надає фахівцям підприємства, контролювати ефективність управління не тільки річними витратами, а й робити висновки щодо раціональності їх формування та розподілу вже на попередніх етапах управління (по окремо взятому кварталу або півріччю).

Перевірка ефективності управління річними витратами дозволяє зробити висновки щодо необхідності пошуку нових резервів їх оптимізації та зниження. Зокрема, одним з таких варіантів може бути перегляд вибору моделі управління витратами підприємства.

7.4 Ефективність інвестиційних проєктів будівельних підприємств

Вивчення запропонованих в економічній літературі підходів до оцінки ефективності інвестиційних проєктів свідчить, що

найбільш обґрунтованим є використання двох напрямів за якими доцільно давати оцінку ефективності інвестиційних проєктів в будівництві в процесі включення їх інвестором до інвестиційного портфеля.

Зокрема, до них відносять прості, статичні методи, що не враховують фактора часу, а також нові, динамічні методи, що ґрунтуються на дисконтуванні майбутніх грошових потоків, приведенні їх до теперішньої вартості. (рис. 7.1)

Рис. 7.1. Методи оцінки ефективності інвестиційних проєктів в будівництві

До кількісних показників оцінки ефективності інвестиційних проєктів за статичною групою відносяться наступні показники:

- прибуток на одиницю вкладеного капіталу – це відношення чистого операційного прибутку будівельного підприємства до середнього інвестованого за період власного і залученого капіталу;
- період окупності – це час, який потрібен для того, щоб сума надходжень від реалізації інвестиційного проєкту відшкодувала

суму витрат на його впровадження (вимірюється в роках або місяцях);

– облікова норма рентабельності – це відношення облікового (бухгалтерського) прибутку від реалізації інвестиційного проєкту до понесених інвестиційних витрат або вкладених активів.

Також до статичної групи методів оцінки ефективності інвестиційних вкладень можна віднести такі традиційні методи, як мінімум приведених витрат або максимум приведенного прибутку.

Показник мінімуму приведених витрат розраховується за формулою:

$$C + E_n \times K \rightarrow \min, \quad (7.15)$$

де C – поточні витрати;

K – капітальні вкладення (інвестиції);

E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень ($E_n=0,15$).

Тривалий час даний показник був одним з основних критеріїв оцінки ефективності при прийнятті інвестиційних рішень.

Розрахунок показника приведенного прибутку проводиться за наступною формулою:

$$P + E_n \times K \rightarrow \max, \quad (7.16)$$

де P – прибуток.

В умовах проведення порівняльного аналізу кількох проєктів з різними обсягами випуску продукції розрахунок мінімуму витрат пропонували здійснювати через показники питомих витрат і капітальних інвестицій:

$$СП + E_n \times КП \rightarrow \min, \quad (7.17)$$

де $СП$ – питомі поточні витрати на одиницю продукції;

$КП$ – питомі капітальні вкладення на одиницю продукції.

Незважаючи на простоту розрахунку всі ці показники мають певні недоліки.

По-перше, вони не враховують фактор часу. У результаті цього при розрахунку як коефіцієнта ефективності, так і періоду окупності визначаються пропорції за явно незіставними величинами – сумою інвестованих коштів у теперішній вартості і очікуваним прибутком у майбутній вартості. Враховуючи те, що розрив у часі між вкладенням коштів і одержанням майбутніх вигод може бути значним, на таке порівняння суттєвий вплив може мати інфляція, інші види інвестиційного ризику.

По-друге, недоліком зазначених традиційних методів розрахунку ефективності капітальних вкладень є те, що за основний критерій повернення інвестору вкладеного капіталу береться тільки сума прибутку.

По-третє, це односторонність традиційних методів оцінки ефективності інвестицій, оскільки більшість з них ґрунтується тільки на двох показниках: прибуткові і загальній сумі інвестицій.

Принципово іншим напрямом оцінки інвестиційних проєктів, який одержав широке розповсюдження у західній практиці, є використання методів, що базуються на дисконтуванні грошових потоків.

В їх основі також лежать дві складові:

- інвестиційні витрати – сума вкладених коштів в той чи інший проєкт;

- результат – суми грошових потоків, що включають чистий прибуток і амортизацію за період експлуатації введеного проєкту.

Для зіставності різночасові фактори зводяться до одного періоду з використанням методів нарощування або дисконтування. Як правило, майбутні грошові потоки приводяться до теперішньої вартості методом дисконтування. Шляхом зіставлення дисконтованого грошового потоку з інвестиційними витратами можна одержати систему показників, які б характеризували величину ефекту, відносну ефективність, окупність, допустиму норму ефективності.

Розрахунок основних показників оцінки ефективності інвестицій за даним напрямом здійснюється за наступними формулами:

1) чиста приведена вартість (NPV) визначається як сума приведених вартостей (PV) вхідних і вихідних платежів (витрат та

доходів) пов'язаних з інвестицією чи проєктом протягом усього часу його тривалості:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - I_0, \quad (7.18)$$

де NPV – чиста приведена (до сьогоднішнього дня) вартість (Net Present Value);

n, t – кількість часових періодів та їх порядковий номер відповідно;

CF – грошовий потік (Cash Flow);

r – вартість капіталу (ставка дисконтування) (Rate);

I_0 – початкові інвестиційні витрати.

За умови, що інвестування здійснюватиметься у декілька етапів, NPV розраховується з урахуванням дисконтування інвестиційних витрат за всіма періодами:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - \sum_{t=1}^n \frac{I_t}{(1+r)^t}, \quad (7.19)$$

де I_t – інвестиційні витрати в період t.

Критерії ефективності інвестиційного проєкту $NPV > 0$.

2) індекс рентабельності інвестицій (Profitability Index, PI) – це показник методу чистої приведеної вартості, який розраховується як відношення суми дисконтованих грошових потоків до первинних інвестицій:

$$PI = \sum_{t=1}^n \frac{NCF_t}{I} = \frac{1}{I} \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}, \quad (7.20)$$

де NCF – чистий (дисконтований) грошовий потік (Net Cash Flow).

При оцінці проєктів, що передбачають однаковий обсяг первинних інвестицій, критерій PI повністю узгоджений з критерієм

NPV. При цьому критерії ефективності інвестиційного проєкту будуть наступними:

- якщо $PI > 1$, то проєкт приймається;
- якщо $PI < 1$, то проєкт відхиляється;
- якщо $PI = 1$ – проєкт нейтральний (потребує додаткових досліджень його ефективності).

3) дисконтований термін окупності (Discounted Payback Period, DPP) – це термін, за який окупляться первинні витрати на реалізацію проєкту за рахунок доходів, дисконтованих за заданою відсотковою ставкою (нормою прибутку):

$$DPP = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} \geq I_0. \quad (7.21)$$

Критерій ефективності проєкту: $DPP \leq n$.

4) внутрішня норма доходності (Internal Rate of Return, IRR) – процентна ставка, яка описує рентабельність інвестиції. Термін «внутрішня» підкреслює факт, що ця процентна ставка є характеристикою інвестиції і не залежить від оточення, тобто від ринкових процентних ставок, вартості капіталу, інфляції. Формально, внутрішня норма прибутку визначається як процентна ставка, за якої NPV дорівнює нулю:

$$IRR = r_1 + \frac{NPV_{(r_1)} \times (r_2 - r_1)}{NPV_{(r_1)} - NPV_{(r_2)}}, \quad (7.22)$$

де r_1 – дисконтна ставка, за якої $NPV_{(r_1)} > 0$;

r_2 – дисконтна ставка, за якої $NPV_{(r_2)} < 0$.

Застосування IRR неможливе для вибору альтернативних проєктів відмінного масштабу, різної тривалості та неоднакових часових проміжків.

Критерій ефективності проєкту: за умови, що IRR проєкту для приватних інвесторів більше за існуючу ставку рефінансування банків, проєкт приймається до реалізації.

Дані напрями оцінки побудовані на абсолютно нових теоріях: оцінки грошових потоків, моделювання, дисконтування, інших елементах фінансової математики. Вони базуються на багатоступеневих розрахунках з використанням складних логічних і математичних прийомів, сучасної обчислювальної техніки. Вміле поєднання традиційних і нових методів оцінки інвестицій дозволяє найбільш повно і якісно здійснювати підбір проєктів при формуванні інвестиційного портфеля будівельних підприємств.

Питання до самостійного розгляду

1. Загальна характеристика бізнес-процесів підрядних будівельних підприємств.
2. Механізм господарювання в будівництві.
3. Методи оцінки ефективності діяльності підприємств.
4. Методи оцінки ефективності інвестиційних проєктів підприємства.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Соціальний ефект: методи та інструменти його обчислення.
2. Методики оцінки інтегральної ефективності інноваційної діяльності підприємств.
3. Інвестиційні ресурси будівельних організацій.
4. Фінансові ресурси будівельних організацій.
5. Фінансове планування і фінансовий план будівельної організації.
6. Інвестиційний аналіз як інструмент оцінки ефективності будівництва.
7. Проєктний менеджмент в будівництві: методи управління.
8. Чиста приведена вартість будівництва та термін його окупності.
9. Кредитування будівельних організацій: особливості та перспективи.
10. Управління економічними ризиками діяльності будівельних організацій.

Практичне завдання

Задача 1

Використовуючи вихідні дані про роботу будівельного підприємства, наведені в табл. 7.1, і формули для розрахунку, визначити:

1) виторг:

$$BP = C_{\text{од}} \times Q, \quad (7.23)$$

де BP – виторг від реалізації будівельної продукції, грн.;

$C_{\text{од}}$ – ціна одиниці будівельної продукції;

Q – обсяг виробництва, од.

2) прибуток:

$$PP = BP - S, \quad (7.24)$$

де S – собівартість одиниці будівельної продукції, грн.

3) рівень рентабельності:

$$PP = \frac{PP}{S}. \quad (7.25)$$

Таблиця 7.1

Вихідні дані

Показник	Од. вим.	Ситуація				
		1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	6	7
Виторг, BP	грн.	5810000				7586900
Обсяг реалізації, Q	шт.	40000	40000			
Рівень рентабельності, PP		0,220	0,180			0,25
$C_{\text{од}}$	грн.				150	100
Собівартість, S	грн.		4762295,082			
Собівартість одиниці продукції, $S_{\text{од}}$	грн.			125	135	
Прибуток, од.	грн.			22,000		

Закінчення таблиці 7.1

1	2	3	4	5	6	7
Прибуток, Пр	грн.				800000	
Матеріальні витрати, М	грн.		2450000	2450000		
	пит. вага	0,630			0,6	0,63
Фонд оплати праці (ФОП)	грн.		420082	400005		560256
	пит. вага	0,101			0,095	
Амортизація, АМ	грн.		450000	368951		
	пит. вага	0,120			0,069	0,073
Інші витрати, Ін.в.	грн.			1506545		
	пит. вага				0,236	

Питання до самоконтролю

1. Дайте визначення терміну «ефект».
2. Дайте визначення терміну «ефективність».
3. У чому полягає відмінність між поняттями ефект та ефективність?
4. Які види ефектів від діяльності будівельних організацій ви знаєте?
5. Охарактеризуйте економічний ефект від будівництва?
6. Охарактеризуйте інноваційний ефект від будівництва?
7. Охарактеризуйте соціальний ефект від будівництва?
8. Охарактеризуйте екологічний ефект від будівництва?
9. У чому полягають особливості соціального ефекту будівництва на мікроекономічному рівні?
10. У чому полягають особливості соціального ефекту будівництва на макроекономічному рівні?
11. Охарактеризуйте особливості інвестиційної оцінки діяльності будівельних організацій.
12. У чому полягає відмінність між абсолютною та відносною ефективністю будівництва?
13. Які види ризиків діяльності будівельних організацій ви знаєте?

14. Для чого необхідно оцінювати ефективність управління витратами будівельного підприємства?

15. Які форми фінансової звітності використовуються при обчисленні показників ефективності діяльності будівельного підприємства?

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Ефект.
2. Ефективність.
3. Часткові показники ефективності.
4. Комплексний показник ефективності.
5. Ефективність управління витратами.
6. Рентабельність будівництва.
7. Чиста приведена вартість.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. До комплексу ефектів будівельного виробництва входять...
2. Економічний ефект від будівельної діяльності містить наступні показники оцінки...
3. Екологічний ефект від будівельної діяльності містить наступні показники оцінки...
4. Науково-технічний ефект від будівельної діяльності містить наступні показники оцінки...
5. Соціальний ефект від будівельної діяльності містить наступні показники оцінки...
6. Основними показниками інвестиційної оцінки проєктів будівництва є...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Згідно міжнародних стандартів бізнес-планування показник NPV є одним із основних показників економічної ефективності інвестиційних проектів.	ТАК	НІ
2	Соціальний ефект доцільно обраховувати тільки за кількісними показниками оцінки.	ТАК	НІ
3	Моніторинг стану витрат будівельного підприємства є дієвим інструментом запобігання небезпек при провадженні ним БМР.	ТАК	НІ
4	Поняття ефект і ефективність є взаємопов'язаними.	ТАК	НІ
5	Ефективність – це результат реалізації будь-якого заходу, який переважно виражається грошовою сумою у вигляді чистого доходу або прибутку підприємства.	ТАК	НІ
6	Коефіцієнт економічної ефективності визначається співвідношенням чистого доходу від реалізації до собівартості виконаних БМР.	ТАК	НІ
7	Кредиторська заборгованість – це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк.	ТАК	НІ
8	Прибуток – це величина, що показує, скільки припадає собівартості БМР на одну гривну виручки від реалізації.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Різниця між вартісною оцінкою результатів і вартісною оцінкою сукупних витрат ресурсів на всіх етапах реалізації і за весь період інвестування або здійснення заходів – це:

- а) економічний ефект;
- б) соціальний ефект;
- в) екологічний ефект;
- г) інновційний ефект.

2. Корисний результат будь-якої економічної діяльності, що відображається у створенні умов для задоволення основних соціальних потреб та цілей суспільства – це:

- а) економічний ефект;
- б) соціальний ефект;
- в) екологічний ефект;
- г) інновційний ефект.

3. Показником, що показує, скільки припадає собівартості БМР на одну гривну виручки від реалізації, є:

- а) прибуток від основного виробництва;
- б) дохід від основного виробництва;
- в) рентабельність основного виробництва;
- г) виторг від основного виробництва.

4. Управління сукупними річними витратами будівельного підприємства вважається задовільним у разі виконання наступних умов:

- а) $E_t > (1 + \frac{R_e}{100})$;
- б) $E_t \geq (1 + \frac{R_e}{100})$;
- в) $E_t \leq (1 + \frac{R_e}{100})$;
- г) $E_t = (1 + \frac{R_e}{100})$.

5. До основних методів оцінки ефективності інвестиційних проєктів в будівництві відносять:

- а) статичні методи;
- б) динамічні методи;
- в) статичні і динамічні методи;
- г) експертні методи.

6. Прибуток на одиницю вкладеного капіталу – це:

- а) відношення облікового (бухгалтерського) прибутку від реалізації інвестиційного проєкту до понесених

- інвестиційних витрат або вкладених активів;
- б) сума приведених вартостей витрат та доходів пов'язаних з інвестицією чи проектом протягом усього часу його тривалості;
- в) відношення чистого операційного прибутку будівельного підприємства до середнього інвестованого за період власного і залученого капіталу;
- г) відношення суми дисконтованих грошових потоків до первинних інвестицій.

7. Облікова норма рентабельності – це:

- а) відношення облікового (бухгалтерського) прибутку від реалізації інвестиційного проекту до понесених інвестиційних витрат або вкладених активів;
- б) сума приведених вартостей витрат та доходів пов'язаних з інвестицією чи проектом протягом усього часу його тривалості;
- в) відношення чистого операційного прибутку будівельного підприємства до середнього інвестованого за період власного і залученого капіталу;
- г) відношення суми дисконтованих грошових потоків до первинних інвестицій.

8. Чиста преведена (теперішня) вартість – це:

- а) відношення облікового (бухгалтерського) прибутку від реалізації інвестиційного проекту до понесених інвестиційних витрат або вкладених активів;
- б) сума приведених вартостей витрат та доходів пов'язаних з інвестицією чи проектом протягом усього часу його тривалості;
- в) відношення чистого операційного прибутку будівельного підприємства до середнього інвестованого за період власного і залученого капіталу;
- г) відношення суми дисконтованих грошових потоків до первинних інвестицій.

9. Індекс рентабельності інвестицій – це:

- а) відношення облікового (бухгалтерського) прибутку від реалізації інвестиційного проєкту до понесених інвестиційних витрат або вкладених активів;
- б) сума приведених вартостей витрат та доходів пов'язаних з інвестицією чи проєктом протягом усього часу його тривалості;
- в) відношення чистого операційного прибутку будівельного підприємства до середнього інвестованого за період власного і залученого капіталу;
- г) відношення суми дисконтованих грошових потоків до первинних інвестицій.

10. Проєкт будівництва вважається прибутковим і рекомендується до впровадження при дотриманні наступних умов:

- а) $NPV > 0$, $PI < 1$;
- б) $NPV > 0$, $PI > 1$;
- в) $NPV = 0$, $PI = 1$;
- г) $NPV < 0$, $PI > 1$.

РОЗДІЛ 8. ВАРТІСТЬ І СОБІВАРТІСТЬ РОБІТ У БУДІВНИЦТВІ

8.1 Економічний зміст, функції та класифікація цін

8.2 Методи ціноутворення в ринкових умовах

8.3 Особливості ціноутворення в будівництві, договірна ціна

8.4 Види інвесторської кошторисної документації і порядок їх складання

8.1 Економічний зміст, функції та класифікація цін

Ціна – це грошовий вираз вартості товару, тобто кількість грошей, що сплачується або одержується за одиницю товару або послуги.

Ціна відображає споживчі властивості товару, купівельну спроможність грошової одиниці, ступінь конкуренції, рівень державного контролю, тощо.

В умовах ринкової економіки ціна виконує наступні функції:

а) обліково-аналітична – забезпечує облік результатів господарювання та їх прогнозування;

б) стимулююча – сприяє раціональному використанню обмежених ресурсів, науково-технічному прогресу, оновленню асортименту;

в) розподільча – впливає на розподіл ресурсів, доходів та фінансів у суспільстві;

г) регулююча – здійснюється збалансування між окремими виробництвами, попитом і пропозицією.

Ціна на будь-який товар складається з окремих елементів, основними з яких є собівартість та прибуток – їх наявність у ціні є обов'язковою. Крім того до складу ціни можуть входити:

- податок на додану вартість;
- акцизний збір;
- націнки постачальницько-збутових організацій;
- торгівельні надбавки.

Залежно від особливостей процесу купівлі-продажу товару та галузі економіки, вирізняють наступні головні види цін:

– світові ціни – ціни, зі якими реалізуються товари на світовому ринку, визначаються рівнем цін країни-експортера, цінами бірж та аукціонів, цінами провідних виробників світу;

– гуртові (відпускні) ціни – ціни, за якими державні та приватні підприємства розраховуються між собою або з гуртовими посередниками за великі партії товару;

– закупівельні ціни – ціни, за якими виробники продають свою продукцію державним, переробним, торгівельним підприємствам;

– кошторисні ціни – ціни та розцінки, які використовуються для визначення розрахункової вартості нового будівництва, реконструкції будівель та споруд;

– роздрібні ціни – ціни, за якими здійснюється продаж товарів населенню торгівельними підприємствами, встановлюються ними самостійно;

– транспортні тарифи – плата за перевезення пасажирів та вантажів, яка сплачується транспортним підприємствам;

– тарифи на платні послуги – розмір оплати різноманітних послуг, що виконуються підприємствами.

За способом встановлення ціни поділяються на:

– державні – встановлюються державою на продукцію державних підприємств, деякі ресурси, соціально значимі товари. Державні ціни поділяються на:

1) фіксовані ціни – чітко встановлений рівень;

2) регульовані ціни – встановлюється гранично високий рівень роздрібних цін на окремі товари, встановлюються нормативи рентабельності, розміри торгівельних надбавок, тощо.

– договірні – встановлюються за домовленістю сторін;

– вільні – встановлюються підприємствами самостійно;

– ввізні – встановлюються на імпортовані підатокційні товари, що обкладаються ПДВ та ввізним митом.

8.2 Методи ціноутворення в ринкових умовах

Ціноутворення – це процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури.

Залежно від того, яку мету ставить підприємство на ринку, розрізняють різні підходи до ціноутворення. Такими цілями для підприємства можуть бути:

- виживання на ринку (низькі ціни);
- максимізація прибутку;
- лідерство на ринку;
- лідерство в якості (високі ціни за високу якість).

На рівень ціни спричиняють вплив також наступні чинники:

- державне регулювання цін;
- конкуренція виробників;
- співвідношення попиту та пропозиції;
- купівельна спроможність грошей.

Враховуючи ці чинники, підприємства можуть використовувати наступні методи ціноутворення:

1) метод «витрати + прибуток»:

$$Ц = C + П, \quad (8.1)$$

де C – собівартість продукції, грн.;

$П$ – прибуток, грн.

Прибуток визначається у відсотках до собівартості, розмір яких встановлюється залежно від бажаного рівня прибутковості та конкурентоспроможності продукції.

2) отримання цільової норми прибутку – підприємство встановлює ціну, включаючи в неї певний визначений рівень прибутку:

$$Ц = B_{зм} + \frac{B_{пост} + П_{заг}}{N}, \quad (8.2)$$

де $B_{зм}$ – змінні витрати на одиницю продукції, грн.;

$B_{пост}$ – постійні витрати на продукцію за певний період часу, грн.;

$П_{заг}$ – прибуток, що має бути одержаним за період часу від продажу продукції, грн.;

N – обсяг продажу продукції, одиниць.

3) оцінка споживчої вартості – ґрунтується на оцінці споживчого ефекту, який має споживач від використання товару.

4) пропорційне ціноутворення – ціна встановлюється залежно від рівня цін конкурентів.

5) метод «очікуваного прибутку» - використовується, коли підприємство більш низькою ціною планує виграти тендер або боротьбу за контакт;

6) метод швидкого повернення витрат – використовується з метою активного продажу великих обсягів продукції і швидкого повернення затрачених коштів.

Всередині існуючих систем ціноутворення можна також виділити такі типи модифікованих цін:

- територіальні ціни;
- ціни зі знижками;
- ціни стимулювання покупок;
- пільгові ціни;
- ціни на нові товари – як високі задля «зняття вершків», так і низькі задля «проникнення на ринок».

8.3 Особливості ціноутворення в будівництві, договірна ціна

Основним завданням кошторисного нормування і ціноутворення в будівництві є:

- забезпечення за допомогою системи ціноутворення в будівництві визначення вартості будівництва на всіх стадіях інвестування;
- підвищення ефективності капітальних вкладень,
- забезпечення економії фінансових і інших ресурсів,
- впровадження досягнень науки і техніки, передового вітчизняного і зарубіжного досвіду в будівельному виробництві,
- застосування нових матеріалів, виробів і конструкцій організаційних заходів і т.ін.

Результатом ціноутворення в будівництві є договірна ціна.

Договірна ціна – це вартість підрядних робіт, за яку підрядна організація, визначена виконавцем робіт, згодна виконати об'єкт замовлення.

Договірна ціна входить до складу вартості будівництва і використовується при проведенні взаєморозрахунків.

Договірна ціна на будівництво об'єкту формується претендентом на виконання робіт (генпідрядником) із залученням субпідрядних організацій і узгоджується із замовником і є невід'ємною частиною контракту.

Договірні ціни можуть встановлюватися

- твердими,
- динамічними,
- періодичними.

Твердий кошторис (тверда договірна ціна), як правило, встановлюються для будівництва тривалістю до 1,5 років. Тверді договірні ціни встановлюються незмінними на весь об'єм будівництва і не уточнюються.

Динамічні договірні ціни встановлюються відкритими і можуть уточнюватися протягом всього терміну будівництва, при цьому сума прибутку, врахована в договірній ціні на початок будівництва, не уточнюється.

Періодичні договірні ціни встановлюються відкритими і мають елементи як динамічної, так і твердої договірних цін. Особливість такої ціни полягає в тому, що на об'єми робіт, що плануються на певний період, як правило, це річний план, встановлюється тверда договірна ціна (фіксована частина ціни).

При узгодженні договірної ціни замовник, розглядає її складові, перевіряє вартість матеріальних ресурсів, яка не повинна перевищувати суми, що склалася в регіоні за цінами виробників, окрім випадків, підтверджених відповідними обґрунтуваннями і розрахунками.

Після узгодження договірної ціни складається контракт на виконання робіт. У контракті указується документ, покладений в основу визначення вартісних показників; указується вид договірної ціни – тверда, динамічна або періодична, порядок і терміни уточнення договірної ціни; умови фінансування; гарантії замовника і підрядчика і т.п.

Уточнення динамічних договірних цін проводиться виходячи із зіставлення регіональних рівнів цін матеріально-технічних

ресурсів на час узгодження договірної ціни, середньої їх зміни на момент уточнення і цін ресурсів, пред'явлених підрядчиком.

8.4 Види інвесторської кошторисної документації і порядок їх складання

Для визначення кошторисної вартості будівництва, проєктованих підприємств, будівель, споруд або їх черг складається інвесторська кошторисна документація наступних видів:

1. Локальні кошториси є первинними кошторисними документами і складаються на окремі види робіт і витрат по будівлям і спорудам або по загальним майданчиковим роботам на підставі обсягів, які визначилися при розробці робочої документації (робочих креслень).

2. Локальні кошторисні розрахунки складаються також на окремі види робіт і витрат по будівлях і спорудах або по загально-майданчикових роботах замість локальних кошторисів в тих випадках, коли обсяги робіт і розміри витрат остаточно не визначилися і підлягають уточненню.

3. Об'єктні кошториси об'єднують в своєму складі дані з локальних кошторисів по об'єкту в цілому.

4. Об'єктні кошторисні розрахунки об'єднують в своєму складі дані з локальних кошторисних розрахунків і локальних кошторисів по об'єкту в цілому і підлягають уточненню.

5. Кошторисні розрахунки на окремі види витрат складаються в тих випадках, коли необхідно визначити, як правило, в цілому по будівництву кошти, необхідні для відшкодування витрат, не врахованих кошторисними нормативами (наприклад: компенсації у зв'язку з вилученням земель під забудову; витрати, зв'язані із застосуванням пільг і доплат, встановлених урядовими рішеннями, отриманням архітектурно-планувальних завдань, технічних умов, експертних висновків і т.п.).

6. Зведені кошторисні розрахунки вартості будівництва підприємств, будівель, споруд (або їх черг) складаються на основі об'єктних кошторисів, об'єктних кошторисних розрахунків і кошторисних розрахунків на окремі види витрат.

7. Зведення витрат – це кошторисний документ, об'єднуючий зведені кошторисні розрахунки вартості будівництва. Зведення витрат складається у випадках, коли одночасно з будівництвом виробничих об'єктів передбачається будівництво об'єктів житлово-цивільного призначення або бази будівельної індустрії, профтехучилищ, профілакторіїв, об'єктів підсобного сільського господарства і побутового обслуговування населення, міського наземного пасажирського транспорту, доріг, шляхопроводів і подібних інженерних споруд, а також об'єктів, будівництво яких здійснюється за рахунок засобів на виробниче будівництво.

8. Відомість кошторисної вартості будівництва об'єктів, що входять в пусковий комплекс, складається у тому випадку, коли здійснення будівництва і введення в експлуатацію підприємства, будівлі або споруди передбачається окремими пусковими комплексами.

9. Відомість кошторисної вартості будівництва об'єктів і робіт з охорони довкілля складається у тому випадку, коли при будівництві підприємства, будівлі або споруди передбачається здійснення заходів щодо охорони навколишнього середовища. При цьому у відомості, як правило, зберігається нумерація об'єктів робіт, прийнята в зведеному кошторисному розрахунку. У відомість включається тільки вартість об'єктів і робіт, які безпосередньо стосуються природоохоронних заходів.

10. Розрахунок вартості будівництва на повний розвиток входить до складу проєкту на будівництво першої черги і містить в собі дані із зведеного кошторисного розрахунку вартості будівництва першої черги і розрахунків вартості будівництва подальших черг.

11. Розрахунок вартості будівництва на подальшу чергу складається на підставі даних з об'єктних розрахунків вартості.

12. Об'єктний розрахунок вартості складається на кожний з об'єктів, який намічається до будівництва у складі подальших черг.

До інвесторської кошторисної документації у складі затвердженого проєкту (робочого проєкту) додається пояснювальна записка, в якій повинні бути приведені:

– посилення на територіальний район, де розташовано будівництво;

- відомості про те, з якого року введені норми, і про ціни, в яких складена інвесторська кошторисна документація;
- обґрунтування для складання розрахунків інших витрат;
- розміри кошторисного прибутку;
- посилання на документи, відповідно до яких розробляється інвесторська кошторисна документація;
- розрахунок розподілу коштів по напрямках капітальний вкладень (для житлово-цивільного будівництва).

Склад інвесторської кошторисної документації визначається залежно від стадійності проектно-кошторисної документації, що розробляється, і технічної складності об'єкту.

Зазвичай, у складі проекту розробляються:

- зведення витрат (при необхідності);
- зведений кошторисний розрахунок вартості будівництва (розрахунок вартості будівництва);
- об'єктні і локальні кошторисні розрахунки;
- кошторисні розрахунки на окремі види витрат;
- кошториси на проектні і дослідницькі роботи.

Питання до самотійного розгляду

1. Застосування факторів, що мають вплив на встановлення ціни.
2. Алгоритм визначення оптимальної ціни за допомогою побудови функції залежності.
3. Графічні та аналітичні методи визначення критичного обсягу реалізації продукції.
4. Ефективність встановлення ціни на основі стратегії «зняття вершків» та «проникнення».

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Ціна та вартість товару: сутність та взаємозв'язок.
2. Види цін, їх характеристика і класифікація.
3. Оцінка методів ціноутворення на підприємстві.
4. Зв'язок системи ціноутворення з механізмом розподілу доходів на підприємстві.

5. Методика розрахунку ринкової ціни на продукцію підприємства.

6. Цінова конкуренція й ціновий вплив на конкурентоспроможність.

7. Стратегія й тактика ціноутворення.

8. Основні проблеми ціноутворення на продукцію виробничо-технічного призначення.

9. Принципи ринкового ціноутворення. Основні етапи визначення ринкових цін.

10. Класифікація методів вивчення поведінки покупців.

Практичне завдання

Задача 1

На підставі вихідних даних необхідно скласти локальний кошторис на виконання будівельних робіт на ділянці довжиною 20 км та шириною 9 м.

В табл. 8.1 наведені дані для обрання товщини шарів дорожнього одягу у відповідності до варіанту. Варіант розрахунку визначається відповідно до порядкового номеру студента за списком навчальної групи.

Таблиця 8.1

Вихідні дані для визначення товщини шарів дорожнього одягу

Завдання	Шар 1	Шар 2	Шар 3	Шар 4
1	б/г 15	18	5,5	5
2	ц/г 15	17	5	4,5

Інформація стосовно найменування шарів дорожнього одягу та необхідних для виконання будівельної роботи ресурсів наведена в табл. 8.2 – 8.6.

Таблиця 8.2

Шар 1. Влаштування основання з готової бітумно -грунтової суміші (за варіантом)

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Одиниця вимірювання	Кількість ресурсу
1	2	3	4
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	26,53
2	Середній розряд робіт	розряд	3

Закінчення табл. 8.2

1	2	3	4
3	Витрати праці машиністів	люд-год	6,09
Машини і механізми			
212-0101	Автогудронатори, 3500 л	маш-год	0,36
212-0202	Автогредери середнього типу	маш-год	1,71
212-0910	Катки дорожні самохідні, маса 16 т	маш-год	2,84
212-0911	Катки дорожні самохідні, маса 30 т	маш-год	0,82
Матеріали			
111-1580	Плівкоутворюючі матеріали ПМ-100А	т	0,72
112-0025	Бруски обрізні з хвойних порід, III гатунок	м ³	0,29
проект	Суміш бітумно-грунтова	м ³	175

Таблиця 8.3

Шар 1. Влаштування основання з готової цементно -грунтової суміші (за варіантом)

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Одиниця вимірювання	Кількість ресурсу
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	32,03
2	Середній розряд робіт	розряд	3,1
3	Витрати праці машиністів	люд-год	7,58
Машини і механізми			
212-0101	Автогудронатори, 3500 л	маш-год	0,36
212-0202	Автогредери середнього типу	маш-год	3,2
212-0910	Катки дорожні самохідні, маса 16 т	маш-год	0,82
212-0911	Катки дорожні самохідні, маса 30 т	маш-год	2,84
Матеріали			
111-1580	Плівкоутворюючі матеріали ПМ-100А	т	0,72
111-1901	Емульсія бітумно-дорожня	т	0,04
112-0025	Бруски обрізні з хвойних порід, III гатунок	м ³	0,29
проект	Суміш цементно-грунтова	м ³	175

Таблиця 8.4

Шар 2. Влаштування основання з щебеню фракції 40-70 мм

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Одиниця вимір.	Кількість ресурсу на 15 см	Корегування на 1 см
1	2	3	4	5
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	51,81	-

Закінчення табл. 8.4

1	2	3	4	5
2	Середній розряд робіт	розряд	2,5	-
3	Витрати праці машиністів	люд-год	61,64	-
Машини і механізми				
212-0202	Автогредери середнього типу	маш-год	2,51	-
212-0906	Катки дорожні самохідні, маса 8 т	маш-год	16,64	-
212-0907	Катки дорожні самохідні, маса 13 т	маш-год	37,52	-
212-1601	Машини полівомийні, 6000 л	маш-год	4,08	-
212-1801	Розподільювачі щебеню та гравію	маш-год	0,89	-
Матеріали				
142-0010-2	Вода	м ³	30	2
1421-9452	Щебень, фракція 10-20 мм	м ³	15	-
1421-9452	Щебень, фракція 40-70 мм	м ³	189	12,6

Таблиця 8.5

Шар 3. Влаштування покриття з гарячої крупнозернистої асфальтобетонної суміші

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Одиниця вимір.	Кількість ресурсу на 4 см	Корегування на 0,5 см
1	2	3	4	5
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	52,75	0,14-
2	Середній розряд робіт	розряд	4	-
3	Витрати праці машиністів	люд-год	27,73	-
Машини і механізми				
200-0002	Автомобілі бортові, 5 т	маш-год	1,49	-
212-0500	Гудронатори	маш-год	2,2	0,27
212-0906	Катки дорожні самохідні, маса 8 т	маш-год	5,45	-
212-0907	Катки дорожні самохідні, маса 13 т	маш-год	15,86	-
212-1601	Машини полівомийні, 6000 л	маш-год	0,53	-
212-2000	Укладальники асфальтобетону	маш-год	4,4	-

Закінчення табл. 8.5

1	2	3	4	5
Матеріали				
111-1561	Бітуми нафтові дорожні рідкі	т	0,0108	0,0014
112-0025	Бруски обрізні з хвойних порід, III гатунок	м ³	0,15	-
за проектом	Асфальтобетон	т	95,8	12

Таблиця 8.6

Шар 4. Влаштування покриття з гарячої дрібнозернистої асфальтобетонної суміші

Шифр ресурсу	Найменування ресурсу	Одиниця вимір.	Кількість ресурсу на 4 см	Корегування на 0,5 см
1	Витрати праці робочих-будівельників	люд-год	52,75	0,14-
2	Середній розряд робіт	розряд	4	-
3	Витрати праці машиністів	люд-год	27,73	-
Машини і механізми				
200-0002	Автомобілі бортові, 5 т	маш-год	1,49	-
212-0500	Гудронатори	маш-год	2,2	0,27
212-0906	Катки дорожні самохідні, маса 8 т	маш-год	5,45	-
212-0907	Катки дорожні самохідні, маса 13 т	маш-год	15,86	-
212-1601	Машини полівомийні, 6000 л	маш-год	0,53	-
212-2000	Укладальники асфальтобетону	маш-год	4,4	-
Матеріали				
111-1561	Бітуми нафтові дорожні рідкі	т	0,0116	0,0015
112-0025	Бруски обрізні з хвойних порід, III гатунок	м ³	0,15	-
проект	Асфальтобетон	т	102	12,8

У відповідності з товщиною шарів слід визначити необхідну кількість ресурсів з врахуванням необхідних корегувань на кожний додатковий пункт товщини.

Для подальшого визначення вартості ресурсів слід використовувати відповідні нормативні документи або використовувати дані наведені в табл. 8.7-8.9.

Таблиця 8.7

Усереднена вартість людино-години відповідно розряду

Розряд	Вартість людино-години, грн.
2,5	33,67
3,0	39,31
3,1	42,49
4,0	51,16
5,0	61,61

Таблиця 8.8

Усереднені показники вартості експлуатації будівельних машин та механізмів

Шифр машини та механізму	Вартість 1 маш.-год експлуатації, грн.	в тому числі заробітна плата, грн.
212-0101	344,79	70,50
212-0202	339,54	64,18
212-0910	347,38	52,37
212-0911	494,85	63,28
212-0906	169,30	48,06
212-0907	189,17	91,47
212-1601	330,54	87,57
212-1801	198,93	94,32
212-2000	189,43	87,36
200-0002	160,13	66,68
212-0500	116,56	42,35

Таблиця 8.9

Поточні ціни на основні будівельні матеріали

Найменування матеріалу	Одиниця вимірювання	Ціна за одиницю, грн.
1	2	3
Плівкоутворюючі матеріали ПМ-100А	т	2600
Бруски обрізні з хвойних порід, III гатунок	м ³	2900
Суміш бітумно-грунтова	м ³	630
Емульсія бітумно-дорожня	т	6720
Суміш цементно-грунтова	м ³	140

Закінчення таблиці 8.9

1	2	3
Вода	м ³	12
Щебень, фракція 10-20 мм	м ³	190
Щебень, фракція 40-70 мм	м ³	142
Бітуми нафтові дорожні рідкі	т	7230
Асфальтобетон крупнозернистий	т	згідно калькуляції
Асфальтобетон дрібнозернистий	т	згідно калькуляції

Відповідно до наведених даних стосовно необхідних будівельних ресурсів у натуральному та вартісному вираженнях скласти локальний кошторис на виконання будівельних робіт. На основі локального кошторису скласти до нього відомість ресурсів.

Питання до самоконтролю

1. Розкрийте економічний зміст категорії «ціна».
2. Які основні функції виконує ціна в умовах ринкової економіки?
3. Назвіть основні структурні елементи ціни товару.
4. Дайте визначення поняття «податок на додану вартість» відповідно до діючого законодавства України.
5. Дайте визначення поняття «акцизний збір» відповідно до діючого законодавства України.
6. Охарактеризуйте види цін згідно з їх класифікацією за особливостями процесу купівлі-продажу товару та галуззю економіки.
7. Охарактеризуйте види цін згідно з їх класифікацією за способом встановлення.
8. Наведіть характеристику основних чинників впливу на рівень ціни.
9. Визначте особливості державного регулювання цін.
10. Визначте особливості впливу конкуренції виробників на ціну товару.

11. Наведіть перелік методів ціноутворення в ринковій економіці.

12. Розкрийте механізм методу ціноутворення «витрати плюс».

13. Розкрийте механізм методу ціноутворення на основі отримання цільової норми прибутку.

14. Назвіть типи модифікованих цін.

15. Охарактеризуйте зв'язок між виробничими витратами підприємства та ціною його продукції.

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Ціна продукції.
2. Регульована ціна.
3. Ціноутворення.
4. Цінове регулювання діяльності підприємства.
5. Метод ціноутворення.
6. Стимулююча функція ціни.
7. Договірна ціна.
8. Пропорційне ціноутворення.
9. Вільна ціна.
10. Фіксована ціна.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. До основних функцій ціни входять...
2. Види цін залежно від особливостей процесу купівлі-продажу товару та галузі економіки...
3. За способом встановлення існують такі види цін...
4. Цілі підприємства, які визначають метод ціноутворення,...
5. Головні зовнішні чинники впливу на ціну продукції підприємства...
6. Найпоширенішими методами ціноутворення є...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Перевищення собівартості над ціною продукції є метою комерційного підприємства.	ТАК	НІ
2	Перевищення ціни продукції над її собівартістю призводить до виникнення збитків у підприємства.	ТАК	НІ
3	Чим вищим є рівень конкуренції в галузі, тим вищим є рівень цін на продукцію.	ТАК	НІ
4	Стимулююча функція ціни полягає в сприянні технологічному розвитку підприємства.	ТАК	НІ
5	Гуртові ціни – це ціни за якими отримує продукцію кінцевий споживач.	ТАК	НІ
6	Вільні ціни підлягають державному контролю.	ТАК	НІ
7	Знижки є заходом стимулювання продажів.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Ціна товару – це:

- а) грошовий вираз витрат на виробництво;
- б) грошовий вираз вартості товару;
- в) визначення витрат на виробництво за статтями собівартості;
- г) кількість грошей, що сплачується або одержується за одиницю товару або послуги.

2. В умовах ринкової економіки ціна виконує наступні функції:

- а) стимулююча, розподільча, регулююча;
- б) обліково-аналітична, стимулююча, розподільча, регулююча;
- в) обліково-аналітична, організаційна, стимулююча, розподільча, регулююча;
- г) обліково-аналітична, стимулююча, розподільча, регулююча, контролююча.

3. Стимулююча функція ціни полягає в наступному:

- а) ціна забезпечує облік результатів господарювання та їх прогнозування;
- б) ціна впливає на розподіл ресурсів, доходів та фінансів у суспільстві;
- в) ціна сприяє раціональному використанню обмежених ресурсів, науково-технічному прогресу, оновленню асортименту;
- г) ціна здійснює збалансування між окремими виробництвами, попитом і пропозицією.

4. Основними структурними елементами ціни є:

- а) податок на додану вартість та акцизний збір;
- б) собівартість та прибуток;
- в) націнки постачальницько-збутових організацій та торгівельні надбавки;
- г) усі відповіді правильні.

5. Залежно від особливостей процесу купівлі-продажу товару та галузі економіки розрізняють наступні види цін:

- а) вільні та фіксовані ціни;
- б) гуртові та роздрібні ціни;
- в) світові та ввізні ціни;
- г) усі відповіді правильні.

6. За способом встановлення розрізняють наступні види цін:

- а) вільні та фіксовані ціни;
- б) гуртові та роздрібні ціни;
- в) світові та ввізні ціни;
- г) усі відповіді правильні.

7. Ціни, за якими здійснюється продаж товарів населенню торговельними підприємствами, і які встановлюються ними самостійно, відносяться до:

- а) гуртових (відпускних) цін;
- б) вільних цін;
- в) кошторисних цін;

г) роздрібних цін.

8. Ціни, за якими державні та приватні підприємства розраховуються між собою або з крупними посередниками за великі партії товару, відносяться до:

- а) гуртових (відпускних) цін;
- б) вільних цін;
- в) кошторисних цін;
- г) роздрібних цін.

9. До основних чинників, що впливають на ціни, відносяться:

- а) конкуренція виробників;
- б) купівельна спроможність грошей.
- в) співвідношення попиту та пропозиції;
- г) усі відповіді правильні.

10. В практиці українських виробників найбільш застосовуваним методом ціноутворення є:

- а) метод «очікуваного прибутку»;
- б) метод «витрати + прибуток»;
- в) метод швидкого повернення витрат;
- г) метод оцінки споживчої вартості.

ТЕМА 9. ДОХІД, ПРИБУТОК ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

9.1 Економічна сутність доходу будівельного підприємства

9.2 Сутність прибутку будівельного підприємства, його види

9.3 Напрями формування і використання прибутку будівельного підприємства

9.4 Рентабельність будівельного підприємства

9.1 Економічна сутність доходу будівельного підприємства

Дохід є виручкою підприємства від реалізації продукції, робіт та послуг.

Виручка від реалізації продукції – це сума коштів, які надійшли на рахунок будівельної організації (підприємства) за реалізовану продукцію.

Отримання доходу свідчить про те, що продукція будівельного підприємства знайшла свого споживача, вона відповідає вимогам та попиту ринку за ціною та якістю, прийнята та оплачена замовником.

Отримання доходу створює основу для самофінансування підприємства за умови, що його розмір достатній для покриття витрат підприємства на створення та реалізацію будівельної продукції, виконання зобов'язань перед бюджетом та утворення чистого прибутку.

Дохідність будівельного підприємства є одним з найголовніших показників його фінансового стану.

Доходи – це джерело розвитку діяльності будівельного підприємства, що забезпечує:

- фінансування усіх поточних витрат, що пов'язані зі здійсненням господарської діяльності;
- виплату усіх необхідних податкових платежів;
- формування прибутку як джерела розширення діяльності.

Необхідно розрізняти поняття валового та чистого доходів.

Валовий дохід – це загальна сума доходу, що отримує підприємство від всіх видів діяльності за певний проміжок часу.

Валовий дохід є грошовим виразом вартості знов створеної продукції. Валовий дохід є важливим показником діяльності будівельних організацій. У ньому відображається підвищення продуктивності праці, збільшення заробітної плати, скорочення матеріаломісткості продукції.

Чистий дохід – це різниця між доходами від реалізації продукції та обов’язковими платежами, що входять до ціни продукції.

Чистий дохід виражає в грошовій формі вартість додаткового продукту, створеного будівельним підприємством.

9.2 Сутність прибутку будівельного підприємства, його види

Найважливішим показником, що характеризує ефективність діяльності будівельного підприємства є **прибуток**, тобто різниця між доходом від реалізації продукції та витратами на її виробництво та реалізацію. Тому прибуток – це:

- основна стратегічна мета підприємства;
- основна умова функціонування підприємства в ринковій економіці;
- основне фінансове джерело розвитку підприємства, удосконалення його матеріальної бази;
- джерело сплати податків;
- основний результативний показник діяльності підприємства;
- кінцевий результат діяльності підприємства, його отримання – обов’язкова умова розширеного відтворення підприємства, забезпечення самофінансування та укріплення його конкурентоспроможності на ринку.

Прибуток підприємства виконує низку **функцій**, таких як:

- оціночна (прибуток підприємства використовують як оціночний показник, що характеризує ефект його господарської діяльності);
- розподільна (прибуток використовують як інструмент розподілу чистого доходу суспільства на частину, що акумулюється в бюджетах різних рівнів та залишається в розпорядженні підприємства);

– стимулююча (прибуток є джерелом формування різних фондів стимулювання (фонд заходження, фонд виробничого та соціального розвитку, фонд виплати дивідендів, пайовий фонд)).

Отже, в загальному вигляді, за порядком розрахунку можна виділити такі головні види прибутку підприємства:

1) валовий прибуток:

$$ВП = ВР - ВВ - ПДВ - АЗ, \quad (9.1)$$

де ВР – виручка від реалізації продукції підприємства;

ВВ – виробнича собівартість реалізованої продукції (валові витрати);

ПДВ – податок на додану вартість;

АЗ – акцизний збір.

2) чистий прибуток:

$$ЧП = ВП - ПП, \quad (9.2)$$

де ПП – податок на прибуток (18%).

Розглянемо фактори, що впливають на прибуток підприємства:

а) зовнішні – фактори, що не залежать від підприємства:

- 1) інфляційні процеси;
- 2) законодавча база;
- 3) політичні процеси;
- 4) науково-технічний та соціальний розвиток регіону;
- 5) політика оподаткування, тощо;

б) внутрішні – фактори, що залежать від діяльності окремого підприємства:

1) фактори безпосереднього впливу:

- обсяг продукції, що випускається;
- собівартість виробництва;
- ціна на продукцію, що реалізується;
- асортимент продукції, тощо;

2) фактори опосередкованого впливу:

- після продажний сервіс;
- знос виробничих фондів;

- реклама;
- співвідношення власного та залученого капіталу, тощо.

9.3 Напрями формування і використання прибутку будівельного підприємства

Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства.

Облік і визначення фінансових результатів - прибутку (збитку) здійснюється за такими видами діяльності будівельного підприємства: звичайна діяльність, у тому числі операційна, та інша звичайна діяльність; діяльність, пов'язана з виникненням надзвичайних подій. У свою чергу, операційна діяльність поділена на основну та іншу операційну діяльність.

Прибуток (збиток) від основної операційної діяльності – це прибуток від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, який обчислюється прямим методом як різниця між валовою виручкою (обсягом реалізованої продукції) і повною собівартістю останньої.

Прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності – це доходи від реалізації оборотних активів; реалізації іноземної валюти; доходи від операційної оренди; дохід (втрати) від операційних курсових різниць; одержані (сплачені) пені, штрафи, неустойки; дохід від списання кредиторської заборгованості; відшкодування раніше списаних актів; одержані гранти, субсидії; інші доходи (втрати) від операційної діяльності.

Прибуток (збиток) від іншої звичайної діяльності включає реалізації фінансових інвестицій; реалізації основних засобів; реалізації нематеріальних активів; ліквідації необоротних активів; дохід (втрати) від неопераційних курсових різниць; дохід від безоплатно отриманих оборотних активів; уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій; інші доходи (втрати) від звичайної діяльності.

Прибуток (збиток) від фінансових операцій – це дохід (втрати) від інвестицій в асоційовані і дочірні підприємства; дохід (втрати) від спільної діяльності; дивіденди одержані; відсотки, одержані за облігаціями та іншими цінними паперами; інші доходи від фінансових операцій.

Прибуток (збиток) від надзвичайних подій – це втрати від стихійного лиха; втрати від техногенних катастроф і аварій; відшкодування збитків від надзвичайних подій; інші надзвичайні доходи та витрати.

Валовий (балансовий) прибуток – це загальний прибуток підприємства. До елементів витрат, що зменшують балансовий прибуток відносяться витрати на утримання дитячих дошкільних закладів; плата за землю; податок на майно; податок з власників транспортних засобів тощо.

Чистий прибуток – це скоригований балансовий прибуток, який визначається виключенням із загальної суми прибутку податку на прибуток.

Використання чистого прибутку – створення резервного фонду, виплата дивідендів, поповнення статутного фонду, інші напрямки використання.

Різниця між чистим прибутком і виплаченими дивідендами складає **реінвестований прибуток**.

На різних етапах інвестиційного процесу в будівництві визначають кошторисний, плановий та фактичний прибуток.

Кошторисний прибуток – це прибуток передбачений при складанні проектної документації. Кошторисний прибуток називається в будівництві плановим накопиченням. Він розраховується нормативним методом.

Під **плановим прибутком** розуміється прибуток, визначений в процесі розробки бізнес-планів будівельних організацій.

Будівельна організація самостійно планує свій прибуток на основі укладених договорів підряду. Плановий прибуток може розраховуватися як по окремим об'єктам й виконаним роботам, так і для будівельної організації в цілому.

Фактичний прибуток – це фінансовий результат підрядника за певний період його діяльності.

Збільшення загального розміру прибутку на підприємствах і в організаціях обумовлено зростанням виробництва, підвищенням продуктивності праці, зниженням собівартості продукції, що виробляється.

Загальний прибуток будівельного підприємства зазвичай складається з прибутку, отриманого підприємством від звичайної діяльності та від надзвичайних подій.

Прибуток від звичайної діяльності становить близько 95% від загальної суми отриманого підприємством прибутку. Більша частка прибутку від звичайної діяльності припадає на прибуток від операційної діяльності, зокрема від здійснення основної діяльності (реалізації продукції, робіт, послуг).

Прибуток від іншої операційної діяльності складається з прибутку від реалізації оборотних активів, реалізації іноземної валюти, якою підприємство володіє з метою забезпечення операційної діяльності, прибутку від операційної оренди та інших операцій підприємства, що не належать до фінансової або інвестиційної діяльності.

Таким чином, прибуток підприємства формується за рахунок таких джерел:

- продаж (реалізація) продукції (послуг);
- продаж іншого майна;
- позареалізаційні операції.

Формування прибутку залежить від багатьох чинників, кожен з яких позитивно або негативно впливає на величину прибутку підприємства. Всі фактори можна поділити на зовнішні (фактори, які не залежать від діяльності суб'єктів господарювання) та внутрішні (фактори, які залежать від діяльності підприємства).

Серед зовнішніх факторів можна виокремити три групи: загальноекономічні фактори, ринкові фактори та інші фактори

Серед внутрішніх факторів також можна виокремити три групи: виробничі фактори, інвестиційні фактори, фінансові фактори.

Для вдосконалення формування прибутку будівельного підприємства та економічного обґрунтування його потреби необхідно здійснювати планування розподілу прибутку в такому порядку:

1) визначення потреби у прибутку за напрямками його використання;

2) формування цільової структури розподілу прибутку;

3) визначення пріоритетності у використанні прибутку за окремими напрямками використання;

4) балансування потреби у прибутку за напрямками його використання з можливостями отримання прибутку при здійсненні господарсько-фінансової діяльності підприємства.

У діяльності будівельного підприємства важливе місце займає розподіл і використання одержуваного прибутку як основного джерела фінансування інвестиційних потреб і задоволення економічних інтересів власників (інвесторів). Розрахунок потреби у прибутку підприємства за напрямками його використання необхідно здійснювати за окремими елементами його складових:

- фінансування розвитку матеріально-технічної бази підприємства;

- фінансування приросту власних обігових коштів;

- фінансовий резерв;

- погашення довгострокових і середньострокових кредитів банку;

- погашення інших видів кредитних зобов'язань підприємства і виплата процентів з них;

- здійснення соціального розвитку і заохочення трудового колективу;

- виплата дивідендів власникам підприємства;

- придбання кредитних зобов'язань, акцій інших підприємств;

- фінансування діяльності об'єднань, асоціацій, концернів та інших горизонтальних структур, членом яких є підприємство;

- сплата податків та інших обов'язкових платежів і внесків передбачених законодавством.

9.4 Рентабельність будівельного підприємства

Абсолютна сума прибутку, отримана підприємством, у тім числі прибуток від основної діяльності, є дуже важливими показниками. Однак вони не можуть характеризувати рівень ефективності господарювання. За інших однакових умов більшу

суму прибутку отримує будівельна організація, яка володіє більшим капіталом, використовує більше живої і матеріалізованої праці, виконує і реалізує більший обсяг будівельно-монтажних робіт.

Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства.

Показники рентабельності розраховуються як відношення різноманітних показників прибутку до вкладеного капіталу, обсягу продажу, використаних ресурсів, здійснених витрат, тощо.

Розглянемо головні показники рентабельності будівельного підприємства:

1) рентабельність вкладених коштів:

– загальний рівень рентабельності підприємства:

$$P_{\Pi} = \frac{ВП}{С} \times 100\%, \quad (9.3)$$

де ВП – валовий прибуток підприємства, грн.;

С – загальна виробнича собівартість, грн.

– рентабельність виробничих фондів:

$$P_{ВФ} = \frac{ВП}{ОФ} \times 100\%, \quad (9.4)$$

де ОФ – вартість виробничих фондів, грн.

– рентабельність сукупних активів:

$$P_{СА} = \frac{ВП}{А} \times 100\%, \quad (9.5)$$

де А – середня сума активів балансу підприємства, грн.

– рентабельність власного (акціонерного) капіталу:

$$P_{ВК} = \frac{ЧП}{ВК} \times 100\%, \quad (9.6)$$

де ЧП – чистий прибуток підприємства, грн.;

ВК – сума власного капіталу, грн.

2) рентабельність продукції:

$$P_{\Pi} = \frac{ВП}{C_{\Pi}} \times 100\%, \quad (9.7)$$

або

$$P_{\Pi} = \frac{ВП}{Q} \times 100\%, \quad (9.8)$$

де C_{Π} – повна собівартість товарної реалізованої продукції, грн.;
 Q – обсяг реалізованої продукції, грн.

Питання до самостійного розгляду

1. Значення постачання та логістики для ефективної діяльності підприємства.
2. Фазова модель ринкової орієнтації та питання стратегічного маркетингу підприємства.
3. Окупність та рентабельність підприємств галузя та шляхи підвищення цих показників.
4. Державне регулювання оподаткування та прибутковість підприємств.
5. Фінансування та ризики, їх вплив на ефективне функціонування підприємства.
6. Закордонний досвід прийняття рішень щодо стабілізації стану підприємства для його ефективної роботи.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Планування й прогнозування діяльності підприємства.
2. Прибуток і його використання на підприємстві.
3. Характеристика та роль прибутку й рентабельності виробництва в сучасній ринковій економіці.
4. Аналіз динаміки змін прибутку й рентабельності, а також факторів, що впливають на їхні зміни.
5. Методи аналізу динаміки показників прибутковості.
6. Аналіз собівартості продукції.

7. Аналіз точки беззбитковості існуючої та нової продукції підприємства.

8. Характеристика абсолютних і відносних показників, що характеризують прибутковість підприємства.

9. Дохід підприємства як основне джерело формування внутрішніх джерел фінансування.

10. Особливості сучасного оподатковування в Україні.

Практичне завдання

Задача 1

Обчислити показники рентабельності будівельного підприємства за даними табл. 9.1.

Таблиця 9.1

Вихідні дані для розрахунків

Будівельна продукція	Показник			
	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість одиниці будівельної продукції, грн.	Відпускна ціна, грн.	Вага одиниці будівельної продукції, кг
1	82	0,78	0,84	0,84
2	67	0,46	0,58	1,2
3	37	0,61	0,67	0,6
4	12	0,28	0,33	0,4

Середньорічна вартість основних фондів будівельного підприємства 161 тис. грн., сума оборотних коштів – 30,7 тис. грн.

Задача 2

Порівняти показники рентабельності продукції будівельного підприємства за три квартали на підставі даних табл. 9.2.

Таблиця 9.2

Вихідні дані для розрахунків

Показник	Од. виміру	Квартал		
		I	II	III
Кількість продукції	одиниці	1600	2200	1900
Ціна одиниці будівельної продукції	тис. грн.	64	64	64
Собівартість одиниці будівельної продукції	тис. грн.	50	53	47

Задача 3

За результатами першого кварталу року будівельне підприємство реалізувало 5600 одиниць будівельної продукції за ціною одиниці 74 грн., що дозволило компенсувати витрати підприємства, однак прибутку підприємство не отримало. Загальний розмір постійних витрат складає 70000 грн., змінних витрат – 60 грн. на одиницю продукції. В другому кварталі було виготовлено та реалізовано 6200 одиниць будівельної продукції. У третьому підприємство планує збільшити прибуток на 12% у порівнянні з показниками другого кварталу. Обчислити, який обсяг продукції має реалізувати будівельне підприємство, щоб збільшити досягти поставленої мети.

Питання до самоконтролю

1. Розкрийте сутність економічної категорії «дохід підприємства».
2. Дайте визначення поняття «валовий дохід».
3. Дайте визначення поняття «чистий дохід».
4. Які показники характеризують основний результат діяльності підприємства?
5. Надайте характеристику прибутку як абсолютного показника доходності підприємства.
6. Надайте характеристику рентабельності як відносного показника доходності підприємства.
7. Розкрийте особливості процедури визначення загальної суми доходу підприємства.
8. Розкрийте сутність економічної категорії «прибуток підприємства».
9. Розкрийте зміст основних функцій прибутку в ринковій економіці.
10. За рахунок яких заходів можливе підвищення прибутковості підприємства?
11. Охарактеризуйте вплив основних факторів на прибуток підприємства.
12. Наведіть класифікацію прибутку підприємства.

13. Яким чином прибуток підприємства відображується у його фінансовій звітності?

14. Які показники рентабельності використовуються сучасними підприємствами для визначення ефективності їхньої діяльності?

15. Яким чином визначається загальний рівень рентабельності підприємства?

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Дохід підприємства.
2. Дохідність як економічний показник.
3. Валовий дохід.
4. Чистий дохід.
5. Прибуток.
6. Валовий прибуток.
7. Чистий прибуток.
8. Рентабельність.
9. Самоокупність підприємства.
10. Фінансовий результат.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. Види доходу підприємства.
2. Функції прибутку в умовах ринку.
3. Фактори впливу на прибуток підприємства.
4. Види рентабельності підприємства.
5. Показники оцінювання ефективності проєкту.

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Показники рентабельності характеризують рівень прибутковості підприємства.	ТАК	НІ
---	--	-----	----

2	Прибуток – це та частина коштів, що залишається у розпорядженні підприємства після сплати всіх витрат та обов’язкових платежів.	ТАК	НІ
3	Чистий дохід підприємства – це загальна сума його доходу від усіх видів діяльності.	ТАК	НІ
4	Валовий прибуток залишається в розпорядженні підприємства після сплати податку на прибуток.	ТАК	НІ
5	Чим вищими є показники рентабельності, тим більш ефективно працює підприємство.	ТАК	НІ
6	Прибуток є джерелом сплати податків.	ТАК	НІ
7	Прибуток є головною метою функціонування некомерційного підприємства.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

1. Різниця між доходами від реалізації продукції та обов’язковими платежами, що входять до ціни продукції, є:

- а) валовим доходом підприємства;
- б) чистим доходом підприємства;
- в) доходом підприємства;
- г) прибутком підприємства.

2. Різниця між доходом від реалізації продукції та витратами на її виробництво та реалізацію є:

- а) валовим доходом підприємства;
- б) чистим доходом підприємства;
- в) доходом підприємства;
- г) прибутком підприємства.

3. Загальна сума доходу, що отримує підприємство від всіх видів діяльності за певний проміжок часу, є:

- а) валовим доходом підприємства;
- б) чистим доходом підприємства;
- в) доходом підприємства;
- г) прибутком підприємства.

4. До основних функцій прибутку в ринковій економіці належать:

- а) ціноутворююча, розвиваюча;
- б) оціночна, розподільна, стимулююча;
- в) оціночна, розподільна, регулююча;
- г) організаційна, мотиваційна, контролююча.

5. Відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства, – це:

- а) ціна;
- б) рентабельність;
- в) доход;
- г) прибуток.

6. В загальному випадку фактори, що впливають на прибуток підприємства, поділяються на:

- а) зовнішні та внутрішні;
- б) прямі та опосередковані;
- в) довгострокові та короткострокові;
- г) усі відповіді правильні.

7. До факторів безпосереднього впливу на прибуток підприємства відносяться:

- а) собівартість виробництва та ціна продукції;
- б) знос виробничих фондів;
- в) номенклатура та асортимент виробництва;
- г) витрати на маркетингові заходи.

8. Рентабельність продукції розраховується за наступною формулою:

- а) $P = \frac{ВП}{ОФ} \times 100\%$;
- б) $P = \frac{ВП}{C_{ТП}} \times 100\%$;

$$\text{в) } P = \frac{BP}{C} \times 100\%;$$

$$\text{г) } P = \frac{BP}{A} \times 100\%.$$

9. Рентабельність виробничих фондів підприємства розраховується за наступною формулою:

$$\text{а) } P = \frac{BP}{OF} \times 100\%;$$

$$\text{б) } P = \frac{BP}{C_{TP}} \times 100\%;$$

$$\text{в) } P = \frac{BP}{C} \times 100\%;$$

$$\text{г) } P = \frac{BP}{A} \times 100\%.$$

10. Загальний рівень рентабельності підприємства розраховується за наступною формулою:

$$\text{а) } P = \frac{BP}{OF} \times 100\%;$$

$$\text{б) } P = \frac{BP}{C_{TP}} \times 100\%;$$

$$\text{в) } P = \frac{BP}{C} \times 100\%;$$

$$\text{г) } P = \frac{BP}{A} \times 100\%.$$

ТЕМА 10. АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

10.1 Особливості діяльності будівельного підприємства на підрядному ринку

10.2 Аналіз та оцінка конкурентоспроможності будівельних підприємств

10.3 Загальні питання аналізу фінансового стану підприємства

10.4 Аналіз діяльності підприємства методом фінансових коефіцієнтів

10.1 Особливості діяльності будівельного підприємства на підрядному ринку

У міжнародній практиці будівництва вибір проєктувальників, підрядників, постачальників технологічного обладнання зазвичай здійснюється на конкурсній основі шляхом проведення торгів. Вони є кращим механізмом для створення конкурентного середовища, що дозволяє демонополізувати ринок будівельних послуг.

Торги по порівнянні з прямими двосторонніми договорами створюють умови конкуренції між підрядними будівельними та проєктними фірмами, постачальниками і дозволяють замовнику вибрати найбільш вигідні пропозиції з точки зору як ціни, так і інших комерційних і технічних умов.

Конкуренція при розміщенні замовлень йде на кожній фазі життєвого циклу проєкту. Це здійснюється у вигляді конкурсів, підрядних торгів. Замовник робіт при торгах прагне забезпечити кращі умови по цінам, якості робіт і термінами їх виконання.

Підрядні торги можуть проводитися при:

- будівництві будівель, споруд, підприємств;
- виконанні проєктно-вишукувальних, монтажних, пуско-налагоджувальних та інших видів робіт;
- виборі постачальника матеріалів, конструкцій, обладнання;
- управлінні проєктом, інжинірингу, консультуванні, контролі і нагляді;

– інших технічних і організаційних роботах і послугах або їх обґрунтованих поєднаннях.

Підрядні торги – конкурсна форма розміщення замовлень в інвестиційно-будівельній діяльності на всіх фазах здійснення проєкту з метою вибору кращої пропозиції для виконання робіт і надання послуг.

Торги – практично єдиний спосіб вибору виконавців будівельних робіт на конкурсній основі, які матеріально гарантували б точне виконання своїх зобов'язань.

Організацію і проведення підрядних торгів (конкурсів) можна розглядати як якийсь проєкт, метою якого є вибір кращої пропозиції для успішного виконання робіт, надання послуг (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Механізм реалізації підрядних торгів

Етапи торгів	Процедура торгів
Початковий етап	Ініціація торгів Призначення організатора торгів Визначення об'єкта і предмета торгів Оголошення торгів
Етап розробки проєкту торгів: підготовка і проведення торгів	Формування тендерного комітету Проведення попередньої кваліфікації Розробка тендерної документації Розрахунок кошторисів інвестора і оферента Підготовка оферти і пропозицій Зустрічі і переговори Відвідування місця будівництва Перевірка документів Внесення передплати
Етап виконання проєкту торгів: проведення торгів	Затвердження регламенту і критеріїв оцінки Процедура розкриття оферт Оцінка пропозицій та їх аналіз Обґрунтування тендерного комітету Вибір генпідрядника Вибір субпідрядника Контроль і перевірка документів
Етап завершення: висновок контрактів	Підготовка контракту Укладення контрактів і субконтрактів Контроль документів, процедур, аналіз і банк даних

Представленим етапам здійснення проєкту торгів відповідає процедура і послідовність виконання тих чи інших робіт учасниками торгів.

Склад і обсяг фаз носять загальний характер і можуть бути змінені і доповнені в кожному конкретному випадку. На кожному кроці проєкту торгів учасники торгів виступають в рамках своїх прав, функцій і відповідальності.

Існує низка методичних вказівок, розроблено нормативи і способи (методи) досягнення відповідності вимогам нормативних документів, які застосовуються на кожному з етапів здійснення проєкту торгів, а сам процес проведення підрядних торгів повинен розглядатися як етап життєвого циклу реалізації інвестиційного проєкту.

До оголошення про торги організатор торгів, реалізуючи умови замовника, вирішує питання про вид торгів: відкриті торги або закриті, з попередньою кваліфікацією або без неї.

При *закритих торгах* замовник для участі в торгах запрошує кілька вже відомих йому фірм. При *відкритих торгах* замовник шляхом оголошення у відкритій пресі запрошує всіх бажаючих взяти участь у торгах. Оголошення про торги, публікується у пресі, складається в довільній формі. У відкритих торгах можуть взяти участь всі бажаючі іноземні та місцеві фірми. Повідомлення про проведення *попередньої кваліфікації* обов'язково повинне міститися в оголошенні про торги. При проведенні закритих торгів повідомлення про проведення попередньої кваліфікації міститься в запрошенні.

Залежно від об'єкта і предмета торгів замовник (або організатор торгів) самостійно формує тендерний комітет, залучаючи власних фахівців, представників науково-дослідних, проєктних, інженерно-консультаційних та інших організацій, окремих консультантів і експертів на підставі укладених з ними договорів відповідно до чинного законодавством.

Тендерний комітет спільно з організатором торгів і замовником несуть повну відповідальність за правильність підготовки, проведення та об'єктивність результатів торгів, дотримання законів та інших нормативних актів, міжнародних угод.

У разі прийняття замовником рішення про проведення торгів з попередньою кваліфікацією претендентів проводиться процедура за визначенням технічних, економічних, організаційних та інших потенційних можливостей претендента для виконання акредитації на торги підряду. Попередня кваліфікація забезпечує певні гарантії відбору можливих претендентів.

Після цього тендерним комітетом розробляється тендерна документація (тендер). Зазвичай зміст тендерної документації (тендеру) поділяють на дві частини:

1) загальну (загальні умови торгів), яка нерідко аналогічна для багатьох видів об'єктів, що будуються в країні;

2) спеціальну, яка містить необхідні відомості про даному конкретному об'єкту (докладні техніко-економічні характеристики); до цієї частини у разі потреби можуть додаватися (крім специфікацій) креслення та інша документація.

При успішному проходженні попередньої кваліфікації підрядники представляють на торги оферту, конкурс між підрядниками загострюється і на наступному етапі торгів відбираються найбільш сильні з них, у тому числі за рахунок обґрунтування раціональної для замовника і підрядника вартості робіт.

На заключному етапі торгів (виявлення переможця та підписання контракту) визначається остаточна договірна ціна підрядних робіт. І хоча у складі показників оферти ціна не завжди є найбільш вагомим критерієм при оцінці потенційних можливостей претендента, тим не менше вона займає одне з провідних місць, а її визначення являє собою найскладнішу, трудомістку і відповідальну задачу.

Загальні умови укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві визначають порядок укладення та виконання договорів підряду на проведення робіт з нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будівель, споруд, технічного переоснащення підприємств (далі – будівництво об'єктів), а також окремих комплексів чи видів робіт, пов'язаних з будівництвом об'єктів.

Закон України «Про публічні закупівлі» встановлює та регулює основи закупівлі товарів, виконання робіт чи надання

послуг, що потребують територіальні громади, державні підприємства або органи управління через систему публічних закупівель Prozorro. Всі центральні органи управління, а також суб'єкти окремих сфер діяльності згідно з Законом, з 1 квітня 2016 року здійснюють закупівлі тільки через систему електронних торгів на авторизованих майданчиках. Ця норма стала обов'язковою для усіх державних замовників, незалежно від сфери господарювання і обсягу закупівель.

Електронна система публічних закупівель Prozorro це онлайн-платформа, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість поставити це державі.

В Prozorro торги проходять в режимі онлайн. Оголошення про закупівлю розміщується державним замовником і містить такий перелік:

- 1) предмет закупівлі (назва);
- 2) ціна;
- 3) вимоги

Підприємець дізнається про початок торгів безпосередньо на сайті, або з інформаційної розсилки на мобільний телефон чи e-mail. В тому разі, якщо оголошення зацікавило, потрібно увійти в особистий кабінет та подати свою пропозицію. Після закінчення аукціону система розкриває ціни, залишаючи заявників анонімними. Програма – це зворотній аукціон, тобто, аукціон на пониження ціни (редукціон).

Аукціон відбувається в 3 кроки. Кожен з учасників в процесі аукціону може знизити свою початкову пропозицію. Система визначає учасника, який пропонує найнижчу ціну і відкриває інформацію по усім учасникам після завершення торгів. Підприємець, чия пропозиція була визначена найнижчою, має пройти кваліфікацію і підтвердити документально, що його товар або роботи чи послуги відповідають вимогам, які висунув замовник в тендерній документації.

Визначення найнижчої пропозиції відбувається за умовами, які замовник позначив в оголошенні про проведення аукціону: мінімальний крок пониження ціни, спосіб визначення мінімального

кроку – це може бути процентний відсоток, грошові одиниці або математична формула.

Усі закупівлі в категорії «Будівництво» в Prozorro станом на I квартал 2021 року представлено напрямами:

- продукти переробки нафти та вугілля;
- конструкції та конструкційні матеріали;
- пісок, глина та камінь;
- будівельні роботи та послуги;
- коштовне та напівкоштовне каміння, абразиви;
- лаки, фарби та мастики.

Перелік видів робіт наведено в Єдиному закупівельному словнику (ДК 021:2015 (CPV)).

До складу тендерної документації за відкритими торгами відносять інформацію, наведену в Додатку А.

В основу визначення предмета закупівлі та його вартості в будівництві покладено:

- Закон України «Про публічні закупівлі»;
- ДСТУ Б.Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва», наказ Мінрегіонбуду № 293 від 05.07.2013;
- ГБН Г.1-218-182:2011 «Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та перелік робіт», затверджених наказом Державної служби автомобільних доріг України № 301 від 23.08.2011;
- ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проєктної документації на будівництво».

Методичні рекомендації з визначення вартості предмета підрядних торгів у будівництві передбачають два варіанти:

1) визначення вартості предмета підрядних торгів (C_T) за наявності передпроектної та проєктно-кошторисної документації за формулою:

$$C_T = B_K \times K_H \times K_{ПДВ}, \quad (10.1)$$

де B_K – кошторисна вартість в поточному рівні цін на період проведення підрядних торгів;

K_H – коефіцієнт інфляції до вартості предмета торгів до моменту платежу за договором;

$K_{\text{ПДВ}}$ – коефіцієнт урахування ПДВ.

2) визначення вартості предмета підрядних торгів за відсутності передпроектної та проектно-кошторисної документації відбувається за укрупненими показниками і по об'єктах-аналогах за декількома варіантами з урахуванням основного проектного рішення і термінів виконання робіт.

10.2 Аналіз та оцінка конкурентоспроможності будівельних підприємств

Сутність терміну «конкурентоспроможність підприємства» в сучасних умовах функціонування й розвитку української економіки точніше розкриває наступне визначення.

Конкурентоспроможність підприємства – це обумовлене економічними, соціальними, політичними факторами положення виробника товарів (робіт, послуг) на внутрішньому й зовнішньому ринках, що відбито через показники (індикатори), які адекватно характеризують його стан і динаміку.

Конкурентоспроможність підприємства є динамічною категорією, яка постійно змінюється під впливом чинників зовнішнього середовища та обумовлена активізацією складових його внутрішнього середовища.

В загальному випадку, систему факторів конкурентоспроможності будівельного підприємства можна представити у вигляді табл. 10.2.

Таблиця 10.2

Система факторів конкурентоспроможності будівельного підприємства

Зовнішні фактори конкурентоспроможності	Внутрішні фактори конкурентоспроможності
1	2
Політична ситуація в державі	Система та методи управління будівельним підприємством
Економічні зв'язки	Рівень технологій процесу виробництва БМР
Наявність конкурентів на підрядному ринку	Рівень організації процесу виробництва БМР

Продовження табл. 10.2

1	2
Розміщення виробничих сил	Система довгострокового планування
Наявність сировинних ресурсів та їх наближення до баз виробництва БМР	Орієнтація на маркетингову концепцію
Загальний рівень будівельної техніки та технологій	Інноваційний характер виробництва
Система управління будівельним комплексом країни	Ступінь задоволення потреб конкретного споживача
	Ступінь задоволення народногосподарських потреб
Експлуатаційний стан житлового фонду країни	Якість розробки з точки зору оптимальності експлуатаційних показників об'єктів будівництва
Система будівельних відомчих норм та нормативів	
Законодавча база	

Конкурентні переваги будівельного підприємства, за джерелами їх виникнення, можна поділити на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні конкурентні переваги – це характеристики внутрішніх аспектів діяльності підприємства (рівень витрат, продуктивність праці, організація процесів, система менеджменту тощо), які перевищують аналогічні характеристики пріоритетних конкурентів.

Зовнішні конкурентні переваги – це ті, які базуються на спроможності підприємства створити більш значимі цінності для споживачів його продукції, що створює можливості більш повного задоволення їхніх потреб, зменшення витрат чи підвищення ефективності їхньої діяльності.

Конкурентоспроможність будівельного підприємства – це його здатність здійснювати цілеспрямовану діяльність щодо задоволення потреб фізичних і юридичних осіб, суспільства й держави в цілому шляхом будівництва, реконструкції та забезпечення належного експлуатаційного стану будівельних об'єктів й вирішення відповідних стратегічних завдань за умов ефективного їх функціонування на підрядному ринку.

Оцінка такої конкурентоспроможності передбачає реалізацію комплексного підходу до вирішення проблем організації та провадження БМР, який не тільки охоплює всі стадії будівельного виробництва, але й пов'язаний з тендерною діяльністю. Формування конкурентоспроможності будівельних підприємств безпосередньо пов'язано з величиною капітальних витрат, а також з розміром основних виробничих фондів таких підприємств.

Конкуренція між суб'єктами будівельного ринку проявляється у вигляді конкурування підрядників за одержання замовлень на найбільш вигідних умовах з метою забезпечення максимізації прибутку як основи власного стійкого розвитку, а також найбільш повного задоволення потреб інвесторів, замовників і забудовників у професійних послугах та якісно виконаних роботах. Під час проведення підрядних торгів така конкуренція може проявлятися за проєктування будівельного об'єкту, отримання можливості здійснення робіт і послуг, пов'язаних з їх ефективним і якісним утриманням й експлуатацією, поставку й виробництво матеріалів, робіт і послуг на будівництво і реконструкцію об'єктів будівництва та їх елементів тощо. Запорукою формування ефективної конкурентної стратегії будівельних підприємств є більш оптимальне сполучення обмежених матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у порівнянні з конкурентами-підрядчиками відповідної організаційно-правової форми діяльності у сфері малого, середнього й великого будівельного бізнесу.

Участь підприємств у тендерних торгах посилює необхідність забезпечення їх конкурентних переваг на основі цінового фактору, а також поєднання мінімальної тривалості будівництва з відповідною якістю робіт. Саме тому керівництво таких організацій все частіше відмовляється від здобутого протягом всього періоду існування будівельної галузі незалежної України досвіду управління й спрямовує свою увагу на використання сучасних підходів та методів оцінки конкурентоспроможності. Аналіз й виявлення резервів підвищення конкурентоспроможності є однією з головних цілей функціонування будівельного підприємства на підрядному ринку.

Підтримання конкурентних позицій в будівельній галузі передбачає впровадження і широке використання принципів,

підходів, методів і засобів сучасного маркетингу. Організація маркетингу будівельного підприємства має низку особливостей, що визначаються специфікою його діяльності.

В загальному випадку, методика оцінки конкурентоспроможності будівельних організацій повинна враховувати фактори зовнішнього впливу й спиратися на сучасні розробки даної сфери виробничої діяльності.

Виділяють такі шість груп методів визначення та оцінки конкурентоспроможності:

- методи на основі аналізу порівняльних переваг;
- методи на основі теорії якості товару;
- методи на основі теорії рівноваги підприємства та галузі;
- методи на основі теорії ефективної конкуренції;
- матричні методи оцінки конкурентоспроможності;
- інтегральні методи оцінки конкурентоспроможності.

Спрощено загальну оцінку конкурентоспроможності підрядного будівельного підприємства можна надати у вигляді розрахунку коефіцієнту конкурентоспроможності, обумовленого кількістю виграних тендерів стосовно загальної кількості конкурентних випадків (тендерів, у яких бере участь підприємство) у кожному сегменті будівельного ринку за певний період:

$$K_{k_i} = \frac{R_j}{N_j}, \quad (10.2)$$

де K_{k_i} – коефіцієнт конкурентоспроможності i -го підприємства;

R_j – кількість тендерів, виграних i -м підприємством;

N_j – кількість тендерів, у яких брало участь i -те підприємство.

Рівень конкурентоспроможності підприємства відповідно до методів, що базуються на теорії ефективної конкуренції з використанням зовнішньої доступної інформації, доцільно оцінювати за допомогою таксономічного аналізу, тобто комплексного дослідження показників кожного підприємства-конкурента, їх порівняння й визначення наближення значення показників до еталонної крапки:

$$L_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n KB_i \cdot (Z_{ij} - Z_{0i})^2}, \quad (10.3)$$

де L_j – таксономічна відстань від еталонної крапки;

KB_i – коефіцієнт вагомості i -го показника;

Z_{ij} – стандартизоване значення i -го показника для j -го підприємства;

Z_{0j} – еталонне значення i -го показника.

Чим меншою є таксономічна відстань від еталонної крапки, тим вищий рівень конкурентоспроможності підприємства. Оцінку конкурентоспроможності підприємства дорожньої галузі пропонується здійснювати за такими напрямками, як взаємодія із замовниками (покупцями), вплив постачальників, використання науково-технічних розробок, взаємодія зі стейкхолдерами, рівень конкурентних переваг.

За іншим підходом для визначення конкурентоспроможності підприємства виділяють три групи показників:

- конкурентоспроможність товару (ступінь його відповідності конкретній потребі та витратам споживачів);

- ринкову активність (поведінка підприємства в умовах змінюваного зовнішнього середовища);

- власні можливості (наявність та ефективність використання ресурсів підприємства).

За цих умов конкурентоспроможність підприємства визначається за допомогою такої формули:

$$K_i = K_{\text{ПРi}} \times a + P_{\text{АКi}} \times b + C_{\text{В}} \times c, \quad (10.4)$$

де K_i – конкурентоспроможність підприємства;

$K_{\text{ПРi}}$ – конкурентоспроможність продукції підприємства;

$P_{\text{АКi}}$ – ринкова активність підприємства;

$C_{\text{В}}$ – власні можливості підприємства;

a, b, c – відповідно значення показника конкурентоспроможності продукції, ринкової активності та власних можливостей підприємства при оцінці його конкурентоспроможності.

На якість БМР суттєвий вплив здійснює рівень використання сучасних технологій будівельного виробництва. Тобто в подальших розрахунках доцільно використовувати показник інноваційної активності будівельного підприємства. В свою чергу, ринкова активність таких підприємств визначається їхньою участю у підрядних торгах та характеризується кількістю виграних тендерів на будівельні роботи та послуги. Власні можливості будівельного підприємства можуть встановлюватися за допомогою інструментів стратегічного аналізу (зокрема SWOT-аналізу).

Таким чином за розрахункову формулу конкурентоспроможності будівельного підприємства приймають:

$$K_i = I_{\text{ПРi}} \times a + P_{\text{ПТi}} \times b + C_B \times c, \quad (10.5)$$

де $I_{\text{ПРi}}$ – інноваційна активність будівельного підприємства;

$P_{\text{ПТi}}$ – ринкова (підрядна) активність будівельного підприємства;

C_B – власні можливості будівельного підприємства (під впливом встановлених факторів);

a, b, c – відповідно значення показника інноваційності продукції, ринкової (підрядної) активності та власних можливостей підприємства при оцінці його конкурентоспроможності.

Аналіз конкурентоспроможності підприємства за наведеною методикою дозволяє порівнювати її наявний рівень з еталонним рівнем основного конкурента в галузі ($K_i^e = 1$). Відхилення від еталонного значення дозволяє прийняти відповідні управлінські рішення щодо підвищення стану конкурентоспроможності будівельного підприємства та розробки його конкурентної стратегії.

Сформована модель оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства (10.5) в розрізі його власних можливостей і видів активності дозволяє поєднувати виробничі, фінансові, інноваційні та кадрові ресурси із зовнішнім середовищем. Крім того, така формалізована модель кількісної оцінки конкурентоспроможності є більш доступною фахівцям такого підприємства, з точки зору проведення її розрахунків.

10.3 Аналіз фінансового стану підприємства

Рівень ефективності роботи будівельного підприємства в сучасних умовах залежить від якості прийнятих управлінських рішень. Під час прийняття будь-якого управлінського рішення, яке має фінансовий характер, враховують дані фінансового аналізу. Завдяки ньому досліджують тенденції розвитку, фактори зміни результатів діяльності підприємства, а також оперативно усувають недоліки у діяльності підприємства.

Фінансовий стан підприємства – це результат взаємодії всіх елементів фінансових відносин, що визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників та індикаторів, які відображають наявність, розміщення і використання економічних ресурсів суб'єкта господарювання.

Характеризуючи фінансовий стан, здебільшого спираються на індикативну основу, яка встановлює ефективність взаємодії внутрішніх чинників (наявних економічних ресурсів), хоча у сучасному ринковому середовищі зовнішні фактори можуть спричинювати істотний (інколи визначальний) вплив на фінансово-економічну позицію підприємства.

Фінансовий стан будівельного підприємства характеризується його забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю.

Метою оцінки фінансового стану підприємства є розробка і реалізація заходів, спрямованих його зміцнення, нарощення потенціалу та розширення можливостей підприємства здійснювати господарську діяльність на основі підвищення рівня прибутковості.

Оцінка фінансового стану дозволяє встановити й охарактеризувати:

- ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому, а також ефективність використання фінансових ресурсів зокрема;
- рівень кредитоспроможності підприємства як позичальника фінансових ресурсів для здійснення господарської діяльності;

– рівень підприємницького ризику щодо можливості погашення зобов'язань, здатність до нарощування активів, залучення інвестицій;

– основні пріоритети якісного планування, прогнозування, бюджетування;

– політику розподілу і використання прибутку для потреб суб'єкта господарювання;

– причини відповідних змін, а також тенденції і пріоритетні напрями розвитку підприємства за показниками його фінансового стану.

Основні методи оцінювання фінансового стану підприємства наведено в табл. 10.3. Фінансовий стан підприємства характеризується сукупністю показників, які відображують процес формування та використання його фінансових ресурсів. В ринковій економіці фінансовий стан підприємства по суті справи відображає кінцеві результати його діяльності.

Таблиця 10.3

Характеристика основних методів оцінки фінансового стану

Методи	Характеристика
1	2
Метод фінансових коефіцієнтів	Передбачає розрахунок певних показників, що характеризують фінансову стійкість, платоспроможність і ліквідність, рентабельність (прибутковість) діяльності, майновий стан та ділову активність. Склад і алгоритм розрахунку коефіцієнтів досить різноманітний і залежить від обраної методики, що затверджена нормативними документами або упорядкована певними науковцями.
Оцінка фінансового стану з використанням абсолютних показників	Використовується для оцінювання рівня фінансової стійкості з погляду прибутковості підприємства. Використовують при цьому маржинальний аналіз.
Рейтингова оцінка	Класифікує підприємства за окремими ознаками, враховуючи при цьому фактичний рівень та рейтинг показників фінансового стану. Перевагою рейтингової оцінки є можливість чіткого ранжування цілого ряду підприємств за обраними ознаками.

1	2
Бальна оцінка (спектр бальна оцінка)	Така оцінка дає змогу порівнювати отримані дані за фінансовими показниками з їх нормативними величинами і при цьому отримувати узагальнюючий показник, який виражається в бальній шкалі. Спектр бальна оцінка – це розподіл цих значень за певними секторами віддаленості від оптимального.
Матрична оцінка	Базою матричної оцінки є побудова матриці сукупності фінансових показників, яка перетворюється на матрицю стандартизованих коефіцієнтів. Це дає змогу проводити порівняння рейтингової оцінки за цими показниками. Також може бути використана під час створення матричних балансів і балансів грошових надходжень.
Інтегральна оцінка	Інтегральна оцінка демонструє результат проведення оцінювання з визначенням при цьому інтегрального показника. Інтегральний показник характеризує конкретні складові та фінансовий стан будь-якого підприємства незалежно від форми власності в загальному.
Дискримінантні моделі	Дозволяють визначити вірогідність настання банкрутства на основі розробки (або використання) інтегральної моделі аналізу фінансового стану підприємства. Виділяють однофакторні (коефіцієнт Бівера, Вайбеля) та багатофакторні (модель Альтмана, Ліса, Таффлера, Спрінгейта, Терещенко, Савицької тощо) моделі.

Фінансовий стан може бути стійким, нестійким і кризовим. Визначити тип фінансового стану можна за допомогою фінансового аналізу діяльності підприємства, який включає велику кількість різних видів оцінок результатів їх діяльності. Його оптимізація та обсяги залежать, перш за все, від поставленої мети. Фінансовий аналіз є одним з методів спостереження за пристосуванням підприємств до змін умов ринку. Це засіб накопичення, трансформації й використання інформації фінансового характеру.

Мета фінансового аналізу – визначення доходності фірми для порівняння її з аналогічними показниками інших підприємств чи оцінка підприємства з точки зору його ринкової вартості.

Фінансова інформація являє собою набір даних (в систематизованій певним чином формі) про склад:

– господарчих ресурсів, зобов'язань і фінансових джерел фірми;

- рівня прибутку й витрат, які дозволяють судити про очікувані доходи та пов'язані з ними ризики;
- оборотів фірми та якості її активів;
- об'єму та якості потоків грошових коштів.

Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, які складені на основі даних фінансового обліку з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан у вигляді, який зручний і зрозумілий для прийняття цими користувачами певних ділових рішень.

Інформація для оцінки фінансового стану міститься у відповідних формах фінансової звітності:

1. Форма 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан).
2. Форма 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід).
3. Форма 3 «Звіт про рух грошових коштів».
4. Форма 4 «Звіт про власний капітал».
5. Примітки до річної фінансової звітності.

В цілому порядок оцінки фінансового стану підприємства може бути представлений такими чином.

1) визначення мети проведення оцінки фінансового стану підприємства, оскільки від неї буде залежати подальший вибір підходів щодо її здійснення;

2) збір інформації і вибір напрямів оцінки й конкретних показників, які дозволять охарактеризувати фінансовий стан підприємства або його складові відповідно до поставленої мети;

3) розрахунок показників та їх порівняння з нормативними значеннями;

4) ретельне вивчення основних причин змін тих чи інших показників та характеристика їх досягнутого рівня;

5) виявлення резервів та обґрунтування заходів щодо зміцнення фінансового стану підприємства.

Основу фінансового аналізу, як і фінансового менеджменту в цілому, складає аналіз фінансових звітів. **Головна мета аналізу фінансових звітів** – своєчасно виявляти й усувати недоліки в фінансовій діяльності та знаходити резерви поліпшення фінансового стану підприємства та його платоспроможності. Аналіз фінансових звітів допомагає також вивчити ліквідність,

платоспроможність, фінансову стійкість, кредитоспроможність будівельного підприємства.

За допомогою аналізу фінансових звітів проводять:

- попередню (загальну) оцінку фінансового стану підприємства та змін його фінансових показників за звітний період;
- аналіз платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- аналіз кредитоспроможності підприємства та ліквідності його балансу;
- аналіз фінансових результатів підприємства;
- аналіз обертання оборотних активів;
- оцінка потенційного банкрутства;
- аналіз доходності (рентабельності);
- аналіз використання капіталу;
- аналіз рівня самофінансування;
- аналіз валютної самоокупності.

До прийомів аналізу відносять: 1) горизонтальний (часовий) аналіз; 2) вертикальний (структурний) аналіз; 3) трендовий аналіз; 4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів); 5) порівняльний аналіз; 6) факторний аналіз.

Для аналізу фінансових звітів використовують комплекс показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства. Показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути такими, щоб усі ті, хто пов'язаний із підприємством економічними відносинами, могли одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні, а отже, прийняти рішення про економічну доцільність встановлення таких відносин з підприємством.

10.4 Аналіз діяльності підприємства методом фінансових коефіцієнтів

Найбільш розповсюдженим з наведених вище видів є аналіз фінансового стану будівельного підприємства з використанням фінансових коефіцієнтів, оскільки вони дають високу точність результату за умови їх правильної інтерпретації.

Метод фінансових коефіцієнтів (коефіцієнтний аналіз) дає можливість встановити співвідношення між окремими позиціями звіту або окремих форм звітності. Основна мета використання фінансових коефіцієнтів – виявлення напрямки подальшого розвитку підприємства. Для цього застосовують три методи: приблизних експертних оцінок, порівняння з результатами минулих років, зіставлення підсумків діяльності з показниками роботи інших підприємств будівельної галузі.

Оцінку діяльності підприємства та його фінансового стану можна провести на основі використання п'яти груп коефіцієнтів (рис. 10.1).

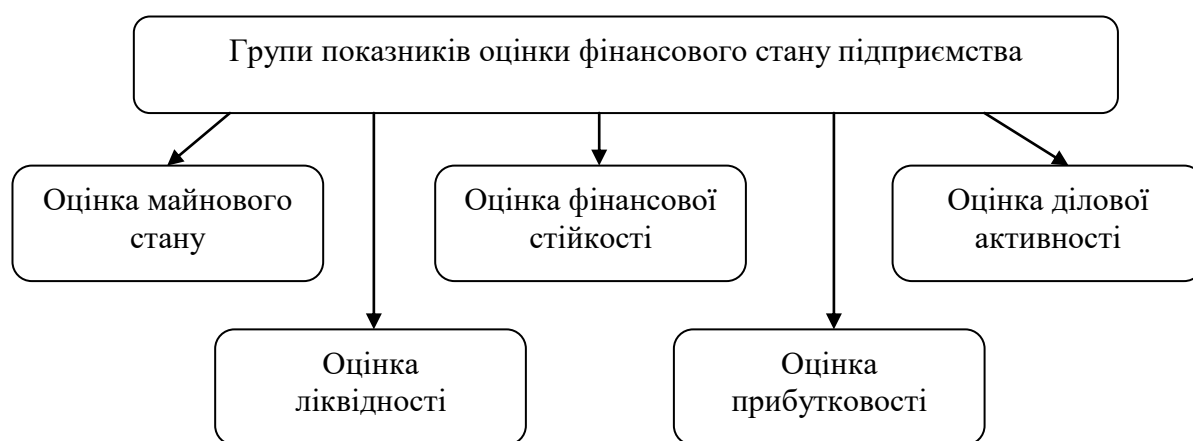

Рис. 10.1. Групи показників коефіцієнтного аналізу

Майновий стан – це одна з характеристик фінансового стану підприємства, за допомогою якої оцінюється склад, структура та динаміка майна і джерел формування капіталу. Аналіз майнового стану може проводитися на основі використання Форми 1 «Баланс» як без зміни (об'єднання) статей, так і шляхом побудови скороченого аналітичного балансу. Останній утворюється об'єднанням в окремі групи однорідних за економічним змістом статей балансу і доповненням його відповідними показниками, що характеризують зміни у майновому стані підприємства (на основі використання прийомів горизонтального і вертикального аналізу).

Один з варіантів побудови скороченого аналітичного балансу представлений у табл. 10.4.

Таблиця 10.4

Скорочений аналітичний баланс

АКТИВ		ПАСИВ	
Структура активів	Рядки за Формою 1	Структура пасивів	Рядки за Формою 1
Майно (активи) – всього	1300	Джерела фінансування – всього	1900
1. Необоротні активи	1095	1. Власний капітал	1495
в т.ч. основні засоби	1010	1.1. Зареєстрований капітал	1400
2. Оборотні активи	1195	1.2. Нерозподілений прибуток	1420
2.1. Оборотні виробничі фонди, в т.ч.	1100+1110	2. Довгострокові зобов'язання та забезпечення	1500
– запаси	1100	2.1. Довгострокові кредити банків	1510
– поточні біологічні активи	1110	2.2. Інші довгострокові зобов'язання	1515
2.2. Фонди обігу, в т.ч.	1125÷1190	3. Поточні зобов'язання і забезпечення	
– дебіторська заборгованість	1125÷1155	3.1. Короткострокові кредити банків	1100
– грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	1160+1165	3.2. Поточна кредиторська заборгованість	1610+1630
– інші оборотні активи	1190	3.3. Інші поточні зобов'язання	1690

Основні показники майнового стану підприємства представлені в табл. 10.5.

Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування і свідчить про його плато- і кредитоспроможність.

Аналізуючи фінансову стійкість необхідно розрахувати комплекс відносних показників (табл. 10.6). Найбільш значущим з показників фінансової стійкості є коефіцієнт автономії, який показує частку власного капіталу підприємства у загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вищим є значення цього показника, тим вищим є рівень фінансової стійкості підприємства і тим воно є більш незалежним від зовнішніх джерел фінансування. Мінімальне (нормативне) значення цього коефіцієнта 0,5.

Таблиця 10.5

Показники майнового стану підприємства

Показник	Розрахунок	Зміст
Сума господарських коштів, що є у розпорядженні підприємства	Підсумок балансу / Ф.1 р. 1300	Дає загальну вартісну оцінку активів, які перебувають на балансі підприємства. Зростання цього показника свідчить про збільшення майнового потенціалу підприємства.
Коефіцієнт зносу основних засобів	Відношення зносу основних засобів до їх первісної вартості / (Ф.1. р.1012 / Ф.1 р.1011)	Характеризує частку зношених основних засобів у загальній їх вартості. Позитивним є зменшення значення показника.
Коефіцієнт придатності основних засобів	Відношення залишкової вартості основних засобів до їх первісної вартості / (Ф.1 р.1010 / Ф.1 р.1011)	Показує, яка частина основних фондів придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності.
Коефіцієнт оновлення	Відношення первісної вартості основних засобів, що надійшли за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на кінець звітного періоду / (Ф.5 р.260 (гр.5) / Ф.1 р.1011 (к. р.))	Показує, яку частину від наявних на кінець звітного періоду становлять нові основні засоби.
Коефіцієнт вибуття	Відношення первісної вартості основних засобів, що вибули за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на початок звітного періоду / (Ф.5 р.260 (гр.8) / Ф.1 р.1011 (п. р.))	Показує, яка частина основних засобів вибула за звітний період.
Частка основних засобів в активах	Відношення залишкової вартості основних засобів до загальної суми активів / (Ф.1 р. 1010 / Ф.1 р. 1300)	Динаміка зменшення показника протягом певного періоду є позитивною в умовах стабільного або зростаючого обсягу виробництва.
Коефіцієнт мобільності активів	Співвідношення оборотних та необоротних активів підприємства / (Ф.1 р. 1195 / Ф.1 р. 1095)	Характеризує рівень мобільності активів підприємства, його підвищення є позитивним фактором.

Показники фінансової стійкості підприємств

Показник	Розрахунок	Зміст
Коефіцієнт автономії	Відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу / (Ф.1 р.1495 / Ф.1 р.1900)	Показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність нормативне значення $> 0,5$.
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	Відношення власного капіталу до позикових і залучених джерел / (Ф.1 р.1495 / (р.1595+р.1695+р.1700))	Показує, скільки одиниць власних коштів припадає на кожну одиницю позикових і залучених нормативне значення > 1 .
Коефіцієнт фінансової стійкості	Відношення суми власного капіталу і довгострокових зобов'язань до підсумку балансу / (Ф.1 (р.1495+р.1595) / Ф.1 р.1900)	Показує, яку частку активів підприємство здатне фінансувати за рахунок власного капіталу і капіталу, залученого на довгостроковій основі і свідчить про його здатність залишатися платоспроможним в довгостроковій перспективі.
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Відношення власного оборотного капіталу підприємства до власних джерел фінансування / (Ф.1 (р.1195 – р.1695) / Ф.1 р.1495)	Показує, яка частина власного оборотного капіталу перебуває в обороті, тобто у тій формі, яка дає змогу вільно маневрувати цими коштами, а яка капіталізована.
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	Відношення власного оборотного капіталу підприємства до оборотних активів / (Ф.1 (р.1195 – р.1695) / Ф.1 р.1195)	Показує рівень фінансування оборотних активів за рахунок довгострокових джерел фінансових ресурсів.

Істотне значення також має коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами, який є індикатором здатності підприємства фінансувати оборотні активи за рахунок власних фінансових ресурсів. Високе значення свідчить про фінансову стійкість підприємства і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування.

Для оцінювання ступеня **ліквідності підприємства** використовують різні відносні показники ліквідності, що різняться

набором ліквідних засобів, які використовують для покриття короткотермінових зобов'язань.

Залежно від того, які види оборотних активів приймаються у розрахунок, виокремлюють різні показники ліквідності (табл. 10.7). Найчастіше при оцінці ліквідності використовують коефіцієнт абсолютної, швидкої та загальної ліквідності (коефіцієнт покриття).

Таблиця 10.7

Показники ліквідності підприємства

Показник	Розрахунок	Зміст
Коефіцієнт покриття	Відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства / (Ф.1 р.1195 / Ф.1 р.1695)	Показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань. Нормативне значення >1,5-2,5.
Коефіцієнт швидкої ліквідності	Відношення найбільш ліквідних оборотних активів (грошових засобів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості) до поточних зобов'язань підприємства / (Ф.1 (р.1195 – р.1100 – р.1110) / Ф.1 р.1695)	Характеризує платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами. Нормативне значення >0,6-0,8.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Відношення грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань / (Ф.1 (р.1160 + р.1165) / Ф.1 р.1695)	Показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно. Нормативне значення >0,2-0,35.
Рентабельність капіталу	Відношення чистого прибутку до середньорічної вартості капіталу / (Ф.2 р.2350 або р.2355 / ((Ф.1 р.1300 (гр.3) + р.1300 (гр.4)) / 2))	Свідчить про ефективність використання всього майна підприємства.

Прибутковість підприємства безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку та показує ефективність діяльності підприємств різних форм господарювання. Однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку, оскільки прибутковість – це відносний показник, що вимірюється в коефіцієнтах або відсотках.

Позитивним для підприємства є зростання цих показників, що надасть можливості подальшого його успішного розвитку (табл. 10.8).

Таблиця 10.8

Показники прибутковості підприємств

Показник	Розрахунок	Зміст
Рентабельність власного капіталу	Відношення чистого прибутку до середньорічної вартості власного капіталу / (Ф.2 р.2350 або р.2355 / ((Ф.1 р.1495 (гр.3) + р.1495 (гр.4)) / 2))	Показує ефективність використання власного капіталу.
Рентабельність реалізованої продукції	Відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції / (Ф.2 р.2090 або р.2095 / Ф.2 р.2050)	Показує ефективність виробництва і реалізації продукції підприємства.
Рентабельність продажу	Відношення чистого прибутку до чистої виручки від реалізації / (Ф.2 р.2350 або р.2355 / Ф.2 р.2000)	Показник, який показує, скільки прибутку припадає на одиницю реалізованої продукції.
Рентабельність господарської діяльності	Відношення чистого прибутку до витрат господарської діяльності / (Ф.2 р.2350 або р.2355 / Ф.2 р.(2050+2130+2150+2180+ +2250+2255+2270+2300))	Характеризує ефективність здійснення господарської діяльності підприємства.

Ділова активність характеризує усю сукупність зусиль підприємства щодо просування на ринках продукції, праці, капіталу.

Оцінку ділової активності здійснюють за двома напрямками:

1) ступінь виконання плану за основними показниками, забезпечення заданих темпів їх зростання;

2) рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

Найбільш істотно відбивають рівень ділової активності підприємства показники оборотності, що показують скільки отримано чистої виручки на одиницю фінансових ресурсів або активів.

Нормативних значень для показників ділової активності не встановлено (табл. 10.9). Загально прийнятим є постулат: чим меншими є строки обертання окремих видів активів, тим швидше вивільняються кошти і розширюються можливості підприємства щодо їх подальшого використання.

Показники ділової активності підприємств

Показник	Розрахунок	Зміст
1	2	3
Коефіцієнт оборотності активів	Відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної вартості активів / $(\Phi.2 \text{ р.2000} / ((\Phi.1 \text{ р.1300 (гр.3)} + \text{р.1300 (гр.4)}) / 2))$	Характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних у нього ресурсів незалежно від джерел їх залучення.
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Відношення чистої виручки від реалізації до середньорічного розміру дебіторської заборгованості / $(\Phi.2 \text{ р.2000} / ((\Phi.1 (\text{р.1125} \div \text{р.1155}) \text{ гр.3} + \Phi.1 (\text{р.1120} \div \text{р.1155}) \text{ гр.4}) / 2))$	Показує, скільки разів за рік обернулися кошти, вкладені в розрахунки, тобто скільки разів ця заборгованість утворюється та погашається протягом року.
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості / $(\Phi.2 \text{ р.2050} / ((\Phi.1 (\text{р.1610} \div \text{р.1650}) \text{ гр.3} + \Phi.1 (\text{р.1610} \div \text{р.1650}) \text{ гр.4}) / 2))$	Показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.
Строк погашення дебіторської заборгованості	Відношення тривалості звітного періоду (360 днів) до коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості	Показує середній період погашення дебіторської заборгованостей.
Строк погашення кредиторської заборгованості	Відношення тривалості звітного періоду (360 днів) до коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості	Показує середній період погашення кредиторської заборгованостей.
Коефіцієнт оборотності запасів	Відношення чистої виручки від реалізації до середньорічного розміру запасів / $(\Phi.2 \text{ р.2000} / ((\Phi.1 \text{ р.1100 (гр.3)} + \text{р.1100 (гр.4)}) / 2))$	Показує, як часто обертаються запаси для забезпечення поточного обсягу продажу.
Фондовіддача	Відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної вартості основних засобів / $(\Phi.2 \text{ р.2000} / ((\Phi.1 \text{ р.1010 (гр.3)} + \text{р.1010 (гр.4)}) / 2))$	Характеризує ефективність використання основних засобів і показує скільки отримано виручки на одиницю вкладених основних засобів.

1	2	3
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства / $(\Phi.2 \text{ р.2000} / ((\Phi.1 \text{ р.1495 (гр.3)} + \text{р.1495 (гр.4)}) / 2))$	Показує ефективність використання власного капіталу підприємства.

При відсутності нормативних значень строків погашення дебіторської та кредиторської заборгованості бажано, щоб ці періоди приблизно дорівнювали одне одному, що свідчитиме про рівновагу у формуванні грошових потоків підприємства.

Питання до самостійного розгляду

1. Сутність аналізу фінансового стану підприємства.
2. Об'єкти аналізу фінансового стану підприємства.
3. Об'єкти та суб'єкти підрядного будівельного ринку.
4. Які завдання стоять перед аналізом фінансового стану підприємства?
5. Основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства.
6. Групи показників коефіцієнтного аналізу.

Рекомендовані теми аналітичних робіт

1. Типи контрактів за ціною будівництва.
2. Напрями та методи аналізу виробництва та реалізації БМР.
3. Сучасні тенденції розвитку будівельного ринку України.
4. Комерційна складова конкурентоспроможності будівельного підприємства.
5. Прийоми фінансового аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства.
6. Собівартість БМР та її роль у забезпеченні фінансової стабільності підприємства.
7. Напрями збереження фінансової стійкості будівельного підприємства в умовах кризи.
8. Маркетинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності будівельного підприємства.

Практичне завдання

Задача 1

Використовуючи вихідні дані наведені в табл. 10.10 необхідно провести аналіз структури доходів і витрат.

Таблиця 10.10

Аналіз доходів і витрат господарської діяльності підприємства

№ з/п	Показник	Од. вимір.	2020	2021		Відхилення (+/-)		Темп росту, %
			Факт	План	Факт	План 2021	Факт 2020	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Дохід (виторг від БМР)	тис. грн	18000	19200	19500			
2	ПДВ	тис. грн						
3	Акцизний збір	тис. грн	350	200	400			
4	Інші відрахування з доходу	тис. грн	20	35	40			
5	Собівартість БМР	тис. грн	9800	10000	9200			
6	Адміністративн і витрати	тис. грн	15	12	17			
7	Витрати на збут	тис. грн	25	20	18			
8	Інші операційні витрати	тис. грн	5	7	6			
9	Фінансові витрати	тис. грн	120	115	118			
10	Доходи від участі в капіталі	тис. грн	15	18	18			
11	Надзвичайний прибуток	тис. грн	12	-	18			
12	Чистий дохід	тис. грн						
13	Валовий прибуток	тис. грн						
14	Фінансовий результат від операційної діяльності	тис. грн						

1	2	3	4	5	6	7	8	9
15	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн						
16	Податок на прибуток від звичайної діяльності	тис. грн						
17	Фінансовий результат від звичайної діяльності	тис. грн						
18	Податки з надзвичайного прибутку	тис. грн						
19	Чистий прибуток	тис. грн						

Задача 2

На основі наведених даних необхідно визначити коефіцієнти ліквідності, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт заборгованості.

Баланс підприємства має такий спрощений вигляд:

- залишки грошових коштів у касі – 10 тис. грн;
- ринкові цінні папери – 15 тис. грн;
- кредиторська заборгованість – 70 тис. грн;
- короткострокові кредити банку – 30 тис. грн;
- дебіторська заборгованість – 65 тис. грн;
- виробничі запаси – 80 тис. грн;
- будівлі і споруди – 250 тис. грн;
- інші короткострокові зобов'язання – 20 тис. грн;
- нематеріальні активи – 20 тис. грн;
- резервний фонд – 120 тис. грн;
- додатковий вкладений капітал – 130 тис. грн;
- інші основні засоби – 50 тис. грн;
- нерозподілений прибуток – 30 тис. грн;
- статутний капітал – 270 тис. грн;

- залишки грошових коштів на поточному рахунку – 15 тис. грн;
- інший додатковий капітал – 25 тис. грн;
- інші оборотні активи – 40 тис. грн;
- готова продукція на складі – 105 тис. грн;
- незавершене виробництво – 70 тис. грн;
- довгострокові кредити банку – 50 тис. грн..

Використовуючи розраховані коефіцієнти необхідно зробити висновки щодо фінансового стану підприємства.

Задача 3

У балансі підприємства відображені такі дані (табл. 10.11).

Таблиця 10.11

Фінансові показники діяльності підприємства, тис. грн

Стаття балансу	На початок року	На кінець року
Виробничі запаси	35	46
Готова продукція	15	20
Незавершене виробництво	12	10
Грошові кошти на розрахунковому рахунку	29	30
Короткострокові кредити банку	47	58
Кредиторська заборгованість	72	87
Заборгованість по заробітній платі	75	105
Заборгованість перед бюджетом	94	98
Дебіторська заборгованість	83	92
Інші оборотні активи	17	14

На основі приведених даних необхідно визначити коефіцієнти ліквідності та надати характеристику платоспроможності підприємства.

Задача 4

За наведеними даними необхідно заповнити табл. 10.12 та охарактеризувати стан ліквідності й платоспроможності підприємства, пояснити отримані значення показників.

Таблиця 10.12

Показники фінансового аналізу підприємства

Показники	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
Оборотні активи	2017,4	?	1068,7	2684,5
Поточні зобов'язання	?	1769,4	1705,6	?
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,66	0,61	?	0,29
Робочий капітал	?	?	?	?

Задача 5

Чи достатнім буде збільшення за рік суми грошових коштів у національній валюті, а також поточних фінансових інвестицій у 4 рази за збільшення короткострокових зобов'язань у 1,5 рази задля того, щоб коефіцієнт абсолютної ліквідності станом на кінець року становив 0,2, якщо грошові кошти підприємства станом на початок звітного року становили 30000 грн., а поточні зобов'язання були в 10 разів більші?

Питання до самоконтролю

1. Що розуміють під аналізом фінансових звітів і в чому полягає різниця між вертикальним і горизонтальним аналізом?

2. Яка роль фінансового аналізу в управлінні підприємством і підвищенні ефективності його діяльності?

3. Чи зростає роль фінансового аналізу діяльності будівельного підприємств у теперішній час, і з чим це пов'язано?

4. Якими ви бачите перспективи розвитку підрядного будівельного ринку?

5. Які завдання оцінки та аналізу конкурентоспроможності будівельного підприємства?

6. Назвіть основні методи фінансового аналізу і коротко охарактеризуйте їх.

7. Охарактеризуйте основні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства.

8. Охарактеризуйте фінансові резерви будівельного підприємства.

9. У чому ви вбачаєте різницю між конкурентоспроможністю будівельного підприємства на регіональному і національному ринках?

10. Охарактеризуйте основні етапи фінансового аналізу діяльності підприємства.

11. У чому суть систематизації факторів в коефіцієнтному аналізі господарської діяльності?

12. Назвіть основні показники аналізу ліквідності підприємства.

13. Назвіть основні показники аналізу фінансової стійкості підприємства.

14. Охарактеризуйте основні показники прибутковості підприємства.

15. Для чого використовують коефіцієнтний метод в аналізі господарської діяльності?

Комплексне контрольне завдання за темою

Частина 1

Умови виконання завдання: Дайте визначення наступним поняттям:

1. Фінансовий стан підприємства.
2. Мета фінансового аналізу.
3. Фінансова інформація.
4. Об'єкт фінансового аналізу.
5. Конкурентоспроможність будівельного підприємства.
6. Зовнішні фактори конкурентоспроможності підприємства.
7. Внутрішні конкурентні переваги.
8. Зовнішні конкурентні переваги.
9. Підрядні торги.
10. Кошторисна вартість будівництва.

Частина 2

Умови виконання завдання: Дайте короткі відповіді на питання:

1. Задачі фінансового аналізу діяльності підприємства полягають у...

2. Ліквідність підприємства визначається за критеріями...
3. Платоспроможність підприємства характеризується...
4. Прибутковість підприємства пов'язана з...
5. Майновий стан підприємства визначається...
6. Фінансова стійкість підприємства характеризується...
7. Процедура держзакупівель проводиться...
8. Показники оборотності у складі ділової активності визначають...

Частина 3

Умови виконання завдання: Чи згодні Ви з таким твердженням?

1	Конкуренція при розміщенні замовлень йде на кожній фазі життєвого циклу проєкту.	ТАК	НІ
2	У закритих торгах можуть взяти участь всі бажаючі іноземні та місцеві фірми.	ТАК	НІ
3	В Prozorro торги проходять в режимі онлайн за принципом аукціону на пониження ціни.	ТАК	НІ
4	Якість розробки з точки зору оптимальності експлуатаційних показників об'єктів будівництва є зовнішнім фактором конкурентоспроможності будівельного підприємства.	ТАК	НІ
5	Інтегральні методи є найбільш поширеними методами оцінки конкурентоспроможності підприємства.	ТАК	НІ
6	Прибутковість підприємства можна ототожнити з абсолютною сумою отриманого ним прибутку.	ТАК	НІ

Частина 4

Умови виконання завдання: Виберіть правильну відповідь:

- 1. До початкового етапу проведення підрядних торгів не відноситься:**
- а) ініціація торгів;
 - б) оголошення торгів;
 - в) формування тендерного комітету;
 - г) визначення об'єкта і предмета торгів.

2. Зміст тендерної документації поділяють на дві частини:

- а) технічну і комерційну;
- б) технічну і економічну;
- в) загальну і спеціальну;
- г) загальну і комерційну.

3. Якщо замовник для участі в торгах запрошує кілька вже відомих йому фірм, то мають місце:

- а) відкриті торги;
- б) закриті торги;
- в) закриті торги з попередньою кваліфікацією;
- г) відкриті торги з попередньою кваліфікацією.

4. До внутрішніх факторів конкурентоспроможності підприємства відносяться:

- а) наявність конкурентів на підрядному ринку;
- б) інноваційний характер виробництва;
- в) наявність сировинних ресурсів;
- г) експлуатаційний стан житлового фонду країни.

5. В загальному випадку, при визначенні та оцінці конкурентоспроможності підприємства виділяють:

- а) чотири групи методів;
- б) п'ять груп методів;
- в) шість груп методів;
- г) сім груп методів.

6. Фінансова звітність як сукупність форм звітності, складених на основі даних фінансового обліку призначена для користування:

- а) зовнішніми і внутрішніми користувачами;
- б) тільки зовнішніми користувачами;
- в) тільки внутрішніми користувачами;
- г) немає правильної відповіді.

7. Розрахунок показників, що характеризують фінансову стійкість, платоспроможність і ліквідність, рентабельність діяльності, майновий стан та ділову активність відноситься до методу:

- а) фінансових коефіцієнтів;
- б) бальної оцінки;
- в) інтегральної оцінки;
- г) рейтингової оцінки.

8. Класифікація підприємства за окремими ознаками, що враховує фактичний рівень та рейтинг показників фінансового стану, відноситься до методу:

- а) фінансових коефіцієнтів;
- б) бальної оцінки;
- в) інтегральної оцінки;
- г) рейтингової оцінки.

9. Показник, що характеризує ступінь фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, – це:

- а) ліквідність;
- б) фінансова стійкість;
- в) платоспроможність;
- г) прибутковість.

10. Показник, що відображає здатність підприємства швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань, – це:

- а) ліквідність;
- б) фінансова стійкість;
- в) платоспроможність;
- г) прибутковість.

ГЛОСАРІЙ

Акціонерні товариства – підприємства, власність яких поділена на частини, власниками яких є акціонери, які мають обмежену відповідальність у розмірі своїх внесків в статутний капітал; прибуток та контроль належать акціонерам.

Аналіз безбитковості – здійснюється з метою визначення кількості одиниць товару, необхідної для продажу, чи обсягу реалізації послуг, аби окупити всі витрати.

Амортизація – процес поступового перенесення вартості основних фондів на вартість готової продукції з метою нагромадження коштів для повного їх відновлення.

Амортизована вартість основних фондів – вартість спрацювання основних фондів.

Асортимент продукції підприємства – це сукупність різновидів продукції кожного найменування, що різняться за відповідними техніко-економічними показниками (за типорозмірами, потужністю, продуктивністю, дизайном тощо).

Валова продукція підприємства – характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт, послуг, виконаних на підприємстві за певний (плановий) період у незмінних (порівняних) цінах.

Валовий дохід – це загальна сума доходу, що отримує підприємство від всіх видів діяльності за певний проміжок часу.

Виріток – це показник рівня продуктивності праці, який характеризує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника.

Виробнича діяльність підприємства – організація та регулювання процесу виготовлення продукції.

Виробнича потужність підприємства – це максимально можливий випуск продукції підприємством за певний період часу (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі та асортименті під час повного завантаження обладнання та виробничих площ.

Виробнича програма підприємства – це система планових завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у

розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості у встановлені строки згідно угодам постачання.

Виробничі запаси – необхідні для забезпечення процесу виробництва сировиною та матеріалами.

Виробничий персонал – працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних та допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводууправління).

Витрати – це обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні.

Витрати майбутніх періодів – витрати на підготовку та освоєння нової продукції, які здійснюються в поточному році, але на собівартість продукції будуть віднесені в наступних періодах.

Вихідна виробнича потужність – потужність на кінець року, зумовлена рухом виробничих фондів протягом року.

Відрядна форма – передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за визначений період часу.

Внутрішнє середовище підприємства – повністю підконтрольне власнику та керівникам, яке включає усі види внутрішніх ланок підприємства та взаємозв'язків між ними.

Внутрішні конкурентні переваги – це характеристики внутрішніх аспектів діяльності підприємства (рівень витрат, продуктивність праці, організація процесів, система менеджменту тощо), які перевищують аналогічні характеристики пріоритетних конкурентів.

Внутрішня норма дохідності проєкту – показник, що оцінює стійкість проєкту, тобто його «запас міцності».

Внутрішня норма доходності (IRR) – процентна ставка, яка описує рентабельність інвестиції.

Вхідна виробнича потужність – потужність на початок року, яка характеризує якими виробничими можливостями володіє підприємство на початку планового року.

Господарські товариства – передбачають об'єднання капіталів двох або більше юридичних або фізичних осіб за умов спільного розподілу прибутку та контролю результатів діяльності.

Гуртові (відпускні) ціни – ціни, за якими державні та приватні підприємства розраховуються між собою або з гуртовими посередниками за великі партії товару.

Дисконтований термін окупності (DPP) – це термін, за який окупляться первинні витрати на реалізацію проєкту за рахунок доходів, дисконтованих за заданою відсотковою ставкою (нормою прибутку).

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи і особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантії та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань та функцій.

Дослідження зовнішнього середовища – ринку збуту продукції, ринку факторів виробництва, інструментів державного регулювання, конкурентів.

Дохід – виручка підприємства від реалізації продукції, робіт та послуг.

Екологічний ефект – характеризує вплив діяльності суб'єктів господарювання на довкілля.

Економічна діяльність підприємства – стратегічне та поточне планування, облік та звітність, ціноутворення ресурсне забезпечення, фінансова діяльність, зовнішньоекономічна діяльність.

Економічний ефект – різниця між вартісною оцінкою результатів і вартісною оцінкою сукупних витрат ресурсів на всіх етапах реалізації і за весь період інвестування або здійснення заходів.

Ефект – це результат реалізації будь-якого заходу, який переважно виражається грошовою сумою у вигляді чистого доходу або прибутку підприємства.

Ефективність – це відношення ефекту від здійснених заходів до витрат на них. Ефективність характеризує результативність будь-яких витрат.

Закупівельні ціни – ціни, за якими сільськогосподарські виробники продають свою продукцію державним, переробним, торгівельним підприємствам.

Залишкова вартість основних фондів – реальна вартість основних фондів, ще не перенесена на вартість готової продукції.

Знос основних фондів – знецінення довгострокових матеріальних виробничих активів (основних засобів), таких як будівлі, обладнання, транспорт, що спричиняється втратою їх техніко-економічних характеристик.

Зовнішнє середовище підприємства – сукупність господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних та міжнародних структур та інших зовнішніх відносно підприємства умов та чинників.

Зовнішні конкурентні переваги – це ті, які базуються на спроможності підприємства створити більш значимі цінності для споживачів його продукції, що створює можливості більш повного задоволення їхніх потреб, зменшення витрат чи підвищення ефективності їхньої діяльності.

Індекс дохідності – показник, який надає інформацію про те, наскільки отриманий від реалізації проєкту прибуток перевищує обсяги капітальних вкладень.

Індекс рентабельності інвестицій (PI) – це показник методу чистої приведеної вартості, який розраховується як відношення суми дисконтованих грошових потоків до первинних інвестицій

Інноваційна діяльність – науково-технічні розробки, технологічна підготовка виробництва, впровадження досягнень НТП.

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати – це винагорода за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами, компенсаційні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або здійснюються понад установленими норм.

Калькуляція собівартості – це визначення витрат за статтями собівартості.

Керівники – працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та у його структурних підрозділах.

Коефіцієнт вибуття кадрів – визначається відношенням числа працівників, звільнених за всіма причин за даний період, до середньооблікової чисельності працівників за той же період.

Коефіцієнт вибуття основних фондів – відображає питому вагу основних фондів, що вибули з експлуатації протягом року, в їх загальному обсязі, показує ступінь втрати підприємством основних фондів.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів – показує скільки оборотів можуть зробити оборотні кошти за певний період часу.

Коефіцієнт оновлення основних фондів – відображає питому вагу основних фондів, введених в експлуатацію протягом року, у їх загальному наявному обсязі, показує ступінь оновлення основних фондів на підприємстві.

Коефіцієнт прийому кадрів – це відношення числа працівників, прийнятих на роботу за даний період, до середньооблікової чисельності працівників за той же період.

Коефіцієнт приросту основних фондів – характеризує загальні тенденції руху основних фондів на підприємстві.

Командитне товариство – поряд з учасниками, які несуть повну відповідальність за зобов'язаннями є принаймні один учасник з обмеженою відповідальністю – командит.

Комерційна діяльність підприємства – рекламна діяльність, організація збуту та постачання.

Конкурентоспроможність будівельного підприємства – це його здатність здійснювати цілеспрямовану діяльність щодо задоволення потреб фізичних і юридичних осіб, суспільства й держави в цілому шляхом будівництва, реконструкції та забезпечення належного експлуатаційного стану будівельних об'єктів й вирішення відповідних стратегічних завдань за умов ефективного їх функціонування на підрядному ринку.

Конкурентоспроможність підприємства – це обумовлене економічними, соціальними, політичними факторами положення виробника товарів (робіт, послуг) на внутрішньому й зовнішньому ринках, що відбито через показники (індикатори), які адекватно характеризують його стан і динаміку.

Кошторисні ціни – ціни та розцінки, які використовуються для визначення розрахункової вартості нового будівництва, реконструкції будівель та споруд.

Ліквідаційна вартість основних фондів – вартість основних фондів, яку підприємство очікує отримати від їх ліквідації (продажу) по закінченню терміну корисного використання за мінусом витрат, що пов'язані з процесом ліквідації.

Майновий стан – це одна з характеристик фінансового стану підприємства, за допомогою якої оцінюється склад, структура та динаміка майна і джерел формування капіталу.

Макросередовище – середовище непрямого (опосередкованого) впливу на підприємство, до якого належать економічні, екологічні, природні, науково-технічні, демографічні, політичні фактори, тощо.

Мікросередовище – середовище прямого впливу на підприємство, до якого належать споживачі, постачальники, посередники, конкуренти, державні органи, фінансово-кредитні установи.

Моральний знос основних фондів – знецінення вартості основних фондів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Невиробничий персонал – працівники, зайняті в невиробничій сфері підприємства.

Науково-технічний (інноваційний ефект) – це ефект, який супроводжується приростом наукової, науково-технічної й технічної інформації.

Незавершене виробництво – предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки.

Номенклатура продукції підприємства – це перелік найменувань виробів, завдання з випуску яких передбачено планом виробництва продукції.

Норма амортизації – відношення річної суми амортизації до вартості основних фондів, виражене у відсотках, показує яку частку своєї вартості щорічно переносять засоби праці на створену ними продукцію.

Норма виробітку – кількість продукції, що повинна бути виготовлена одним працівником за одиницю часу.

Норма обслуговування – встановлена норма кількості одиниць устаткування (робочих місць, квадратних метрів площ), яка повинна бути обслугована одним робітником або бригадою протягом зміни.

Норма часу – тривалість робочого часу, необхідного для виготовлення одиниці продукції або виконання визначеного обсягу робіт.

Нормування праці – це визначення максимально припустимого часу для виконання конкретної роботи або операції в умовах даного виробництва або мінімально припустимої кількості продукції, що виготовляється в одиницю часу.

Нормування оборотних коштів – це визначення раціонального розміру оборотних коштів, які необхідні для забезпечення безперервного та нормального функціонування виробництва.

Облікова чисельність персоналу – характеризує чисельність робітників облікового складу на певну дату з урахуванням прийнятих та звільнених на цю дату.

Оборот оборотних коштів – це тривалість повного обігу засобів з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини) до виходу та реалізації готової продукції.

Оборотні фонди підприємства – це частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції та повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції.

Оплата праці (заробітна плата) – це грошове вираження вартості та ціни робочої сили, яка виступає в ролі заробітку, виплаченого власником підприємства працівнику за виконану роботу.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, посадових обов'язків). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Основні фонди підприємства – засоби праці, які функціонують в процесі виробництва тривалий час (більш 365 днів), зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а свою

вартість переносять на вартість виготовленої продукції поступово по мірі використання.

Первісна вартість основних фондів – фактична вартість основних фондів на момент введення їх в дію або придбання.

Підготовчий запас – запас на час приймання, перевірки якості і складування сировини і матеріалів.

Підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Підрядні торги – конкурсна форма розміщення замовлень в інвестиційно-будівельній діяльності на всіх фазах здійснення проєкту з метою вибору кращої пропозиції для виконання робіт і надання послуг.

Погодинна форма оплати праці – передбачає оплату праці в залежності від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації.

Поточний запас – запас для забезпечення безперебійного процесу виробництва матеріальними ресурсами між двома черговими поставками.

Прибуток – це: основна стратегічна мета підприємства; основна умова функціонування підприємства в ринковій економіці; основне фінансове джерело розвитку підприємства, удосконалення його матеріальної бази; джерело сплати податків; основний результативний показник діяльності підприємства; кінцевий результат діяльності підприємства, його отримання обов'язкова умова розширеного відтворення підприємства, забезпечення самофінансування та укріплення його конкурентоспроможності на ринку.

Продуктивність праці – це показник, який, з одного боку, характеризує ефективність використання персоналу підприємства, а, з іншого боку, показує здатність працівника випускати певну кількість продукції за одиницю часу.

Реалізована продукція підприємства – це товарна продукція, яку фактично відвантажено й оплачено споживачем продукції підприємства за певний період.

Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства.

Рентабельності основного виробництва – величина, що показує, скільки припадає собівартості БМР на одну гривню виручки від реалізації.

Робітники – особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами з надання виробничих послуг.

Роздрібні ціни – ціни, за якими здійснюється продаж товарів населенню торгівельними підприємствами, встановлюються ними самостійно.

Світові ціни – ціни, зі якими реалізуються товари на світовому ринку, визначаються рівнем цін країни-експортера, цінами бірж та аукціонів, цінами провідних виробників світу.

Середньорічна вартість основних фондів – вартість основних фондів з урахуванням строку їх фактичної експлуатації протягом року.

Середньорічна виробнича потужність – потужність з урахування руху та тривалості експлуатації виробничих фондів підприємства.

Службовці – працівники, які здійснюють підготовку та оформлення документації, господарське обслуговування, облік та контроль.

Спеціалісти – працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи.

Собівартість продукції – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво і реалізацію.

Соціальний ефект – це корисний результат будь-якої економічної діяльності, що відображається у створенні умов для задоволення основних соціальних потреб та цілей суспільства.

Страховий запас – мінімальний запас на випадок непередбачених перебоїв у постачанні.

Строк окупності проєкту – це той термін, через який підприємство зможе повернути собі кошти, вкладені у впровадження інноваційних технологій, та почне отримувати прибуток.

Тарифи на платні послуги – розмір оплати різноманітних послуг, що виконуються підприємствами.

Тарифна сітка – шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів.

Тарифна ставка – визначає абсолютний розмір оплати праці різноманітних груп робітників за одиницю робочого часу у вартісній формі.

Технологічний запас – запас на час підготовки сировини і матеріалів до виробничого споживання.

Товариство з обмеженою відповідальністю – учасники несуть відповідальність за господарську діяльність у межах своїх внесків в статутний капітал.

Товариство з повною відповідальністю – всі учасники займаються спільною підприємницькою діяльністю та несуть солідарну відповідальність за її результати не лише своїми частками у статутному фонді, але й власним майном.

Товарна продукція підприємства – характеризує обсяг готової продукції, напівфабрикатів, призначених для реалізації на сторону (іншим підприємствам), а також робіт і послуг промислового характеру, що виконані для інших підприємств.

Торги – спосіб вибору виконавців будівельних робіт на конкурсній основі, які матеріально гарантували б точне виконання своїх зобов'язань.

Транспортний запас – запас ресурсу на час знаходження товарно-матеріальних цінностей в дорозі від постачальника до споживача.

Транспортні тарифи – плата за перевезення пасажирів та вантажів, яка сплачується транспортним підприємством.

Трудові ресурси (персонал) підприємства – це сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку та/або мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх у проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Трудомісткість продукції – сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на даному підприємстві.

Умовно-чиста продукція – характеризує додаткову вартість, створену на підприємстві, але з урахуванням амортизаційних відрахувань.

Управління персоналом та організація стимулювання праці – кадрова політика підприємства, системи управління персоналом, ефективність використання трудового потенціалу, системи оплати праці, мотивація трудової діяльності тощо.

Фізичний знос основних фондів – втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження, тощо.

Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, які складені на основі даних фінансового обліку з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан у вигляді, який зручний і зрозумілий для прийняття цими користувачами певних ділових рішень.

Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування і свідчить про його плато- і кредитоспроможність.

Фінансовий стан підприємства – це результат взаємодії всіх елементів фінансових відносин, що визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників та індикаторів, які відображають наявність, розміщення і використання економічних ресурсів суб'єкта господарювання.

Ціна – це грошовий вираз вартості товару, тобто кількість грошей, що сплачується або одержується за одиницю товару або послуги.

Ціноутворення – це процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури.

Чиста продукція підприємства – характеризує додаткову (нову вартість), що створена на даному підприємстві за певний (плановий) період.

Чистий дисконтований дохід – той прибуток, що буде отриманий підприємством за термін реалізації проєкту з врахуванням розмірів капітальних витрат та процесу знецінення грошей в часі.

Чистий дохід – це різниця між доходами від реалізації продукції та обов'язковими платежами, що входять до ціни продукції.

Чиста приведена вартість (чистий дисконтований дохід) (NPV) – це сума приведених вартостей вхідних і вихідних платежів (витрат та доходів) пов'язаних з інвестицією чи проєктом протягом усього часу його тривалості

Явочна чисельність – характеризує кількість робітників, що з'явилися на роботу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова А. О., Нікіфорова Л. О. Економіка підприємства. Практикум: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2016. 216 с.
2. Бандурка О. М., Ковальов Є. В., Садиков М. А., Маковоз О. С. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 192 с.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства: підруч. Київ: Кондор, 2016. 378 с.
4. Бурмака М. М., Бурмака Т. М. Управління розвитком підприємства (на прикладі підприємств будівельної галузі): монограф. Харків: ХНАДУ, 2011. 204с.
5. Величко В. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2010. 169 с.
6. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2019. 480 с.
7. Гнатченко Є. Ю. Економіка будівництва: консп. лекц. для студ. ден. і заоч. форм навч. осв. рів. «бакалавр» за спец. 192 – Будівництво та цивільна інженерія. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 62 с.
8. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погрішук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2020. 304 с.
9. Дмитрієв І. А., Шевченко І. Ю. Економіка підприємства: навч. посіб. для практ. зан. і самост. роб. студ. внз. Харків: ХНАДУ, 2018. 292 с.
10. Економіка підприємства: навч. посіб. для внз / за ред. Т. О. Примака]. Вид. 5-тє, перероб. і доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 219 с.
11. Економіка підприємства: підруч. / за заг. ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2012. 874 с.
12. Єдиний закупівельний словник ДК 021:2015. URL : <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/dz040116-2.pdf> (дата звернення 5.03.2021).
13. Загальні умови укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві: постанова Каб. Міністрів України від 01.09.2005 р. № 668. *Кабінет Міністрів України*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/19527103?fbclid=IwAR1QK2PXREP72>

ck41oKZ0Fc3fP950Q2XiejSjh5mG_dw8NkNDeb923AgPx0 (дата звернення: 12.02.2021).

14. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 992-VIII. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 02.03.2021).

15. Захарченко В. І., Меркулов М. М., Ширяєва Л. В. Економіка підприємства. Практикум (збірник задач і виробничих ситуацій). Київ: ЦУЛ, 2012. 144 с.

16. Іванілов О. С. Економіка підприємства. Підруч. Вид. 2-ге. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 728 с.

17. Круш П. В., Клименко О. В. Економіка (розрахунки фінансово-інвестиційних операцій в EXCELL): навч. посіб. Вид. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 256 с.

18. Манів З. О., Луцький І. М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 580 с.

19. Маслак О. І., Воробйова Л. Д. Економіка промислового підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2017. 172 с.

20. Економіка будівельного підприємства: підруч. / авт. кол.: Т. О. Окландер, І. А. Педько, О. Л. Камбур [та ін.]. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 363 с.

21. Підрядні торги в будівництві. URL : https://stud.com.ua/19009/ekonomika/pidryadni_torgi_budivnitstvi (дата звернення: 10.02.2021).

22. Протопопова В. О., Полянський А. Н. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. екон. спец. внз. Київ: ЦУЛ, 2012. 220 с.

23. Управління ресурсами та витратами: навч. посіб. / за ред. С. М. Іванюти. Ви. 2-ге вид. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 316 с.

24. Швиданенко Г. О., Гончарова Н. П., Мендрул О. Г. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. для сам ст. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2012. 364 с.

25. Шегда А. В., Харченко Т. Б., Сагайдак Ю. А., Пашнюк Л. О. Економіка підприємства: збірник тестів і задач. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 240 с.

26.Шлійко А. В. Економіка підприємництва на ринку товарів і послуг: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 2012. 340 с.

27.Яркіна Н. М .Економіка підприємства. Підруч. Київ: «Видавництво Ліра-К», 2017. 596 с.

28.Як працює система Prozorro. *Онлайн майданчик електронних торгів Prozorro*. URL : <https://prozorro.gov.ua/> (дата звернення: 03.08.2021).

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Структура тендерної документації за відкритими торгами

№ з/п	Назва пункту тендерної документації	Змістовне наповнення пункту
1	2	3
I. Загальні положення		
1	Терміни, які вживаються в тендерній документації	Терміни вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про публічні закупівлі» (922-VIII).
2	Інформація про замовника торгів	
2.1	Повне найменування	Офіційна юридична назва замовника
2.2	Місцезнаходження замовника	Юридична адреса
2.3	Посадова особа замовника, уповноважена здійснювати зв'язок з учасниками	П.І.Б. уповноваженої особи, посада, в т.ч. посада в тендерному комітеті, телефон, e-mail
3	Процедура закупівлі	Відкриті торги
4	Інформація про предмет закупівлі	
4.1	Назва предмету закупівлі	Код ДК 021:2015 (CPV). Повна назва предмету за внутрішньою номенклатурою замовника
4.2	Опис окремої частини предмету закупівлі (лота), щодо якої можуть бути подані тендерні пропозиції	Опис за специфікацією предмету закупівлі (в разі потреби)
4.3	Місце та обсяг виконання робіт	Фактичне місце розміщення лоту (адреса), Обсяг: згідно проєкту та технічних вимог документації у відповідності до нормативної документації
4.4	Строк виконання робіт	Календарні терміни робіт
5	Недискримінація учасників	Зазначається, що вітчизняні та іноземні учасники всіх форм власності та організаційно-правових форм беруть участь у процедурах закупівель на рівних умовах.
6	Інформація про валюту, у якій має бути розраховано та зазначено ціну тендерної пропозиції	Зазначається, що є валютою тендерної пропозиції. В якій валюті здійснюються розрахунки згідно з Договором.

1	2	3
7	Інформація про мову, якою має бути складена тендерна пропозиції	Під час проведення процедур закупівель усі документи, що готуються замовником, викладаються українською мовою. Тендерна пропозиція учасника повинна бути складена українською мовою. Усі інші документи, що мають відношення до тендерної пропозиції (видані іншими установами), можуть бути надані іншими мовами, зрозумілими замовнику (українською, російською, англійською та ін. мовами).
8	Порядок внесення змін та надання роз'яснень до тендерної документації	
8.1	Процедура надання роз'яснень щодо тендерної документації	Зазначається, що учасник має право не пізніше ніж за десять днів до закінчення строку подання тендерних пропозицій звернутися через електронну систему закупівель до замовника за роз'ясненнями щодо тендерної документації. Усі звернення за роз'ясненнями автоматично оприлюднюються в електронній системі закупівель без ідентифікації особи, яка звернулася до замовника. Замовник повинен протягом трьох робочих днів з дня їх оприлюднення зобов'язаний надати роз'яснення на звернення та оприлюднити його на веб-порталі уповноваженого органу відповідно до ст 10 Закону. У разі несвоєчасного надання або ненадання замовником роз'яснень щодо змісту тендерної документації строк подання тендерних пропозицій автоматично продовжується електронною системою не менше як на сім днів. Зазначена інформація оприлюднюється замовником відповідно до ст 10 Закону.
8.2	Унесення змін до тендерної документації	Зазначається, що замовник має право з власної ініціативи чи за результатами звернень або на підставі рішення органу оскарження внести зміни до тендерної документації. У разі внесення змін до тендерної документації строк для подання тендерних пропозицій продовжується в електронній системі закупівель таким чином, щоб з моменту внесення змін до тендерної документації до закінчення строку подання тендерних пропозицій залишалось не менше ніж сім днів. Зміни, що вносяться замовником до тендерної документації, розміщуються та відображаються в електронній системі закупівель у вигляді нової редакції тендерної документації додатково до початкової редакції тендерної документації.

1	2	3
		Замовник разом із змінами до тендерної документації в окремому документі оприлюднює перелік змін, що вносяться. Положення тендерної документації, до яких уносяться зміни, відображаються у вигляді закреслених даних та повинні бути доступними для перегляду після внесення змін до тендерної документації. Зазначена інформація оприлюднюється замовником відповідно до статті 10 Закону.
9	Інструкція з підготовки тендерної пропозиції	
9.1	Зміст і спосіб подання тендерної пропозиції	Тендерна пропозиція подається в електронному вигляді через електронну систему закупівель. Учасник процедури закупівлі повинен надати тендерну пропозицію згідно форми Додатку №1. Усі сторінки тендерної пропозиції учасника процедури закупівлі повинні містити підпис учасника, або уповноваженої посадової особи учасника процедури закупівлі із зазначенням посади, прізвища і дати підпису, а також відбитки печатки. Внутрішні документи, які створює учасник, мають бути оформлені на офіційному фірмовому бланку (у разі наявності) із зазначенням реєстраційного номеру, дати реєстрації та містити підпис учасника (уповноваженої особи) та відбиток печатки учасника. Формальними (несуттєвими) вважаються помилки, що пов'язані з оформленням тендерної пропозиції та не впливають на зміст пропозиції, а саме – технічні, помилки та описки (орфографічні та механічні помилки в словах та словосполученнях). Допущення учасниками формальних (несуттєвих) помилок не призведе до відхилення їх пропозицій. Кожен учасник має право подати тільки одну тендерну пропозицію (у тому числі до визначеної в тендерній документації частини предмета закупівлі (лота)). Витрати учасника, пов'язані з підготовкою та поданням тендерної пропозиції, не відшкодовуються (в тому числі й у разі відміни торгів чи визнання торгів такими, що не відбулися). Учасник відповідає за одержання всіх необхідних дозволів, ліцензій, необхідних для виконання робіт, та самостійно несе всі витрати на їх отримання.
9.2	Забезпечення тендерної пропозиції	Вказується, чи вимагається забезпечення тендерної пропозиції

1	2	3
9.3	Умови повернення чи неповернення забезпечення	Зазначаться, передбачається чи не передбачається повернення забезпечення тендерної пропозиції (за його наявності)
9.4	Строк, протягом якого тендерні пропозиції є дійсними	Тендерні пропозиції вважаються дійсними протягом 120 календарних днів з дати розкриття тендерних пропозицій. До закінчення цього строку замовник має право вимагати від учасників продовження строку дії тендерних пропозицій. Учасник має право: – відхилити таку вимогу, не втрачаючи при цьому наданого ним забезпечення тендерної пропозиції; – погодитися з вимогою та продовжити строк дії поданої ним тендерної пропозиції та наданого забезпечення тендерної пропозиції.
9.5	Кваліфікаційні критерії до учасників та вимоги установлені статтею 17 Закону	Учасник подає, як частину його тендерної пропозиції, документи, що підтверджують відповідність учасника встановленим кваліфікаційним критеріям: – наявність обладнання та матеріально-технічної бази; – наявність працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; – наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічних договорів. Перелік документів на підтвердження відповідності пропозиції учасника кваліфікаційним критеріям та іншим вимогам замовника викладений у Додатку №2 до тендерної документації. Згідно ч. 1 ст. 17 Закону Замовник приймає рішення про відмову учаснику в участі у процедурі закупівлі та зобов'язаний відхилити тендерну пропозицію учасника в разі його невідповідності хоча б одному з пунктів, зазначених у Законі. Переможець торгів у строк, що не перевищує п'яти днів з дати оприлюднення на веб-порталі уповноваженого органу, повідомляє про намір укласти договір та повинен надати замовнику документи, що підтверджують відсутність підстав, визначених пунктами 2, 3, 5, 6 і 8 частини першої цієї статті. Замовник не вимагає від учасників документів, що підтверджують відсутність підстав, визначених пунктами 1 і 7 частини першої статті 17.

1	2	3
9.6	Інформація про необхідні технічні, якісні та кількісні характеристики предмета закупівлі	Учасники процедури закупівлі повинні надати в складі тендерних пропозицій інформацію та документи, які підтверджують відповідність тендерної пропозиції технічним, якісним, кількісним та іншим вимогам до предмета закупівлі відповідно до технічної частини тендерної документації (Додаток № 3).
9.7	Інформація про субпідрядника (у випадку закупівлі робіт)	Учасник зазначає в тендерній пропозиції повне найменування та місцезнаходження щодо кожного суб'єкта господарювання, якого учасник планує залучати як субпідрядника до виконання робіт у обсязі не менше ніж 20% від вартості договору про закупівлю, згідно Додатку № 2, Таблиця № 4.
9.8	Унесення змін або відкликання тендерної пропозиції учасником	Учасник має право внести зміни або відкликати свою тендерну пропозицію до закінчення строку її подання без втрати свого забезпечення тендерної пропозиції. Такі зміни або заява про відкликання тендерної пропозиції враховуються в разі, якщо вони отримані електронною системою закупівель до закінчення строку подання тендерних пропозицій.
10	Подання та розкриття тендерної пропозиції	
10.1	Кінцевий строк подання тендерної пропозицій	Кінцевий строк подання тендерних пропозицій (з указанням точного часу та календарної дати). Отримана тендерна пропозиція автоматично вноситься до реєстру. Електронна система закупівель автоматично формує та надсилає повідомлення учаснику про отримання його пропозиції із зазначенням дати та часу. Тендерні пропозиції, отримані електронною системою закупівель після строку подання, не приймаються та автоматично повертаються учасникам, які їх подали.
10.2	Дата та час розкриття тендерної пропозицій	Дата та час розкриття тендерних пропозицій визначаються електронною системою закупівель автоматично та зазначаються в оголошенні про проведення процедури відкритих торгів.
11	Оцінка тендерної пропозицій	
11.1	Перелік критеріїв та методика оцінки тендерної пропозиції із зазначенням питомої ваги критерію	Замовником визначаються критерії та методика оцінки відповідно до частини першої статті 28 Закону. Оцінка тендерних пропозицій проводиться автоматично електронною системою закупівель на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених замовником у тендерній документації, та шляхом застосування електронного аукціону.

1	2	3
11.2	Інша інформація	Перелік додатків, що завантажуються замовником до електронної системи закупівель окремими файлами: 1. Форма «Тендерна пропозиція» (Додаток № 1). 2. Перелік документів для підтвердження відповідності пропозиції учасника кваліфікаційним критеріям та іншим вимогам замовника (Додаток № 2). 3. Технічні вимоги (Додаток № 3). 4. Проект договору (Додаток № 4). Додатки наведені у документації є невід’ємною частиною документації. Документи повинні бути надані в електронному вигляді у форматі PDF та містити розбірливі зображення. Учасник самостійно несе всі витрати, пов’язані з підготовкою та поданням його пропозиції. Замовник у будь-якому випадку не є відповідальним за зміст пропозиції учасника та за витрати учасника на підготовку пропозиції незалежно від результату торгів. Замовник має право звернутися за підтвердженням інформації, наданої учасником, до органів державної влади, підприємств, установ, організацій відповідно до їх компетенції. У разі наявності факту зазначення у пропозиції будь-якої недостовірної інформації, що є суттєвою при визначенні результатів процедури закупівлі, замовник відхиляє пропозицію такого учасника. Усі інші питання, які не передбачені цією документацією, регулюються законодавством.
11.3	Відхилення тендерних пропозицій	Тендерна пропозиція відхиляється замовником у разі якщо: 1) учасник: – не відповідає кваліфікаційним критеріям, установленим статтею 16 цього Закону; – не надав забезпечення тендерної пропозиції, якщо таке забезпечення вимагалось замовником; 2) переможець: – відмовився від підписання договору про закупівлю відповідно до вимог тендерної документації або укладення договору про закупівлю; – не надав документи, що підтверджують відсутність підстав, передбачених статтею 17 цього Закону; 3) наявні підстави, зазначені у статті 17 і частині сьомій статті 28 Закону;

1	2	3
		4) тендерна пропозиція не відповідає умовам тендерної документації. Інформація про відхилення тендерної пропозиції протягом одного дня з дня прийняття рішення оприлюднюється в електронній системі закупівель та автоматично надсилається учаснику/переможцю, тендерна пропозиція якого відхилена через електронну систему закупівель.
12	Результати торгів та укладання договору про закупівлю	
12.1	Відміна замовником торгів чи визнання їх такими, що не відбулися	Замовник відмінює торги в разі: – відсутності подальшої потреби в закупівлі товарів, робіт і послуг; – неможливості усунення порушень, що виникли через виявлені порушення законодавства з питань публічних закупівель; – порушення порядку оприлюднення оголошення про проведення процедури закупівлі, повідомлення про намір укласти договір, передбаченого цим Законом; – подання для участі в них менше двох тендерних пропозицій, а в разі здійснення закупівлі за рамковими угодами з кількома учасниками – менше трьох пропозицій; – допущення до оцінки менше двох тендерних пропозицій, а в разі здійснення закупівлі за рамковими угодами з кількома учасниками – менш трьох пропозицій; – відхилення всіх тендерних пропозицій згідно з цим Законом. Про відміну процедури закупівлі за такими підставами має бути чітко визначено в тендерній документації. Торги може бути відмінено частково (за лотом). Замовник має право визнати торги такими, що не відбулися, у разі: якщо ціна найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції перевищує суму, передбачену замовником на фінансування закупівлі; якщо здійснення закупівлі стало неможливим унаслідок непереборної сили; скорочення видатків на здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг. Замовник має право визнати торги такими, що не відбулися частково (за лотом).

1	2	3
		Повідомлення про відміну торгів або визнання їх такими, що не відбулися, оприлюднюється в електронній системі закупівель замовником протягом одного дня з дня прийняття замовником відповідного рішення та автоматично надсилається усім учасникам електронною системою закупівель.
12.2	Строк укладання договору	У день визначення переможця замовник приймає рішення про намір укласти договір про закупівлю. Замовник укладає договір про закупівлю з учасником, якого визнано переможцем торгів, протягом строку дії його пропозиції не пізніше ніж через 20 днів з дня прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю відповідно до вимог тендерної документації та пропозиції учасника-переможця. З метою забезпечення права на оскарження рішень замовника договір про закупівлю не може бути укладено раніше ніж через 10 днів з дати оприлюднення на веб-порталі уповноваженого органу повідомлення про намір укласти договір про закупівлю.
12.3	Проект договору про закупівлю	Проект договору складається замовником з урахуванням особливостей предмету закупівлі згідно Додаток № 4. Разом з тендерною документацією замовником в окремому файлі подається проект договору про закупівлю з обов'язковим зазначенням змін його умов.
12.4	Істотні умови, що обов'язково включаються до договору про закупівлю	Договір про закупівлю укладається відповідно до норм Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України з урахуванням особливостей, визначених Законом. Учасник-переможець процедури закупівлі під час укладення договору повинен надати дозвіл або ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, якщо отримання такого дозволу або ліцензії на провадження такого виду діяльності передбачено законодавством. Умови договору про закупівлю не повинні відрізнятися від змісту тендерної пропозиції за результатами аукціону (у тому числі ціни за одиницю товару) переможця процедури закупівлі. Істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадків, зазначених Законом.

1	2	3
12.5	Дії замовника при відмові переможця торгів підписати договір про закупівлю	У разі відмови переможця торгів від підписання договору про закупівлю відповідно до вимог тендерної документації замовник відхиляє тендерну пропозицію такого учасника та визначає переможця серед тих учасників, строк дії тендерних пропозицій яких ще не минув.
12.6	Забезпечення виконання договору про закупівлю	Зазначається необхідність забезпечення виконання договору про закупівлю.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

НЕСТЕРЕНКО Валентина Юріївна
ДЕДІЛОВА Тетяна Вікторівна
ЮРЧЕНКО Оксана Вікторівна
ТОКАР Інна Іванівна

ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка та технічне редагування

Нестеренко В.Ю.
Деділова Т.В.

(Вихідні дані видавництва)

© В.Ю. Нестеренко, 2021
© Т.В. Деділова, 2021
© О.В. Юрченко, 2021
© І.І. Токар, 2021
© ХНАДУ, 2021